

ZILARREZKO EKONOMIARI BURUZKO IKUSPEGI KRITIKOA

AURKIBIDEA

<p>4 AURKEZPENA: Zilarrezko ekonomiari buruzko ikuspegi kritikoa
José Ignacio Casas
Soziologoa</p> <p>7 Zilarrezko ekonomiatik adinaren soziologiara
José Ignacio Casas
Soziologoa</p> <p>22 Zilarrezko ekonomia: subjektibotasuna eta praktika neoliberalak sortzen dituen tresna
Eduardo Crespo, Concepción Fernández-Villanueva y Marie-José Devillard
Madrilgo Unibertsitate Konplutentsea</p> <p>32 Zilarrezko ekonomia eta zaintza-ekonomia
Dolors Comas-d'Argemir
Universitat Rovira i Virgili</p> <p>37 Zilarrezko ekonomia osasunean: negozio txarra adinekoentzat
Fernando Lamata
Botikak Modu Justuan Eskuratzeko Elkartea</p> | <p>47 Plataforma digitalak etxeko zaintzaren komertzializazioan: hedatzea eta negozio-ereduak
Raquel Martínez-Buján
Universidade da Coruña</p> <p>53 Jabetzako etxebizitzak markatutako belaunaldia
Verónica Rodríguez
ASUFIN</p> <p>58 Zilarrezko ekonomiaren jokabide-kodea
José Ramón Landaluze
Nagusiak (Bizkaiko Adinekoen Elkartea)</p> <p>63 GOMENDATUTAKO LIBURUA: Age and the Reach of Sociological Imagination. Power, Ideology and the Life Course (Dale Dannefer)
José Ignacio Casas
Soziologoa</p> <p>65 GEHIAGO JAKITEKO</p> |
|---|---|

Dosier honetako testuek egileen iritzia soilik adierazten dute, eta iritzi horrek ez du zertan bat etorri horri buruz MgEk duen jarrera instituzionalarekin.

Economistas sin Fronteras erakundeak tzure laguntza behar du. Uste baduzu gure EsF txostenak edo orokorrean gure jarduerak gizarte-erabilgarritasuna duela, laguniezaguzu gure lana mantentzen. Erreferentziatzko GKEa izan nahi dugu bideko ekonomia bilatzeko orduan, gizarte- eta ekonomia eragileen sareko lana sustatu eta elkarriketa errazten laguntzeaz gain. Bakarrik gizarte-partaidetza zabalaren lorpenekin lortu ahal izango baitugu bideko ekonomia. Nahi duzun ekarpen ekonomikoa egin dezakezu:

**Ondorengo esteka honetan
inprimakia beteta:**

Edo **BIZUM**: erabiltzearen bidez:

01895

Fundazioaren kodea
Economistas sin Fronteras

Ikus daiteke nola egin dohaintza bizum bidez hemen
<https://ecosfron.org/unete/dona-con-bizum> //

Gure erakundeko bazkide izan eta Economistas sin Fronteras erakundearekin aldizka lagundu nahi baduzu, gure webgunean dagoen inprimakia osatuta egin dezakezu:

Edo 91 549 72 79 telefono-zenbakira dei dezakezu • Informazio guztia hurrengo webgune honetan: <https://ecosfron.org/unete/>

Irabazi-asmorik gabeko erakundeetarako Espainiako legediak pertsona fisikoek egindako ekarpen eta dohaintzei aldeko tratu fiskala ematen die, PFEZaren kuotan kenkarirako aukera baitago.

Economistas sin Fronteras

ARGITALPEN KONTSEILUA

José Ángel Moreno - Koordinatzailea

Luis Enrique Alonso

María Eugenia Callejón

Marta de la Cuesta

María Luisa Gil Payno

Juan A. Gimeno

José María Sumpsí

Carmen Valor

Ale honen koordinazioa:

José Ignacio Casas

Soziologoa

ISSN 2603-848X Dossieres EsF

**Dossieres EsF Mugarik gabeko Ekonomialariak
erakundearen hiru hileroko argitalpen digital bat da.**

Azaleko irudia: Fotomuntaketa Pexels.com eta Adobe
Stocketik ateratako irudietan oinarrituta egin da.

Maketazioa: LA FACTORÍA DE EDICIONES, SL

Mugarik gabeko Ekonomialariak (MgE) Garapenerako Gobernu Kanpoko Erakunde (GGKE) bat da, 1997an unibertsitate-esparruan sortua, eta gaur egun ekonomia bidezkoa, solidarioa eta iraunkorra eraiki nahi duten pertsonen osatua; erakundearen lehentasunezko asmoa pobrezia eta desberdintasunak desagerraraztea da.

Mugarik gabeko Ekonomialariak erakundearen uste dugu garapen-eredu berri bat behar dela, ekonomia gizakiaren zerbitzura jar dadin, eta ez, gaur egun gertatzen den bezala, milioika pertsona ekonomiaren zerbitzura egon daitezen.

Gure helburua da gizarte-arloan erantzukizuna hartuko duten herritarrak sortzen laguntzea, modu aktiboan jardun dezaten eta gizartea eraldatzeko premiarekiko konpromisoa har dezaten.

Erreferentziazko GKE bat izan nahi dugu bidezko ekonomiaren bilaketan, eta gizarte- eta ekonomia-eragileen artean elkarriketa errazten eta sareko lana sustatzen lagundu. Izan ere, gizartearen parte-hartze zabal baten bidez soilik lortu ahal izango dugu bidezko ekonomia bat.

Gure bazkideen ekarpenak funtsezkoak dira iraupen luzeko proiektuak planifikatu eta egin ahal izateko.

MgE Dosierak, Economistas sin Fronteras erakundeak egina (<http://www.ecosfron.org/publicaciones/>), Creative Commons Aitortu-EzKomertziala-LanEratorririkGabe 4.0 Internazionala lizentzia baten pean banatzen da

(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Baimenduta dago lanaren kopiak egitea, osorik edo partzialki, bai eta haren jendaurreko jakinarazpena ere, betiere ez bada helburu komertzialarekin egiten eta jatorrizko lanaren egilea nor den aitortzen bada. Ez da baimentzen lan eratorririk sortzea.

Mugarik gabeko Ekonomialariak Euskadi

EKONOPOLLO

Harrobi Plaza, 4,

48003 Bilbo, Bizkaia

Tel.: 722 371 633

ecosfron.euskadi@ecosfron.org

Mugarik gabeko Ekonomialariak

c/ Gaztambide, 50

(entrada por el local de SETEM)

28015 Madrid

Tel.: 91 549 72 79

ecosfron@ecosfron.org

ZILARREZKO EKONOMIARI BURUZKO IKUSPEGI KRITIKOA

José Ignacio Casas
Soziologoa

Mendealdeko herrialdeetan gaur egun puri-purian dagoen eztabaida da biztanleria zahartzearena, bai eta dagoeneko guztiz ahuldutako ongizate-estatuaren egoera ustez nabarmenduko lukeen zamarena ere. Espainian, salbuespenak salbuespen, gero eta bizi-itxaropen luzeagoa duen biztanleriarentzako pentsioak ordaintzera baino ez dira bideratu ahaleginak. Urtez urte gutxituz doa lan egiteko adina duten biztanle-kopurua, eta haien bizkarrean zamatuko litzateke pisu hori. Horrez gain, adineko pertsonen leporatzen zaie gero eta gastu handiagoa eragitea osasun-laguntzan eta zaintzan, eta arreta hori eskaintzeaz arduratutako erakundeen erantzun-gaitasunak gainezka eginaraztea.

Oro har, jokoan dauden elementuen garrantzia ikusita, eztabaidaren baldintzak urrun daude beharrezkoa litzatekeen analisi lasai eta sakonetik. Hemen aurkeztutako txostenaren helburua, ordea, ez da eztabaida demografikoan¹ sartzea, ezta ongizate-estatuaren funtsezko oinarrien beharrezko birplanteaketan ere. Aldaketa demografikoak mahai gainean jartzen dituen arazo ekonomiko eta politikoetan ere ezin da sartu², ezta biztanleriaren hautapenak –besteak beste– jorratu beharko lituzkeen kontratu sozial berri baten proposamenetan ere³.

Txosten honen izateko arrazoia *zilarrezko ekonomia* delakoa da. Kontzeptu hori honela definitu zen Europako Batzordearentzako txosten batean: «50 urte edo gehiago dituzten pertsonen beharrak asetzen dituen jarduera ekonomiko ororen batura, zuzenean erosten dituzten produktuak eta zerbitzuak, eta gastu hori sortzen duen jarduera ekonomiko gehigarria barne. Hori horrela, zilarrezko ekonomiak jaso egiten du adineko pertsonentzat esanguratsuak diren produkzio, kontsumo eta ondasun eta zerbitzuen merkataritzarekin lotutako jarduera ekonomikoen (publiko zein pribatuen) aparteko lagin adierazgarria, eta zuzeneko eta zeharkako ondorioak biltzen ditu»⁴.

Zilarrezko ekonomia «bizitza-luzeraren dibidenduaren»⁵ ideian oinarritzen da; hau da, osasun ona duen adineko biztanleriari atxikitako kanpo-efektu positiboaren multzoa, teknologia berrien laguntzarekin⁶.

Zilarrezko ekonomiaren ideiak, ordea, jarduera ekonomikoen multzo baten hartzaile hutsera murrizten du adineko biztanleria, eragile aktibo izatetik kontsumitzaile pasibo izatera, *target* espezifiko gisa. Ez da kasualitatea ikuspuntu horrek 50 urtetik gorako pertsonak sartzea *adineko* biztanlerian; izan ere, 50 urtetik 70 urte bitarteko tarte hori da, hain zuzen ere,

1. Horretarako, Azterketa Demografikoen Zentroak (CED) egiten duen lan bikainera igortzen dut; Bartzelonako Unibertsitate Autonomoaren campusean du egoitza (<https://ced.cat/es/>).
2. Honako hau ikus daiteke, esate baterako: GOLDSTONE, J.A., KAUFMANN, E.P., eta TOFT, M.D. (2012). *Political Demography. How Population Changes Are Reshaping International Security and National Politics*. Oxford University Press.
3. SHAFIK, Minouche (2022). *Lo que nos debemos unos a otros. Un nuevo contrato social*. Paidós.

4. WORTHINGTON, H., SIMMONDS, P., FARLA, K., et al., (2018). *The silver economy – Final report*. European Commission, Directorate-General for Communications Networks, Content and Technology (Publications Office).
5. OLSHANSKY, S.J., PERRY, D., MILLER, R.A. eta BUTLER, R.N. (2006). «The Longevity Dividend», *The Scientist*, March, 1.
6. PEINE, A., FAULKNER, A., JÆGER, B. eta MOORS, E. (2015). «Science, technology and the ‘grand challenge’ of ageing—Understanding the socio-material constitution of later life», *Technological Forecasting & Social Change*, 93:1-9.

kontsumo-aukera onenak dituen *targeta*, bizi-ziklo ekonomikoan duen posizioa aintzat hartuta.

Txosten hau, beraz, ikuspuntu merkantilista eta erredukzionista horren analisi kritikoan ardatzen da, adineko biztanleriaren baitan segmentu espezifiko eta berezi bati bideratuta.

Lehenengo artikulua, **sinatzen duen honek** izenpetua, gizarte-zientziak egiten ari diren bide luzea laburbiltzen du, zahartzaroari buruzko ikuspegi klasikoetatik bizitzaren ibilbidearen teoriaraino. Ikuspegi horrek gainditu egiten du osotasun homogeneo eta aldi berean gainerako biztanleriatik bereizitakoaren adinekoen ikuspegia. Bere buruari *Geriatria sozial kritiko* deitutako mugimenduak adinekoen eta ez-adinekoen heterogeneotasuna azpimarratzen du, eta lehenengoen egoera bizitzako ibilbidearen aurreko etapen jarraipena baino ez dela. Ibilbide horretan zehar abantailak eta desabantailak pilatzen dira, klase-desberdintasunek markatuta, halako moldez non azken etapetan egoeren are heterogeneotasun handiagoa dagoen.

Eduardo Crespo, Concepción Fernández-Villanueva eta **Marie José Devillard**en artikulua erakusten du zilarrezko ekonomiak gailu neoliberal gisa funtzionatzen duela eta, funtzio komertzialaz gain, subjektibotasunen ekoizle ere badela,

herritarrak klientelizaziora bultzatzeko. Egileak bi kontutan oinarritzen dira. Lehenak erreferentzia egiten dio adinekoa izatea bereizgarri egiten duen adinaren esparruaren mistifikazioari, eta horrek anbiguasuna sortzen du bizitza aktiboaren eta lan-bizitzaren artean. Bigarren kontuak erreferentzia egiten dio pertsonen baldintza psikosozial berrien eta haien subjektibotasunaren eta gizarte-nortasunaren adierazpenari, eta positibotasunez hipertrofiatutzat jotzen dute. Adinekoen diskurtsoak eta irudizko adierazpenak aztertzen dituzte zilarrezko ekonomia sustatzen duten komunikabide, web-orri eta publizitate-eremuetan aurkezten diren moduan.

Dolors Comas-d'Argemirrek zilarrezko ekonomiaren kritikari heltzen dio berriro ere bere artikuluan, eta zaintzen ekonomiarekin alderatzen du; lehenaren antitesia den aldetik, pertsonak eta haien beharrak lehentasunen erdigunean kokatzen ditu, eta ez negozio-hobi gisa. Zaintzen ekonomia merkatuan gertatzen den hartatik haratago doa, eta ordaintzen ez diren jarduera guztiei ematen die balioa, oinarritzkoak izanik. Zaintza etxeetan aurkitzen da nagusiki, baina baita boluntariotzan eta zentzu humanitarioa duten jardueretan ere. Zaintzak ezinbestekoak dira bizitzari eusteko; hala dira *ekonomia erreal* delakoaren funtzionamendurako ere, paradoxikoki baliorik ematen ez zaien arren.

Fernando Lamatak Espainiako osasun-sektorearen egoera aztertu du eta nola bilatu duen negozio pribatuak bi alderditan haztea. Finantzaketa pribatuko osasungintzaren gorakadak zuzeneko lotura du estaldura faltarekin edo osasun publikoaren narriadurarekin. Horrela, egiaztatzen da osasun-gastu publikoaren eskasiak nola ekartzen duen zerbitzuen kalitate okerragoa, koordainketa hedatzearekin eta medikamentuak finantzatzeari uztearekin batera. Bigarrenik, areagotu egin da kudeaketa pribatua eta osasungintzari saltzea finantzaketa publikoko produktuak edo zerbitzuak (medikamentuak eta osasun-produktuak, zerbitzuak kanpora ateratzea, itunak, emakidak eta abar); horretan ez dira arrotzak medikamentuen gehiegizko etekinak. Egileak aukera desiragarri gisa defendatzen du kalitatezko osasun-eredu publikoa, behar adinako finantzaketa egokiarekin.

Raquel Martínez-Bujánek etxean bertan artatutako adinekoen arretak izandako gorakadan ardatzen du bere arreta, bat etorritik emakumeak lan-merkatuan gero eta gehiago sartzearekin eta sostengatzaile bakarraren familia-eredu klasikoa zartatuz. Hori horrela, izugarri handitu da etxeetan zaintza-lanetan arituko diren langileen eskaera. Plataforma digitalak eginkizun esanguratsua hartzen ari dira prozesu horretan, zaintzak merkaturatzeko eskaintzen dituzten aukerak direla-eta. Egileak erakusten du plataforma digitalek planteatzen duten negozio-eredua irmotasunez oinarritzen dela marketin-estrategietan eta buruak eremu erabakigarrietan posizionatzean gizarte-zerbitzu publikoetatik hurbileko eremuetan.

Verónica Rodríguez esparru honetako gai erabakigarrienetako bat jorratzen du: «etxebizitza likidotzeko» modu desberdinak; hau da, jabetzako

etxebizitza aktibo likido bihurtzea. *Babyboom* belaunaldiak bereizgarri duen egoera da: ia guztiak dira jabeak. Bide desberdinak aztertzen dira, bereziki alderantzizko hipoteka, modurik hedatuena eta adierazgarriena den aldetik. Merkatu horretan altuak dira finantza-bitartekariak finkatutako prezioak, eta, gainera, oraindik ere hiri handietan biltzen den merkatua da. Analisiak zehaztu egiten ditu eskaintzaren baldintzen eta bezeroarentzako irabazien arteko asimetria eta kontuan hartu beharreko beste elementu batzuk.

Txostena amaitzeko, zilarrezko ekonomiarako jokabide-kode bat proposatzen da, **José Ramón Landaluceren** eskutik. Hain zuzen ere, esparru horretan hainbat ekimen publiko eta pribatu irtenbideak eskaini ahal izango lituzkete benetan adineko asko erreklamatzeko ari diren arazoei. Irabazizko planteamendu arruntetik haratago joateko, ordea, interesatutako pertsonen eta haiek ordezkatzeko dituzten erakundeengardentasuna eta benetako partaidetza bermatu behar lukete helburuak finkatzerakoan, irtenbideak diseinatzerakoan, inpaktuak gainbegiratzeko eta laguntzak eta dirulaguntzak fiskalizatzeko. Solaskide guztien artean jarduera-irizpideak eta lankidetzarako moduak proposatzen dira, eta Europar Batasun osora hedatu.

Dossier honen jatorria Madrilgo Pentsiodunen Batasun Demokratikoak (UDP-Madril, www.udpmadrid.org) Mugarik Gabeko Ekonomialariak erakundeari egindako proposamenean dago, entitate nazionalak eta nazioartekoek biztanleriaren zahartzearekin lotutako zenbait gai bideratzeko duten modu partzial edo okerrari aurre egiteko. Azkenik, eskerrak eman nahi dizkiegu artikulu bakoitzaren egile guztiei, haiek idaztean erabili duten gogo, talentu eta denboragatik. ■

José Ignacio Casas
Soziologoa

1. Sarrera

Zilarrezko Ekonomia deritzonaren planteamenduei buruzko ikuspegi kritikoa adinekoen sozioekonomiatik, edo, hobeto esanda, adinaren sozioekonomiatik abiatu behar da.

Ikerketa-eremu hori hirurogeiko hamarkadan hasi zen garatzen Ipar Amerikako ingurune akademikoan, baina duela urte gutxi arte ez zaio berriro ekin, baina polemika-kutsu handiagoa du analisi lasaia baino, eta alarma-ahotsak sortu ditu biztanleriaren zahartzeari eta mendebaldeko ekonomietan, ustez, adinekoek eragiten duten kargari buruz.

Artikulu honen luze-laburrean, gaur egun eremu horretan identifikatzen diren gai nagusiak zerrendatu baino ezin dugu egin, eta beste baterako utziko dugu beharreko sakontze-lana, bereziki Espainiako kasuan.

Zilarrezko Ekonomiak gaur egun duen planteamendua laborazaldia ondoren, zahartzaroari eta haren alborapenei buruzko soziologia tradizionala berrikusiko dugu artikulu honetan, eta «Gerontologia soziala» deritzonak proposatzen dituen ikuspegi berrietan eta, oro har, adinaren sozioekonomiaren eraikuntzan sartuko gara gero. Azkenik, Espainiako kasua ardatz duten gai batzuk aztertuko ditugu.

2. Zahartzaroaren arazotik zilarrezko ekonomiara

Azken hamarkadetan, biztanleriaren kontrolik gabeko hazkundearekiko kezkatuta egotetik, Erromako Klubaren Txostenak (Meadows et al, 1972 eta 1992) iragarri zuen bezala, biztanleriaren zahartzearen eta jaiotza-tasaren jaitsieraren beldur izatera pasa gara.

Ikuspegi demografiko hutsetik, biziki kritikatu da Erromako Klubaren ikuspegia, Mullan (2000), Zapiain, (2010), Ediev eta beste batzuk (2019), Dubert

eta Pérez-Caramés (2021) eta Domingo (2018 eta 2023) autoreek idatzitakoan ikus daitekeen bezala.

Bizi-itxaropena luzatu izana, hasieran «berri ona» ematen zuena, kezka-iturri bihurtu da. Azaleko azterketa batek —baina baita interesgarria ere—, adierazten du pisu hila dakarrela adineko pertsonen kopuru gero eta handiagoak eragindako karga ekonomikoak, bai pentsioei dagokionez, bai zaintzen kostuari dagokionez. Ondorioz, jasanezina da sistemarentzat eta bidegabekoa hurrengo belaunaldientzat, eta, beraz, lehenbailehen murriztu behar da. Salatu da aurrekontu publikoak gero eta gehiago bideratzen ari direla adinekoen beharrak asetzera, «graying of the budget» (Hudson, 1978), batez ere Baby Boomen belaunaldiarenak (Hudson, 2009a eta 2009b), gazteen kalterako (Conde-Ruiz eta Conde Gasca, 2023); Gil Calvok ere aipatu zuen polemika hori Espainian (2004). Ayalon autoreak erakutsi duenez (2019), gazteak ere ez daude adin-eraso horretatik salbuetsita. Belaunaldien arteko gatazkaren ikuspegiaren kritika ikus daiteke Binstock autoreak idatzitakoan (1983 eta 2010). Horregatik da garrantzitsua, halaber, zahartzearen ekonomiari buruzko ebidentzia zientifikoaren komunikazioa, herri-falaziak desmitifikatzeko (Börsch-Supan, 2013).

Zilarrezko ekonomia erreskatara?

Aurrekoarekin kontrajarrita, «zahartze aktiboa» deritzonaren beharra planteatu da (Dionyssiotis, 2018). Horren harira, aurrekoaren osagarri den argudioa garatu da, adinekoak kontsumitzaile potentzialak ere izan daitezkeela aldarrikatzen duena, edo, gutxienez, kontsumitzaile horien segmentu espezifiko bat, eta, beraz, ekarpen baliagarria egingo liokete dinamika ekonomikoari: «bizitza-luzeraren dibidendua» deritzona da (Aracil Fernández eta Roch Dupré, 2022), eta Zilarrezko Ekonomiaren errotulupean bildutako merkatu-aukerak hartuko lituzke barne. (European Commission, 2018). Ikuspegi horren arabera, egin beharko litzatekeen gauza bakarra izango litzateke merkatu espezifiko hori garatu adinekoen

egokitutako edo berritik diseinatutako produktuekin eta zerbitzuekin; gaizki ulertutako merkatua, munduan potentzial handiena duena izan arren (Coughlin, 2017), (Dimitriadis, 2019).

3. Zahartzaroari eta haren alborapenei buruzko soziologia tradizionala

Aitzina egin aurretik, beharrezkoa da zahartzearekin edo, oro har, adinarekin zerikusia duten gizarte-dinamiken ikuspegi orokorra izatea.

Tradizioz, soziologiak hiru ikuspegitatik heldu dio zahartzeari: funtzionalismoa, interakzionismo sinbolikoa eta gatazkaren teoria. Kasu horietan guztietan, adineko pertsonen portaera eta portaera hori izateko arrazoiak aztertzea hartu da ardatz. Ez dago lekuri hemen ikuspegi horietako bakoitza aurkezteko, nahiz eta hainbat bilduma kontsulta daitezkeen: Bengtson eta Schaie (1999), Bengtson et al. (2009) eta Bengtson eta Settersten (2016), baita Espainiatik ere Rodríguez Ibáñez (1979) autorearekin.

Aipatutako teoria horiek, ahultasun teoriko garrantzitsuak zituzten ikuspegiak izateaz gain, alborapen metodologikoetan ere oinarritu ziren, berrikuspen kritikorik gabe txertatuak betiere, eta indartu egin zituzten aipatutako ikuspegi horiek. Joan den mendearen bigarren zatian ikerketa enpirikoak bultzatu izanari esker, argitara atera ziren alborapen horietako batzuk, jarraian azalduko ditugunak.

3.1. Adin kronologikoa erreferente soziobiologiko gisa

Maddoxek dioen bezala (1996:19), «adin kronologikoaren esanahia eta garrantzia asko aldatzen dira denboran eta espazioan zehar. Gure gizartean adinaren esanahiak, edozein unetan, gure helburu sozialetarako erabiltzen ditugun konstruktuek egokiak izan ohi dira». Gizarte modernoetan, adina funtsezko dimentsioa da gizarte-antolaketan. Sozialki garrantzitsuak diren aldietan banatzen da bizitza. Adin-bereizketak sistematizatu egiten dira, eta adin sozialaren arabera banatzen dira eskubideak eta erantzukizunak (Neugarten eta Danan, 1996). Hala, bereizi egin daitezke bizitza-denbora, gizarte-denbora eta denbora historikoa (Neugarten eta Danan, 1996). Era berean, Schroots eta Birren autoreek (1990) bereizi egiten dituzte denbora edo adin fisikoa, biologikoa,

psikologikoa eta soziala, denbora intrintsekoa eta adin intrintsekoa kontzeptuak txertatuz. Azkenik, denbora erlatiboaren nozioa ere txertatzea proposatu dute Sánchez-Mira eta Bernardi autoreek (2021).

Zahartzea, berriz, prozesu fisiologikoen koktela da, eta pertsonaren heriotza da horren azken emaitza. Bilakaera hori oso desberdina da bakoitzaren arabera. Genetista talde batek eredu molekularrei buruz egindako ikerketa batek lau *ageotipo* edo zahartzeko modu bereizten ditu (Ahadi et al, 2020).

Aitzitik, zahartzearen «arazoa» planteatzeko modua ez datza prozesuan bertan, baizik eta duela hamarkada batzuk ezarri ziren zahartzaroko adin-atalaseen mantentze konbentzionalean, hamarkada batzuk lehenago ezarri baitziren, bizi-itxaropena nabarmen txikiagoa zenean, eta zahartzaroak esanahi indibidual eta kolektibo oso desberdina zuenean (De Santis, 2010).

Osasunaren eta bizi-itxaropenaren ibilbide heterogeneoak daude, eta lotura estua dute faktore sozioekonomikoekin: ikasketa-maila, familia-ingurunea eta ingurune soziala, generoa, etnia, habitata, etab. Ikus, besteak beste: Formosa eta Higgs (2013), Gilleard eta Higgs (2020), Milne (2020), Nico eta Pollock (2022), United Nations (2023, Ch.4), van Raalte *et al.* (2018), Walsh et al. (2021) eta Westwood (2019).

3.2. Zeharkako datuetatik luzetakoetara

60ko eta 70eko hamarkadetan, erabateko aldaketa izan zuten adinarekin lotutako fenomenoek buruzko ikerketek:

«Iraultza horretan funtsezko faktore bat izan zen une desberdinetan jaiotzen diren pertsonak modu erabat desberdinean hazten eta zahartzen direla funtzionamenduari, osasunari eta errendimendu kognitiboari dagokienez, bai eta bizimoduari, jarrerari, jarduerari, gizarte-harremanei eta are bizitza-luzerari dagokienez ere. Pertsonak zahartzeko modua eta adinarekin nola aldatzen diren, neurri handi batean, historikoki kontingentea dela ikusi zen. (...) Ohikoa zen pentsatzea zahartze-ereduak «zeharka» eman zitezkeela (hau da, adin desberdinetako pertsonak denboran une bakar batean konparatuz), besterik gabe 25 urte eta 65 urte arteko desberdintasunak behatuz, esate baterako» (Dannefer, 2021:2).

Horrek guztiak arreta handiagoa eman die luzetarako azterlanei, panel motako datu-kopuru handiak bildu baitira urteetan zehar, hala nola *Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe* (SHARE)¹.

Riley autoreak (1973) erakutsi zuen bezala, kontuan hartu behar dira kohorte desberdinak eta ingurune sozialak horietako bakoitzaren bizi-zikloan duen eragina. Autore horrek adierazi zuen zer falaziatan eror daitekeen arlo horretako ikerketa:

- Belaunaldi-falazia: «egia esan, desberdintasunak ezin zaizkie egotzi kohorteak hazi ziren garaiei bakarrik, baita bizitzan zehar izandako iritzi-aldaketei ere».
- Bizitzaren ibilbidearen falazia, hau da, «kohorteen arteko desberdintasunak kontuan ez hartzea».
- Kohorte-zentrismoa, «zahartzea eta gizarte-aldaketa orokortzeko joera, hobekien ezagutzen dugun kohortearen ikuspegitik».
- Ordezkaritza proportzionalaren falazia. Hori gerta daiteke, baldin eta ezaugarri edo portaera jakin batzuk dituzten kohorteen proportzioetatik abiatuta gizarte osoaren gaineko inplikazioak ateratzean, ez badira kontuan hartzen kohorteen tamainaren aldaketak».
- Konposizio-falazia: «kohorteak osatzen dituzten pertsona-moten aldaketak norbanakoaren zahartze-prozesuei edo kohorteen fluxu-prozesuei egozten zaizkienean oker. Falazia horren iturri gisa, har bedi heriotzak kohorte batean duen eragina».

Ikusi, halaber (Riley, Johnson eta Foner, 1972:81-82).

3.3. Paradigma organizista gainditzea

Egia esan, «pertsona bakoitza eta jaioberrien kohorte berri bakoitzeko kide bakoitza gizaki funtzional bihur daiteke beste gizaki batzuekin izandako esperientzian soilik» (Dannefer, 2021:32). Berger eta Luckmann autoreek (1968:68) diotenez, «gizaki izatera iristeko prozesua ingurunearekin duen erlazioan gertatzen da (...) Giza izakiaren biziraupena ez dago soilik antolamendu sozial jakin batzuen mende: haren organismoaren garapenaren norabidea ere sozialki zehaztua dago».

3.4. Bizitzaren ibilbidearen instituzionalizazio soziala

Martin Kohli autoreak (1986 eta 2007) erakutsi zuen, adina gizarte-antolamenduaren printzipio gisa hartzearen eta esperientzia biografikoa tipifikatzen duen egitura sekuentzialaren ondorioz, bizitzaren ibilbidea funtsezko gizarte-instituzio gisa eratu dela gizarte modernoetan. Bizitzaren ibilbideak hiru fasetan antolatzen ditu bizitza indibidualak: eskolatzea – lana – erretiroa (Henretta, 2003), «bizitzako hiru kutxak» ere deituak (Bolles, 1981). Horietako bakoitzaren barruan hainbat mailaketa aurki daitezke: adinaren arabera hezkuntza-etapak, lanbide-sustapena enpresa eta lan-ibilbide askotan, bai eta erretiratutako biztanleriaren barruko banaketak ere: «adineko-gazteak», «adineko-zaharrak», eta abar.

Adin-tarte bakoitzak betebeharrak eta eskubideak ematen dizkio pertsonari adin kronologikoarekin loturik, «kronologizazioa» Kohlik erabilitako terminoaren arabera. Autore horren ustez, antolamendu horri eusteko bultzada nagusiak lan-mundutik datoz, zeinak gizarte modernoetan sekuentzia profesionalak antolatzen baititu eta aurreko eta ondorengo faseei zentzua ematen baitie.

Settersten eta Hagestad autoreen arabera (1996:179), funtsezko hiru ezaugarri dituzte adinarekin lotutako arau kulturalak: lehenik, jokabide-preskripzioak eta -proskripzioak dira; bigarrenik, adostasun orokorraren babesa dute; eta, hirugarrenik, gizarte-kontrolako hainbat mekanismoren bidez betearazten dira.

Egiturazko eredu nagusi hori «edadistatzat» eta sexistatzat har daiteke, feminizatu eta baztertu egiten baititu etxeko eta familiako lana eta bizitzaren ugalketa (García Pastor eta Viñado, 2013). Era berean, ahaztu egiten ditu bizitzaren ibilbideetan funtsezkoak diren beste une batzuk, «midlife krisi» ahaztua barne, batzuetan «berrogeiko krisia» ere deitua (Giuntella, *et. al.*, 2022).

Baina gaur egungo gizarteetan, gero eta lausoagoak dira bizitzako aldien arteko mugak (Neugarten eta Neugarten, 1996). Pertsonen bizi-ibilbideak gero eta desberdinaoak dira, eta aipatutako hiru fase horiekin parekatutako ezaugarri sozialak heterogeneoagoak dira. Ikerketa aitzindari batean, Hogan autoreak (1981) 1907 eta 1952 urteen artean jaioetako gizonezko iparramerikarren kohorteen ibilbideak aztertu zituen nerabegarotik helduarora. Alde nabarmenak zeuden aztertutako kohortearen arabera ez ezik, klase

1. <https://share-eric.eu/>

sozialaren, nerabegaroko komunitatearen tamainaren eta jatorri etnikoaren arabera ere.

4. Zahartzearen ikuspegia etapa berezi gisa hartzetik bizitzaren ibilbidearen ikuspegira

Adinen azterketan, bizitzaren ibilbidea bada ere, agian, orientazio teoriko nagusia, ez da beti horrela izan. Lehen ikerketa soziologikoez ez zituzten aintzat hartu norbanakoen eta taldeen bizi-historiak eta etorkizuneko ibilbideak. Adierazitako hutsune horien kritikatik abiatuta, ikuspegi zabalago bat hedatu da, bai edukiei dagokienez, bai azterketa-tresnei dagokienez.

Azken hamarkadetan ugaritu egin dira paradigma berri hori hartzen duten azterlanak. Zabalkunde horren erakusgarri dira *Longitudinal and Life Course Studies*² (LLCS), *Advances in Life Course Research*³, *Historical Life Course Studies*⁴ edo *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*⁵ aldizkariak eta *Springer Life Course Research and Social Policies*⁶ argitaletxearen bilduma.

Aldi berean, hainbat ekarpen egin dira, azterketa-eremu berri hori aztertzeke metodologia egokiagoa landu nahian. Horri buruz kontsulta daitezke Giele eta Elder (1998), Elder eta Giele (2009), Worth eta Hardill (2015), Bernardi, Huininkb eta Settersten (2019), Brüderl, Kratz, eta Bauer, (2019), Hollstein (2019), Piccarreta eta Studer (2019), eta Rowold, Struffolino eta Fasang (2024), besteak beste.

Bizitzaren ibilbideari buruzko azterketen garapena erraztu egin da, halaber, luzetarako datu-baseak gero eta gehiago direlako (Bynner: 2016).

4.1. Oinarri teorikoak⁷

Bizitzaren ibilbidea adinaren arabera mailakatutako ereduek osatzen dute, eta gizarte-erakundeetan eta

historian txertatuta («*embedded*») daude. Ikuspegi hori testuinguru-ikuspegian oinarritzen da, eta giza garapenerako eta zahartzerako gizarte-ibilbideek denboran eta leku historikoan dituzten inplikazioak nabarmentzen ditu.

Norbanakoek eta taldeek gizartean zehar egiten dituzten hezkuntza-, lan-, familia- eta egoitza-ibilbideak dira *ibilbide sozialak*. Indar historikoez moldatzen dituzte ibilbide horiek, eta gizarte-erakundeek egituratzen dituzte sarritan.

Ibilbideak, edo rolen eta esperientzien sekuentziak, berez, *trantsizioz* edo egoera- edo rol-aldaketaz osatuak daude. Trantsizioen adibide dira gurasoen etxea uztea, aita/ama bihurtzea edo erretiroa hartzea. Trantsizioen arteko denborari *iraupen* deritzo. Iraupen luzeek portaeraren egonkortasuna hobetzen dute, hartutako betebeharren eta sortutako interesen bidez. Ikusi, halaber, (Stauber *et. al.*, 2022).

Trantsizioek estatus- edo nortasun-aldaketak eragin ohi dituzte, bai pertsonalki bai sozialki, eta, horrenbestez, portaera-aldaketarako aukerak zabaltzen dituzte. Bizitzako lehen etapetako trantsizioek ondorioak izan ditzakete bizitza osoko ibilbideetan ere, ondorengo gertaerak, esperientziak eta trantsizioak zehazten baitituzte.

Inflexio-puntuek («*turning points*») funtsezko aldaketa dakarte norberaren bizitzaren norabidean, subjektiboa edo objektiboa izan. Inflexio-puntu batek adin ertainean eskolara itzultzea ekar dezake, adibidez. Inflexio-puntu horietako gehienek lan kontuak hartzen dituzte bereziki, lan-aldaketak eta lan-segurtasunik eza barne, norberaren lan-bizitzaren orientazioa aldatzen duten familia-trantsizioak baino gehiago.

Horrekin batera, Elder, Johnson eta Crosnoe autoreek, Ryderri jarraiki (1965), belaunaldien segidaren azterketatik haratago joatea proposatzen dute, eta kohorte nozioa erabiltzea, gizarte-aldaketen elementu lagungarri gisa. Ikusi, halaber, Alwin eta McCammon (2003) eta Elder eta George (2016). Izan ere, adina eta denbora historikoa lotzen dituzte kohortek. Aldaketa historikoez, askotan, hainbat inplikazio izaten dituzte adin desberdinetako pertsonentzat, hau da, bizitzako etapetan desberdinak diren pertsonentzat. Adin desberdinetako pertsonen esperientzia eta baliabide desberdinak ematen dizkiete egoerei, eta, ondorioz, modu desberdinean egokitzen dira baldintza berrietara.

2. <https://bristoluniversitypress.co.uk/society-for-longitudinal-and-life-course-studies>

3. <https://www.sciencedirect.com/journal/advances-in-life-course-research>

4. <https://hlcs.nl/>

5. <https://link.springer.com/journal/40865>

6. <https://www.springer.com/series/10158>

7. Elder, Johnson eta Crosnoe autoreen lanetan oinarritua (2003:3-13)

Aldaketa historikoak jaiotza-kohorteen bizitzak bereizten dituenean, *kohorte-efektua* sortzen du.

Hori guztia kontuan hartuta, Elderrek, Johnsonek eta Crosnoek bost printzipio paradigmatico proposatu dituzte bizitzaren ibilbidearen teoria oinarritzeko:

- Bizitza osoko garapenaren printzipioa: giza garapena eta zahartzea bizitza osoan irauten duten prozesuak dira.
- Agentziaren printzipioa: norbanakoek, historiaren eta gizarte-inguruabarren aukera eta mugen barruan hartzen dituzten hautu eta ekintzen bidez eraikitzen dute beren bizitzaren ibilbidea.
- Denboraren eta lekua printzipioa: norbanakoen bizitzaren ibilbidea txertatua («*embedded*») dago, eta bizitzan zehar bizi izaten duten denboraren eta leku historikoen arabera da.
- Sinkronizazioaren printzipioa («*timing*»): garapenaren aurrekariak eta bizitzako trantsizioen ondorioak, gertaerak eta portaera-jarraibideak aldatu egiten dira horiek gertatzen diren bizitzako unearen arabera.
- Bizitza lotuen printzipioa: bizitzak elkarren mende bizi izaten dira, eta harreman partekatuen sare horren bidez adierazten dira eragin soziohistorikoak.

Baina, agian, norbanakoen atributuetan oinarritutako azalpen gehiegi egon dira, eta galdu egin da pertsonen gizartean duten posizioaren eta «malgutasunaren» funtsezko garrantziaren ikuspegia, bai gizarte-erakundeena, bai pertsonarena, bizitzan zehar. Beraz, birbideratu egin beharko litzateke emaitza indibidualak aztertzeke ahalegina, bizitzan zehar ereduak sortzen dituzten gizarte indarrei arreta emateko (Dannefer, Kelley-Moore eta Huang, 2016).

4.2. Aldaketak bizitzaren ibilbidearen egituran

Azken hamarkadetan aldaketak izan dira egitura horretan, eta gero eta «desestandarizatuago», «des-instituzionalizatuago» eta «indibidualizatuago» bihurtu da (Macmillan, 2005: 3-4). Alde batetik, familia-egiturek heterogeneotasun nabarmena dute (Hofferth eta Goldscheider, 2016), (Baxter et al., 2022). Eta hori ez da bakarrik familiaren «nukleoaren» osaera desberdinagatik, baita aldi berean bi eta hiru belaunaldi egoteagatik ere (Hünteler, 2022).

Helduarora igarotzeko jarraibideetan ere aldaketa sakonak erregistratu dira (Casal, 1996), (Billari eta Liefbroer, 2010), (Zapata-Gietl et al., 2016), (Schwanitz, 2017), (Berngruber eta Bethmann, 2022), (van den Berg eta Verbakel, 2022). Hala, ikuspegi zaharkituen eta helduaroko errealitate berrien arteko talkak kontraesan garrantzitsuak sortzen ditu gazteentzat (Settersten, Ottusch, eta Schneider, 2015). Antzeko hausturak gertatzen dira hezkuntza-ibilbideetan (Crosnoe eta Benner, 2016) edo belaunaldien arteko laguntza-mekanismoetan ere (Lee eta Manzoni, 2023a).

Are gehiago, bizitzaren ibilbideko hiru etapa klasikoak nahasi egiten dira, atzera-bueltekin eta aldi laburragoen konbinazioekin eta aldaketa ohikoagoekin (Boissonneault, 2021).

4.3. Ikuspegi berria bizitzaren azken faseetarako

Bizitzaren ibilbidearen teoriak ikuspegi guztiz berria eman dio «adineko» biztanleriaren azterketari, aldatu egin baita biztanleria horren egoera bizitzaren gainerako tarteetatik isolatutako izakitzat jotzen zuen ikuspegia, eta ikuspegi orokorra txertatu baita, bai pertsona bakoitzaren bizitzaren ibilbiderako, bai familiaren eta belaunaldien arteko elkarrekintzetarako (Hagestad, 2003), bai kohorte bakoitzaren bizipen historikoaren inpakturako (Settersten, 2003).

Osasuna eta gaixotasuna egoerak badira ere, eta gero eta gehiago halako gisa aztertzen badira ere, denboran zehar garatzen diren eta ondorioak izaten dituzten prozesuak ere badira. George autoreak (2003) faktore sozialen eta gaixotasunaren arteko epe luzeko harremanak erakutsi ditu, urte askotan zehar sortzen diren eta bizitzako aldi bat baino gehiago hartzen duten ereduetan.

Erretiroaren inguruko kezka presente dago bizitza osoan zehar. Ekerdetek dioten bezala (2004:4), «erretiroa jada ez da bizitzaren bigarren erdiko kezka edo gertaera. Egunen batean erretiroa hartuko dugun ideia gero eta presenteago dago heldu guztiengan, baita nerabeengan ere».

Hala, beharrezkoa da zahartzaroko eredu nagusiak berrikustea eta esperientzien aniztasun gero eta handiagoa eta testuinguru sozial aldakorra nabarmentzea, bizitzako azken faseetako trantsizioen aniztasuna kontuan hartuta (Grenier, 2012).

Erretiro-urteen adina jada ez da bizitzaren gainerakotik kanpoko fase bat, bizitzaren ibilbidearen zati bat baizik (Grenier, 2012).

«Zahartze aktiboa» nozioa, bizitzako azken urteetan pertsonen borondatearen irispidean dagoen helburu gisa, erabat berrikusi beharra dago, beraz. Pertsonak «agentzia-marjina» izan dezakeen arren, aurreko etapetan jarraitutako ibilbideek nabarmen baldintzatzen dituzte egon daitezkeen aukerak. Crosnoe eta Elder (2002) autoreek lau zahartze-estilo identifikatzen dituzte, eta, hala, estatus sozioekonomikoak eta osasun-egoerak zahartze-ibilbide batzuetara edo beste batzuetara eramaten gaituzte.

4.4. Heterogeneotasuna bizitzaren ibilbidean

Gero eta azterketa enpiriko gehiagok jarri dute arreta bizitzako eta zahartzaroko egoeren heterogeneotasunean, bereziki (Maddox, 1987) eta (Nico eta Pollock, 2022) autoreek. Hainbat elementuk eragiten dituzte egoeren arteko desberdintasun horiek, hala nola estatus sozioekonomikoak (Hoffmann, 2005) eta Steptoea eta Zaninotto, 2020), giza kapitalak (Castelló-Climent eta Doménech, 2008), familia-egiturak (McLanahan eta Percheski, 2008), arrazak/etnia (Mitra eta Weil, 2014), herrialdeen arteko aldeak (Lu, 2019), alargun-egoerak (Peña-Longobardo, Rodríguez-Sánchez eta Oliva-Moreno, 2021), bakardadeak (Tapia-Muñoz *et al.*, 2022) eta abarrek. Aipamen berezia merezi du generoaren araberrako desberdintasunek nola markatzen dituzten ibilbide heterogeneoak (Madero-Cabib eta Fasang, 2016), (Ilinca *et al.*, 2016) eta (Lee eta Manzoni, 2023b).

Kausalitateen panorama konplexua da, eta, beraz, ikusitako desberdintasunak ezin zaizkio faktore bakar bati egotzi (Sanzenbacher *et al.*, 2017) eta (Holman eta Walker, 2021).

Ildo beretik, beste autore batzuek adierazi dute birplanteatu egin behar direla desgaitasun-egoerak (Grassman eta Whitaker, 2013) eta kalteberatasun-egoerak (Marshall, 2011), (Spini *et al.*, 2013), (Oris *et al.*, 2016), bizitzaren bilakaeraren ikuspegi horretatik.

Baina McMullin autoreak (2000:517) dioten bezala, hori ez zen adinari buruzko teorien barruan kontzeptualki txertatu. Txertatze hori gerta dadin, «aniztasunaren ikuspegiaren oinarritzko premisa da

klasea, adina, generoa eta etnia/arraza elkarri lotutako multzoak direla bizitza soziala egituratzen duten botere-harremanetan. Beraz, teoria bat aniztasuna ikertzeko egokia izan dadin, gutxienez bi irizpide bete behar dira. Lehenik eta behin, klasea, adina, generoa eta etnia/arraza botere-harreman gisa kontzeptualizatu behar dira, eta, bigarrenik, elkarri lotutako botere-hierarkia gisa bildu behar dira, eta ez bereiz eta ez sistema bereizi gisa».

Planteamendu teoriko berri hori gorabehera, Stonek eta bere lankideek (2017) egiaztatu dute azterlan enpiriko asko adin-taldearen arteko batez besteko desberdintasunetan oinarritzen direla oraindik ere, eta ez adin barruko egoeren aldakortasunean arreta handiagoa jartzen.

4.5. Metatutako abantailak eta desabantailak

Dannefer autoreari jarraituz (2003: S327), «Metatutako abantaila/desabantaila (Cumulative Advantage/Disadvantage, CAD) honela defini daiteke: ezaugarri jakin batean (adibidez, dirua, osasuna edo estatusa) norbanakoen arteko dibergentziarako joera sistemikoa denborak aurrera egin ahala». Eta honela jarraitzen du: «dibergentzia ez da kideen posizioak jatorritzko puntuan estrapolatze hutsa; indar-multzo baten elkarrekintzaren ondorioa da. «Norbanakoen arteko dibergentziak» esan nahi du metatutako abantaila/desabantaila ez dela gizabanakoen funtsa, baizik eta populazioena edo beste gizatalde batzuen (kohorteena, esaterako), zeinentzat kideen multzo identifikagarri bat sailka daitekeen».

Herrialdeen arteko azterketa konparatiboek erakutsi dute CADerako joerak sistematikoki aldatzen direla gizartearen artean, eta desberdintasunak ageri dira politika ekonomikoetan eta Ongizate Estatuan. Aldi berean, kohorte desberdinen ibilbideak aztertzen dituzten ikerketek erakusten dute ibilbide partikularrak egiten dituztela, une historikoak markatuta (Schaie eta Willis, 1996:112-116).

Bestalde, CAD ikuspegiak ez du ukatzen ekintza indibidualaren garrantzia, baina egiturazko errealitateen boterean jartzen du arreta, eta horien barruan jardun behar du eragile batek bizitza egokitu zaion munduan jarduteko.

Ikuspegi horretatik begiratuta, pertsonen bizitzaren ibilbidean dimentsio berria hartzen du

heterogeneotasunak; izan ere, bizitzan zehar ditugun metatutako abantailak edo desabantailak (CAD) desberdintasun-egoerak areagotu egiten ditu adineko biztanleriaren artean (Maddox eta Douglass, 1974). Gainera, prozesu interseksionalak dira, non dimentsio sozioekonomiko ugariak elkar indartzen duten adin-tarte horietan klase desberdintasun nabarmenagoak marrazteko.

4.6. Osasuna

Aipamen berezia egin behar zaio arestian aipatutako faktore horiek ekartzen dituzten egoeren eta «azken faseen» aniztasunari. Hala, ELGEk (OECD, 2024) Europar Batasunean minbiziaren aurkako borrokan dauden desberdintasunei aurre egiteko estrategiei buruz egin berri duen ikerketaren arabera, «minbiziaren arrisku-faktore nagusiak nabarmenagoak dira ezaugarri sozioekonomiko apalagoak dituzten pertsonen artean, hala nola diru-sarrera eta hezkuntza maila apalak dituztenen artean» (p.12).

Osasuna, beraz, aldagai nagusi gisa jartzen da, bizitzan zehar izandako ibilbidearen eta haietan zehar metatu diren abantailen eta desabantailen bitartez. Lehenengo emaitza bizi-urteen kopurua da. Baars autoreak (2023) grafikoki adierazten duen bezala, «bizitza luzeak aberatsentzat dira», eta horrek zuzeneko eragina du biziarteko pentsioen sistemaren ondoriozko banaketa desorekatuan (Shi eta Kolk, 2023).

Baina azterketa labur geratzen da, baldin eta bertan sartzen ez badira desberdintasun sozioekonomikoei edo generoaren arabeko desberdintasunei lotutako faktore instituzionalak eta egiturazkoak (Corna, 2013), testuinguru soziohistoriko espezifikoak (Burton-Jeangros et al., 2015), bizitzaren ibilbidearen tartearen arabeko inpaktu diferentziala (Hoffmann, 2005) eta (Hoffmann et al., 2019), erretirora igarotzearen eragina (Lauridsen et al., 2019) edo kohorteen arteko desberdintasunak (Koivunen et al., 2021), besteak beste. Horrek guztiak erakusten du oso konplexua dela aztergaia, eta, beraz, beharreko zuhurtziaz ekin behar zaiola.

5. Osagai ekonomikoa

Ikuspegi ekonomikotik begiratuta, bi ekarpen garrantzitsu aipatu behar dira orain arte azaldutako

bizitzaren ibilbidearen teoriarekin lotuta: a) gizabanakoek beren bizi-zikloan zehar izan duten gastu- eta aurrezpen-dinamika, eta b) belaunaldien arteko truke ekonomikoak koiuntura jakin batean.

Espazio honetan ezin da bi ekarpen horietako bat ere aztertu. Esan beharra dago, Franco Modigliani Nobel Saridunaren (1986) bizi-zikloaren hipotesiaren arabera, pertsonak erabaki adimentsuak hartuko lituzketela adin bakoitzean zenbat gastatu nahi duten erabakitzeke, bizitzan zehar eskura dituzten baliabideak soilik izanik muga. Aktiboak metatzean eta kontsumitzean, langileek erretirorako hornidurak egin ditzakete, eta, oro har, beren adin desberdinetan dituzten beharretara egokitu ditzakete kontsumo-ereduak, adin bakoitzeko diru-sarrerak edozein izanik ere. Dirua aurrezteko arrazoi garrantzitsuenetako bat erretiroa estaltzeko beharra zen. Gazteek aurreztu egingo dute adinekoak direnean eta lan egin ezin dutenean edo lan egin nahi ez dutenean dirua izan dezaten gastatzeko⁸.

Hala, norbanakoen diru-sarreraren eta aberastasun-metaketa gailurra beren lan-ibilbide aktiboaren azken urteetan kokatuko litzateke, Espainiako kasurako *Familien Finantza Inkestan* (Espainiako Bankua, 2022) jasotako ebidentzia enpirikoak erakusten duen bezala, eta aurrerago zehatz-mehatz eztabaidatuko da hori.

Bigarren ekarpenari dagokionez, bi ekarpen baino ez dira aipatu behar: Auerbach-Kotlikoff ereduak (Kotlikoff, 1998), belaunaldi-kontabilitatekoa (*generational accounting*, GA)⁹, eta belaunaldi-ekonomiakoa (*National Transfer Accounts*, NTA), Lee eta Mason autoreek garatua (2011)¹⁰. Azken hori geroago garatu da ordaindu gabeko lan-transferentziak sartzeko (*National Time Transfer Accounts*, NTTA), bereziki genero-ikuspegitik (Seme et al, 2019).

8. Modiglianiren hipotesiaren laburpena, haren kritikarien jarrerak eta ondorengo lanketa ikus daitezke hemen (Deaton, 2005).

9. Analisi kritikoa Williamson eta Rhodes autoreek (2011) eta Espainiako kasurako aplikazioa Abio et al. autoreek. (2005).

10. Espainiako kasurako aplikazioa Patxot et al. autoreek. (2011).

6. Espainiako kasua

Bizitzaren ibilbideari buruzko ikerketa oso urria da Espainian. Salbuespen aitzindaria ikus daiteke Olmo eta Herce autoreetan (2011) eta berrikiago López Gómez autorean (2023). Gazteek helduarorako trantsizioan aurkitzen dituzten arazoetan (Castro Torres eta Ruiz-Ramos, 2024) eta hezkuntza-mailek bizi-itxaropenean eta bizitza osasungarrian duten eraginean (Blanes eta Trias-Llimós, 2021) jarri da arreta nagusia. Baina hezkuntza-maila txikia duten pertsonak hezkuntza-maila handia duten homologoak baino lehenago hiltzen dira eta beren bizitzan zati laburragoa igarotzen dute osasun onarekin, eta, horrez gain, aldaketa handiagoa izaten dute heriotzaren unean eta osasun onaz gozatzeari uzten dioten adinean (Permanyer, Spijker eta Blanes, 2022).

6.1. Zilarrezko Ekonomiaren «targeta»

Zilarrezko Ekonomiaren ikusmoldeak biztanleriaren tarte oso espezifikora murrizten du bere interes-eremua, bi dimentsiotan: a) 50 eta 75 urte bitarteko adin-tartea eta b) errenta-maila eta/edo aberastasun ertain edo ertain-altua duten familia-guneak.

«Target» hori eta azken urteetan gure herrialdean izan duen bilakaera arakatzeko, Espainiako Bankuak (2022) informazio-iturri paregabea eskaintzen du Familien Finantza Inkestaren (FFI) bidez. 2002tik hiru urtean behin egin da inkesta hori, baina 2020tik aurrera bi urtean behin egiten da.

Datuak adin-tarteen ikuspegitik aztertzerakoan, analista batzuek ondorio nahasgarriak atera dituzte, familien errentaren eta aberastasunaren batez besteko zifrak kontuan hartuta, baina kontuan hartu gabe, Espainiako Bankuak berak ohartarazi duen bezala, «aldagai garrantzitsu gehienetan, aktiboei eta zorrei dagozkienetan adibidez, haien banaketek oso balio handiak erakusten dituztela familia-kopuru txiki samar batentzat. Kasu honetan, erdiko balioa batez bestekoa baino hobeto hurbiltzen da banaketaren balio tipikoetara; beraz, hori da dagozkien koadroetan sartu den estatistikoa» (id, 2022:7n7). Hala, hurrengo koadroak etxekoen unitateen aberastasun garbiaren erdiko balioa jasotzen du, familiaburuaren adinaren arabera. Ikus daitekeenez, aberastasun garbiaren erdiko balioa espero den bizi-zikloaren profilaren araberrakoa da, eta 65 eta 74 urte bitarteko familiaburuak duten familia unitateetan iristen da maximora, hau da, errenta-maila handiena lortzen den adina baino pixka bat geroago (id, 2022:10).

Familiaburuaren aberastasun garbia adinaren arabera (mila eurotan) Erdiko balioa							
	2002	2005	2008	2011	2014	2017	2020
Etxe guztiak	124,26	206,35	198,41	159,71	124,68	116,61	122,15
35 urtetik beherakoak	65,14	87,25	85,17	72,65	4,96	5,37	23,97
35 eta 44 artean	117,67	193,25	171,13	122,78	71,99	65,79	70,00
45 eta 54 artean	163,03	268,69	225,50	172,00	129,34	116,03	116,48
55 eta 64 artean	164,16	281,52	308,97	246,70	194,74	176,97	160,65
65 eta 74 artean	131,90	221,68	219,41	204,17	215,52	183,14	197,93
75 urtetik gorakoak	99,00	165,50	173,04	162,70	132,06	131,38	165,19

Iturria: Espainiako Bankua eta neuk egina

Adin-segmentu gazteenetan izandako gorabeherak 2008an hasitako krisi ekonomikoaren eragin handia islatzen dute. Bestalde, FFIk ematen ez badu ere, oso nabarmena da adin-tarte bakoitzaren barruko sakabanaketa, gorago garatu den argudioari jarraiki.

Batez bestekoa/erdiko balioa ratioa kalkulatzeko bada, adin-tarte bakoitzeko sakabanaketaren proxy gisa, sakabanatze hori, tradizionalki handiagoa izan ohi zena adinekoen tartetean, baxuenetara ere hedatu da

orain, eta horrek, zalantzarik gabe, gazte-segmentu handien lan- eta ekonomia-prekarietatea islatzen du.

6.2. Zilarrezko Ekonomia egun bateko lore gisa?

Gazteen ekonomia- eta finantza-egoeraren azken aldiko bilakaera horrek zalantzak sortzen ditu merkatu horren etorkizunari buruz. Dagoeneko

adierazi da joan den mendean ezagutu zen bizitzaren ibilbidea aldaketa sakonak izaten ari dela. Baina Modiglianik deskribatutako aurrezkiaren bizi-zikloa ere aldatzen ari dela dirudi. Datu garrantzitsua ohiko etxebizitzaren jabetza-zikloa da. Ondoko koadroan etxebizitza nagusia duten familien ehunekoa ageri da, familiaburuaren adinaren arabera.

Etxebizitza nagusia duten familien ehunekoa (%etan)							
	2002	2005	2008	2011	2014	2017	2020
Etxe guztiak	80,7	80,3	81,9	82,6	80,4	75,9	73,9
35 urtetik beherakoak	66,0	60,8	64,5	69,3	49,5	41,3	36,1
35 eta 44 artean	78,2	77,7	76,7	77,6	74,8	70,4	64,9
45 eta 54 artean	82,1	84,2	85,2	82,5	82,2	76,1	73,9
55 eta 64 artean	87,2	87,8	88,4	87,4	86,9	83,3	81,7
65 eta 74 artean	87,2	87,3	88,2	88,6	88,7	84,2	83,2
75 urtetik gorakoak	83,4	83,7	87,5	87,9	87,6	82,4	83,4

Iturria: Espainiako Bankua

Aldi horretan, nabarmen jaitsi da etxebizitza jabetzan duten pertsonen kopurua tarte gazteenetan. Espainiaren kasuan, lehen aipatutako lan-prekarietateari etxebizitzaren merkatuaren krisia gehitu behar zaio, eta segmentu horrentzat gero eta zailagoa da etxebizitza jabetzan eskuratzea. Horrek zalantza handiak sortzen ditu orain arte ezagututako bizi-zikloaren bilakaerari buruz (Berges eta Manzano, 2023).

Ameriketako Estatu Batuetako bilakaera paraleloari buruzko azterlan batean, antzeko egiaztapenetara iritsi dira Bauluz eta Meyer autoreak (2024). Aberastasuna azkar ari da zahartzen, eta honako hau adierazi dute: «1980ko hamarkadaz geroztik kapital-irabaziak hazi izana bizi-zikloaren profilen aldaketaren erdigunean dagoela dirudi. Adina/aberastasuna profilaren aldaketa aparteko kapital irabazien emaitza ote da ala geratzeko etorri ote da? (id, p.48). ■

Erreferentziak:

Abío, G. et al. (2005). *Contabilidad generacional en España* (Madril, Azterlan Fiskalen Institutua).

Ahadi, S. et al. (2020). Personal aging markers and ageotypes revealed by deep longitudinal profiling. *Nature Medicine* 26, 83.-90. or. <https://doi.org/10.1038/s41591-019-0719-5>

Alwin, D. F. eta McCammon, R.J. (2003). Generations, Cohorts, and Social Change, en Mortimer, J. T. eta Shanahan, M. J. (eds). *Handbook of the Life Course* (New York, Springer). 23.-49. or.

Aracil Fernández, E. eta Roch Dupré, D. (2022). La dimensión económica de la longevidad. Marco conceptual, López Álvarez, M. J. (coord.). *Mayores y postpandemia. Derechos, riesgos y oportunidades* (Madril WaltersKluwer). 121.-143. or.

Ayalon, L. (2019). Are Older Adults Perceived as A Threat to Society? Exploring Perceived Age-Based Threats in 29 Nations, *Journals of Gerontology, Social Sciences* 74. lib., 7. zk., 1256.-1265. or.

Baars, J. (2023). *Long Lives are for the Rich* (New York, Routledge).

Banco de España (2022). Encuesta Financiera de las Familias (EFF). 2020: métodos, resultados y cambios desde 2017, Artículos analíticos, *Boletín económico* 3/2022

Bauluz, J. eta Meyer T. (2024). The Wealth of Generations (*World Inequality Lab, Working Paper No.2024/04*, January).

- Baxter, J. et al. (eds). (2022). *Family Dynamics over the Life Course. Foundations, Turning Points and Outcomes* (New York, Springer).
- Bengtson, V. L. eta Schaie, K.W. (eds). (1999). *Handbook of Theories of Aging* (New York, Springer).
- Bengtson, V. L. et al. (eds). (2009). *Handbook of Theories of Aging* (New York, Springer, 2nd ed).
- Bengtson, V. L. eta Settersten, R. A. Jr. (eds). (2016). *Handbook of Theories of Aging* (New York, Springer, 3rd ed).
- Berger, P. L. eta Luckmann, T. (1968). *La construcción social de la realidad* (Buenos Aires, Amorrortu).
- Berges, Á. eta Manzano, D. (2023). *Finanzas de los hogares 2000-2022. Escaso ahorro y mayor brecha generacional* (Madrid, Afi Emilio Ontiveros Fundazioa).
- Bernardi, L., Huininkb, J., eta Settersten, R. A. Jr. (2019). *The life course cube: A tool for studying lives*, *Advances in Life Course Research*, 41. lib., 100258, <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2018.11.004>
- Berngruber, A. eta Bethmann, A. (2022). Generational Patterns of Transitions into Adulthood across Europe. It's Complicated, *Share Working Paper Series*, 80-2022 (Munich, SHARE-ERIC). DOI: 10.17617/2.3386651
- Billari, F.C. eta Liefbroer, A.C. (2010). Towards a new pattern of transition to adulthood?, *Advances in Life Course Research*, 15. lib., 59.-75. or., doi:10.1016/j.alcr.2010.10.003
- Binstock, R.H. (1983). The Aged as Scapegoat, *The Gerontologist*, 23. lib., 2. zk., 136.-143. or.
- Binstock, R.H. (2010). From Compassionate Ageism to Intergenerational Conflict?, *The Gerontologist*, 50. lib., 5. zk., 574.-585. or., doi:10.1093/geront/gnq056
- Blanes, A. eta Trias-Llimós, S. (2021). *Vivir menos y con peor salud: el peaje de la población menos instruida en España*, *Perspectives Demographiques*, 24. zk., uztaila, 1.-4. or., DOI: 10.46710/ced.pd.esp.24
- Boissonneault, M. (2021). Period measures of life course complexity, *Demographic Research*, Volume 44, Article 47, 1133.-1148. or. DOI: 10.4054/DemRes.2021.44.47
- Bolles, R.N. (1981). *The Three Boxes of Life: And How to Get Out of Them* (Ten Speed Press).
- Börsch-Supan, A. (2013). Myths, scientific evidence and economic policy in an aging world, *The Journal of the Economics of Ageing*, 1-2 lib., November, 3.-15. or.
- Brüderl, J., Kratz, F. eta Bauer, G. (2019). Life course research with panel data: An analysis of the reproduction of social inequality, *Advances in Life Course Research*, 41. lib., 100247, <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2018.09.003>
- Burton-Jeangros, C., Cullati, S., Sacker, A. eta Blane, D. (2015). *A Life Course Perspective on Health Trajectories and Transitions* (New York, Springer).
- Bynner, J. (2016). Institutionalization of Life Course Studies, en Shanahan, M. J., Mortimer, J. T. eta Johnson, M.K. (eds). *Handbook of the Life Course*. Volume II (New York, Springer). 27.-58. or.
- Casal, J. (1996). Modos emergentes de transición a la vida adulta en el umbral del Siglo XXI: aproximación sucesiva, precariedad y desestructuración, *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 75. zk., 295.-316. or.
- Castelló-Climent, A. eta Doménech, R. (2008). Human Capital Inequality, Life Expectancy And Economic Growth, *The Economic Journal*, Volume 118, Issue 528, April, 653.-677. or., doi.org/10.1111/j.1468-0297.2008.02136.x
- Castro Torres, A. F. eta Ruiz-Ramos, C. (2024). Clases sociales y transición a la vida adulta en España, *Perspectives Demographiques*, 34. zk., urtarrila, 1.-4. or. <https://doi.org/10.46710/ced.pd.esp.34>
- Conde-Ruiz, J.I. eta Conde Gasca, C. (2023). *La juventud atrapada. Cómo un electorado envejecido cercena el futuro de los jóvenes* (Madrid, Península).
- Corna, L. M. (2013). A life course perspective on socioeconomic inequalities in health: A critical review of conceptual frameworks, *Advances in Life Course Research*, 18. lib., 150.-159. or. <https://dx.doi.org/10.1016/j.alcr.2013.01.002>
- Coughlin, J. F. (2017). *The Longevity Economy. Unlocking the World's Fastest-Growing, Most Misunderstood Market* (New York, PublicAffairs).
- Crosnoe, R., eta Benner, A. D. (2016). Educational Pathways, Shanahan, M. J., Mortimer, J. T. eta Johnson, M. K. (eds). *Handbook of the Life Course*. Volume II (New York, Springer). 179.-200. or.
- Crosnoe, R., eta Elder, G. H. jr (2002). Successful Adaptation in the Later Years: A Life Course Approach to Aging, *Social Psychology Quarterly*, 65. lib., 4. zk., 309.-328. or.
- Dannefer, D. (2003). Cumulative Advantage/Disadvantage and the Life Course: Cross-Fertilizing Age and Social Science Theory, *The Journals of*

- Gerontology, Series B*, 58, 6, November, S327.-S337. or.
- Dannefer, D. (2021). *Age and the Reach of Sociological Imagination. Power, Ideology and the Life Course* (New York, Routledge).
- Dannefer, D., Kelley-Moore, J. eta Huang, W. (2016). Opening the Social: Sociological Imagination in Life Course Studies, en Shanahan, M. J., Mortimer, J.T. eta Johnson, M.K. (eds). *Handbook of the Life Course*. Volume II (New York, Springer). 87.-110. or.
- De Santis, G. (2010). «Viejo, ¿quién es viejo?» Causas y consecuencias de los últimos cambios demográficos en Europa, *Panorama Social*, 11, lehen sei hilekoa, 8.-23. or.
- Deaton, A. (2005). Franco Modigliani and the Life Cycle Theory of Consumption, Research Program in Development Studies and Center for Health and Wellbeing, Princeton University. Presented at the Convegno Internazionale Franco Modigliani, Accademia Nazionale dei Lincei, Rome, February 17th-18th, 2005.
- Dimitriadis, S. (2019). *Maximising the Longevity Dividend*, The International Longevity Centre, 5 December, <https://ilcuk.org.uk/maximising-the-longevity-dividend/>
- Dionyssiotis, Y. (2018). Active Ageing, *Journal of Frailty, Sarcopenia and Falls*, September, 3. lib., No. 3, 125.-127. or., doi: 10.22540/JFSF-03-125.
- Domingo, A. (ed). (2018). Demografía y posverdad. Estereotipos, distorsiones y falsedades sobre la evolución de la población (Bartzelona, Icaria).
- Domingo, A. (ed). (2023). *La coartada demográfica. Y el discurso de la involución en España* (Bartzelona, Icaria).
- Dubert, I. eta Pérez-Caramés, A. (coords). (2021). *Invasión migratoria y envejecimiento demográfico. Dos mitos contemporáneos* (Madril, Catarata).
- Ediev, D.M., Sanderson, W.C. y Scherbov, S. (2019). The inverse relationship between life expectancy-induced changes in the old-age dependency ratio and the prospective old-age dependency ratio, *Theoretical Population Biology*, 125, 1.-10. or.
- Ekerdt, D.J. (2004). *Born to Retire: The Foreshortened Life Course*, *The Gerontologist*, 44. lib., 1. zk., 3.-9. or.
- Elder, G.H. Jr. eta Giele, J.Z. (eds). (2009). *The Craft of Life Course Research* (New York, The Guilford Press).
- Elder, G.H. Jr. y George L. K. (2016). Age, Cohorts, and the Life Course, en Shanahan, M. J., Mortimer, J.T. y Johnson, M. K. (eds). *Handbook of the Life Course*. Volume II (New York, Springer). 59.-85. or.
- Elder, G. H. Jr., Johnson, M. K. eta Crosnoe, R. (2003). The Emergence and Development of Life Course Theory, Mortimer, J. T. eta Shanahan, M. J. (eds). *Handbook of the Life Course* (New York, Springer). 3.-19. or.
- European Commission (2018). *The Silver Economy, Final Report*, doi:10.2759/685036
- Formosa, M. eta Higgs, P. (eds). (2013). *Social Class in Later Life. Power, Identity and Lifestyle* (Bristol, Policy Press).
- García Pastor, B. eta Viñado, C. (2013). Análisis Crítico del Curso Vital Institucionalizado: Conciliación y Retiro Temporal del Trabajo Remunerado. *Research on Ageing and Social Policy*, 1(1). 78.-97. or., doi: 10.4471/rasp.2013.04
- George, L. K. (2003). What Life-Course Perspectives Offer the Study of Aging and Health, Settersten, R. A. Jr. (ed). *Invitation to the Life Course: Toward New Understandings of Later Life* (New York, Routledge). 161.-188. or.
- Giele, J. Z. eta Elder, G. H. Jr. (eds). (1998). *Methods of Life Course Research: Qualitative and Quantitative Approaches* (Thousand Oaks, Sage Publications).
- Gil Calvo, E. (2004). El «poder gris». Consecuencias culturales y políticas del envejecimiento de la población, Información Comercial Española ICE, *Revista de Economía*, n. 815, maiatza-ekaina, 219.-232. or.
- Gilleard, C. eta Higgs, P. (2020). *Social Divisions and Later Life. Difference, Diversity and Inequality* (Bristol, Policy Press).
- Giuntella, O. et. al. (2022). The Midlife Crisis, National Bureau of Economic Research Working Paper Series, *Working Paper 30442* (Cambridge, MA, NBER). <http://www.nber.org/papers/w30442>
- Grassman, E. J. eta Whitaker, A. (eds). (2013). *Ageing with Disability. A lifecourse perspective* (Bristol, Policy Press).
- Grenier, A. (2012). *Transitions and the lifecourse: Contested models of 'growing old'* (Bristol, Policy Press).
- Hagestad, G. (2003). Interdependent Lives and Relationships in Changing Times: A Life-Course View of Families and Aging, en Settersten, R. A. Jr. (ed). *Invitation to the Life Course: Toward New Understandings of Later Life* (New York, Routledge). 135.-159. or.

- Henretta, J. (2003). The Life-Course Perspective on Work and Retirement, en Settersten, R. A. Jr. (ed). *Invitation to the Life Course: Toward New Understandings of Later Life* (New York, Routledge). 85.-105. or.
- Hofferth, S. eta Goldscheider, F. (2016). Family Heterogeneity Over the Life Course, en Shanahan, M. J., Mortimer, J. T. eta Johnson, M. K. (eds). *Handbook of the Life Course*. Volume II (New York, Springer). 161.-178. or.
- Hoffmann, R. (2005). Do socioeconomic mortality differences decrease with rising age?, *Demographic Research*, Volume 13, Article 2, Published 09, August, 35.-62. or., DOI: 10.4054/DemRes.2005.13.2
- Hoffmann, R., Kröger, H. eta Geyer, S. (2019). Social Causation Versus Health Selection in the Life Course: Does Their Relative Importance Differ by Dimension of SES?, *Social Indicators Research*, 141. lib., 3. zk., February, 1341.-1367. or., <https://doi.org/10.1007/s11205-018-1871-x>
- Hogan, D.P. (1981). *Transitions and Social Change. The Early Lives of American Men* (New York, Academic Press).
- Hollstein, B. (2019). What autobiographical narratives tell us about the life course. Contributions of qualitative sequential analytical methods, *Advances in Life Course Research*, 41. lib., 100248, <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2018.10.001>
- Holman, D. eta Walker, A. (2021). Understanding unequal ageing: towards a synthesis of intersectionality and life course analyses, *European Journal of Ageing*, 18. lib., 239.-255. or., <https://doi.org/10.1007/s10433-020-00582-7>
- Hudson, R. B. (1978). The «Graying» of the Federal Budget and its Consequences for Old-age Policy, *The Gerontologist*, 18. lib., 5_Part1, 428.-440. or., https://doi.org/10.1093/geront/18.5_Part_1.428
- Hudson, R.B. (ed). (2009a). *Boomer Bust? Economic and Political Issues of the Graying Society. Volume 1: Perspectives on the Boomers* (Westport, Praeger).
- Hudson, R.B. (ed). (2009b). *Boomer Bust? Economic and Political Issues of the Graying Society. Volume 2: The Boomers and their Future* (Westport, Praeger).
- Hünteler, B. (2022). A new perspective on the generational structures of families – Generational placements over the life course, *Advances in Life Course Research*, 51, <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2021.100450>
- Ilinca, S., Rodrigues, R., Schmidt, A. eta Zolyomi, E. (2016). *Gender and Social Class Inequalities in Active Ageing: Policy meets Theory* (Vienna, European Centre for Social Welfare Policy and Research).
- Kohli, M. (1986). The World We Forgot: A Historical Review of the Life Course, en Marshall, V. W. (ed). *Later life. The social psychology of aging* (Beverly Hills, Sage). 271.-303. or.
- Kohli, M. (2007). The Institutionalization of the Life Course: Looking Back to Look Ahead, *Research in Human Development*, November, 4(3–4). 253.-271. or.
- Koivunen, K., Sillanpää, E., Munukka, M., Portegijs, E. eta Rantanen, T. (2021). Cohort Differences in Maximal Physical Performance: A Comparison of 75- and 80-Year-Old Men and Women Born 28 Years Apart, *Journals of Gerontology: Medical Sciences*, 76. lib., 7. zk., 1251.-1259. or., doi:10.1093/geron/glaa224
- Kotlikoff, L. J. (1998). *The A-K Model: It's Past, Present, and Future* (NBER Working Paper Series, Working Paper 684, August). DOI 10.3386/w6684
- Lauridsen, J. T., Christiansen, T. eta Vitved, A. R. (2019). Dynamic changes in determinants of inequalities in health in Europe with a focus on retirement, en Börsch-Supan, A. et. al (editors). *Health and socio-economic status over the life course*. First results from SHARE Waves 6 and 7 (Berlin, Walter de Gruyter). 77.-84. or.
- Lee, B.-H. J., eta Manzoni, A. (2023a). Pathways of Intergenerational Support between Parents and Children throughout Adulthood, *Sociological Perspectives*, 66(6). 1039-1059, <https://doi.org/10.1177/07311214231193342>
- Lee, B.-H. J., eta Manzoni, A. (2023b). Women's Configurations of Family, Work, and Education: Mapping Diverse Pathways Throughout Adulthood, *Social Currents*, 0(0). lib. 1.-20. or., DOI: 10.1177/23294965231201373
- Lee, R. eta Mason, R. (eds). (2011). *Population Aging and the Generational Economy. A Global Perspective* (Cheltenham, Edward Elgar Publishing).
- López Gómez, M.A. (2023). En España trabajar más años tiene que venir de joven: Lecciones de la salida del mercado laboral de los 50 a los 65 años en la última década, *Perspectives Demographiques*, 33. zk. 1.-4. or., DOI: 10.46710/ced.pd.esp.33
- Lu, W. (2019). Socioeconomic Impacts on Healthy Ageing in the US, England, China and Japan

- (University College London, Research Department of Epidemiology and Public Health, Thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy, June).
- Macmillan, R. (2005). The Structure of the Life Course: Classic Issues and Current Controversies, *Advances in Life Course Research*, 9. lib., 3.-24. or., doi:10.1016/S1040-2608(04).09001-X
- Maddox, G. L. (1987). Aging differently, *The Gerontologist*, 27. lib., 5. zk., 557.-564. or.
- Maddox, G. L. (1996). Definitions and Descriptions of Age, en Neugarten, D. A. (ed). *The Meanings of Age: Selected papers of Bernice L. Neugarten* (University of Chicago Press, Chicago). 19.-23. or.
- Maddox, G. L. eta Douglass, E. B. (1974). Aging and Individual Differences: A Longitudinal Analysis of Social, Psychological, and Physiological Indicators, *Journal of Gerontology*, 29. lib., 5. zk., 555.-563. or.
- Madero-Cabib, I. eta Fasang, A.E. (2016). Gendered work-family life courses and financial well-being in retirement, *Advances in Life Course Research*, 27. lib., 43.-60. or.
- Marshall, V. W. (2011). *Risk, vulnerability, and the life course* (Swiss National Center of Competence in Research LIVES). <http://dx.doi.org/10.12682/lives.2296-1658.2011.1>
- McLanahan, S. eta Percheski, C. (2008). Family Structure and the Reproduction of Inequalities, *Annual Review of Sociology*, 34, 257.-76. or., doi:10.1146/annurev.soc.34.040507.134549
- McMullin, J. A. (2000). Diversity and the State of Sociological Aging Theory, *The Gerontologist*, 40. lib., 5. zk., 517.-530. or.
- Meadows, D. H. et al. (1972). *Los límites del crecimiento. Informe al Club de Roma sobre el predicamento de la humanidad* (México, Fondo de Cultura Económica).
- Meadows, D.H. et al. (1992). *Más allá de los límites del crecimiento* (Madrid, Aguilar).
- Milne, A. (2020). *Mental Health in Later Life. Taking a Life Course Approach* (Bristol, Policy Press).
- Mitra, D. eta Weil, J. (eds). (2014). *Race and the Lifecourse. Readings from the Intersection of Race, Ethnicity, and Age* (New York, Palgrave Macmillan).
- Modigliani, F. (1986). Life Cycle, Individual Thrift, and the Wealth of Nations, *The American Economic Review*, 76. lib., 3. zk. (Jun.). 297.-313. or.
- Mullan, P. (2000). *The Imaginary Time Bomb: Why an Ageing Population is not a Social Problem*, (London, I. B. Tauris & Co).
- Neugarten, B. L. eta Danan, N. (1996). Sociological Perspectives on the Life Cycle, Neugarten, D.A. (ed). *The Meanings of Age: Selected papers of Bernice L. Neugarten* (University of Chicago Press, Chicago). 96.-113. or.
- Neugarten, B. L. eta Neugarten, D.A. (1996). The Changing Meanings of Age, Neugarten, D. A. (ed). *The Meanings of Age: Selected papers of Bernice L. Neugarten* (University of Chicago Press, Chicago). 72.-77. or.
- Nico, M. eta Pollock, G. (eds). (2022). *The Routledge Handbook of Contemporary Inequalities and the Life Course* (London, Routledge).
- OECD (2024). Beating Cancer Inequalities in the EU: Spotlight on Cancer Prevention and Early Detection (*OECD Health Policy Studies*, OECD Publishing, Paris). <https://doi.org/10.1787/14fdc89a-en>
- Olmo, F. del eta Herce, J.A. (2011). Cambios en el ciclo vital: retraso de decisiones individuales y contingencias biográficas, *Panorama Social*, 13. zk., Lehen seihilekoa, 86.-97. or.
- Oris, M., Roberts, C., Joye, D. eta Stähli, M. E. (eds). (2016). *Surveying Human Vulnerabilities across the Life Course* (New York, Springer).
- Patxot, C., Rentería, E., Sánchez-Romero, M. eta Souto, G. (2011). How intergenerational transfers finance the lifecycle deficit in Spain, en Lee, R. eta Mason, R. (eds). (2011). *Population Aging and the Generational Economy. A Global Perspective* (Cheltenham, Edward Elgar Publishing). 241.-255. or.
- Permanyer, I., Spijker, J. eta Blanes, A. (2022). On the measurement of healthy lifespan inequality, *Population Health Metrics*, 20:1 lib., <https://doi.org/10.1186/s12963-021-00279-8>
- Peña-Longobardo, L.M., Rodríguez-Sánchez, B. eta Oliva-Moreno, J. (2021). The impact of widowhood on wellbeing, health, and care use: A longitudinal analysis across Europe, *Economics and Human Biology*, 43. lib., 101049, <https://doi.org/10.1016/j.ehb.2021.101049>
- Piccarreta, R. y Studer, M. (2019). Holistic analysis of the life course: Methodological challenges and new perspectives, *Advances in Life Course Research*, 41. lib., 100251, <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2018.10.004>
- Riley, M. W. (1973). Aging and Cohort Succession: Interpretations and Misinterpretations, *The Public*

- Opinion Quarterly*, 37. lib., 1. zk. (Spring). 35.-49. or.
- Riley, M. W., Johnson, M. eta Foner, A. (eds). (1972). *Aging and Society. Volume three: A sociology of age stratification* (New York, Russell Sage Foundation).
- Rodríguez Ibáñez, J.E. (1979). Perspectiva sociológica de la vejez, *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 7. zk., 77.-97. or.
- Rowold, C., Struffolino, E. eta Fasang, A. E. (2024). Life-Course-Sensitive Analysis of Group Inequalities: Combining Sequence Analysis With the Kitagawa–Oaxaca–Blinder Decomposition, *Sociological Methods & Research*, 0(0).. <https://doi.org/10.1177/00491241231224226>
- Ryder, N. B. (1965). The Cohort as a Concept in the Study of Social Change, *American Sociological Review*, 30. lib., 6. zk. (Dec.). 843.-861. or.
- Sánchez-Mira, N. eta Bernardi, L. (2021). Relative time and life course research, *Longitudinal and Life Course Studies*, 12. Lib., 1. zk., 19.-40. or., DOI: 10.1332/175795920X15918713165305
- Sanzenbacher, G. T., Webb, A., Cosgrove, C. M. eta Orlova, N. S. (2017). *Rising Inequality in Life Expectancy by Socioeconomic Status* (Center for Retirement Research at Boston College, CRR WP 2017-2, April).
- Schaie, K.W. eta Willis, S.L. (1996). *Adult Development and Aging* (New York, HarperCollins, 4th).
- Schroots, J. J. F. eta Birren, J. E. (1990). Concepts of Time and Aging in Science, Birren, J. E. eta Schaie, K.W. (eds). *Handbook of the Psychology of Aging* (San Diego, Academic Press, 3rd). 45.-64. or.
- Schwanitz, K., (2017). The transition to adulthood and pathways out of the parental home: A cross-national analysis, *Advances in Life Course Research* <http://dx.doi.org/10.1016/j.alcr.2017.03.001>
- Seme, A., Vargha, L., Tanja Isteni, T. eta Sambt, J. (2019). Historical patterns of unpaid work in Europe: NTTA results by age and gender, *Vienna Yearbook of Population Research*, 17. lib., 121.-140. or. DOI: 10.1553/populationyearbook2019s121
- Settersten, R. A. Jr. (ed). (2003). *Invitation to the Life Course: Toward New Understandings of Later Life* (New York, Routledge).
- Settersten, R. A. Jr. Eta Hagestad, G. O. (1996). What's the Latest? Cultural Age Deadlines for Family Transitions, *The Gerontologist*, 36. lib., 2. zk., 178.-188. or.
- Settersten, R. A. Jr., Ottusch, T. M. eta Schneider, B. (2015). *Becoming Adult: Meanings of Markers to Adulthood*, Scott, R. eta Kosslyn, S. (eds). *Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences* (John Wiley & Sons). 1.-15. or.
- Shi, J. eta Kolk, M. (2023). The Inequality of Lifetime Pensions, *Sociological Science*, 7, 667.-693. or., <https://dx.doi.org/10.15195/v10.a24>
- Spini, D., Hanappi, D., Bernardi, L., Oris, M. eta Bickel, J.-F. (2013). *Vulnerability across the life course: A theoretical framework and research directions* (Swiss National Competence Center in Research LIVES). <http://dx.doi.org/10.12682/lives.2296-1658.2013.27>
- Stauber, B. Walther, A. eta Settersten, R. A. Jr. (eds). (2022). *Doing Transitions in the Life Course-Processes and Practices* (New York, Springer Publishing Company).
- Steptoea, A., eta Zaninotto, P. (2020). Lower socioeconomic status and the acceleration of aging: An outcome-wide analysis, *Proceedings of the National Academy of Sciences* (PNAS). June 15, 117. lib., 26. zk., 14911.-14917. or., <https://doi.org/10.1073/pnas.1915741117>
- Stone, M. E., Lin, J., Dannefer, D. eta Kelley-Moore, J. A. (2017). The Continued Eclipse of Heterogeneity in Gerontological Research, *Journals of Gerontology: Social Sciences*, Vil. 72, 1. zk., 162.-167. or., doi:10.1093/geronb/gbv068
- Tapia-Muñoz T, Staudinger UM, Allel K, Steptoe A, Miranda-Castillo C, Medina JT, et al. (2022). *Income inequality and its relationship with loneliness prevalence: A cross-sectional study among older adults in the US and 16 European countries*. PLoS ONE 17(12): e0274518. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0274518>
- United Nations (2023). *Leaving No One Behind In An Ageing World. World Social Report 2023* (United Nations, Department of Economic and Social Affairs).
- van den Berg, L. eta Verbakel, E. (2022). Trends in singlehood in young adulthood in Europe, *Advances in Life Course Research*, 51, 100449
- Van Raalte, A. A., Sasson, I. eta Martikainen, P. (2018). The case for monitoring life-span inequality. Focus on variation in age at death, not just average age, *Science* 362. lib., Issue 6418, 30 November, 1002.-1004. or., DOI: 10.1126/science.aau5811
- Walsh, K., Scharf, T., Van Regenmortel, S. eta Wanka, A. (eds). (2021). *Social Exclusion in Later Life. Interdisciplinary and Policy Perspectives* (Cham, Springer).

- Westwood, S. (ed). (2019). *Ageing, Diversity and Equality: Social Justice Perspectives* (London, Routledge).
- Williamson, J.B. eta Rhodes, A., (2011). A critical assessment of generational accounting and its contribution to the generational equity debate, *International Journal of Ageing and Later Life*, 6(1). lib., 33.-57. or.
- Worth, N. eta Hardill, I. (eds). (2015). *Researching the Lifecourse. Critical Reflections from the Social Sciences* (Bristol, Policy Press).
- Zapata-Gietl, C., Rosenbaum, J.E., Ahearn, C., eta Becker, K.I. (2016). College for All: New Institutional Conflicts in the Transition to Adulthood, Shanahan, M. J., Mortimer, J. T. eta Johnson, M.K. (eds). *Handbook of the Life Course. Volume II* (New York, Springer). 201.-221. or.
- Zapiain Aizpuru, M. (2010). Crónica de una muerte anunciada. Una revisión de Los límites del crecimiento, *Boletín CF+S*, 46, Madrilgo Arkitektura Goi Eskola Teknikoa – Juan de Herrera Institutua, 55.-58. or.

Eduardo Crespo¹Concepción Fernández-Villanueva²Marie José Devillard³

Madrilgo Unibertsitate Konplutentsea

1. Sarrera

«Zilarrezko ekonomia» (*silver economy*) esamoldea nahiko berria da. Ez da kontzeptu zientifikoa, negozio-hobi berri eta diseinatu bat aipatzeko neologismoa baizik. Biztanleria zahartzeari kontsumitzaile nagusien merkatuaren hazkundera kontuan hartuta aplikatutako zerbitzuak barne hartzen dituen negozio-hobia da. Zilarrezko adjektiboa eufemismoa da —senior eta antzeko beste batzuekin batera—, zahartzaroa edo adineko pertsonak ez aipatzeko erabiltzen dena.

Ekonomiari buruzko terminoarekin batera, «*silver bizitzaren*» ideia garatzen da. Ideia horrek, jatorritzat duten dimentsio ekonomikoarekin bat datozen bizimodu bat, subjektibotasun-mota bat eta identitate-mota bat adierazten ditu. *Silver bizitza* hainbat kongresu eta ekitaldiren izenburua da, bai eta webgune batzuen ere. Bai ekitaldi horietan, bai horien programetan, zerbitzuen proposamen eta eskaintza nagusiak agertzen dira, dagozkien kanpaineekin eta publizitate-irudiekin batera eta agerian jartzen da aldarrikatzen den adinekoen ordezkartza soziala.

Zilarrezko ekonomia terminoaren jatorrizko erabilera, Lipp eta Peine-ren arabera (2022), Nahal and Ma-kegindako (2014) Bank of America Merryl Lynch-en «The Silver Dollar» txostenetik dator. Gero, *silver economy* terminoak gero eta presentzia handiagoa izan du foro ekonomikoetan eta adineko pertsonen egoerari eta etorkizunari buruzko eztabaida mediatikoetan.

Zilarrezko ekonomiari buruzko lanek esanahi bikoitza dute terminoaren erabileran. Klimczukek (2016), adibidez, bi esanahi bereizten ditu: bata murriztagoa

da, «silver merkatua», adinekoentzako ondasun eta zerbitzuak barne hartzen dituen; eta bestea zabalagoa, hezkuntza, espazio publikoen eraldaketa eta ikerketa eta garapena ere barne hartzen dituen. Gure herrialdean lehenengoa da nagusi, «*silver merkatua*». Horixe da, adibidez, Mapfre-Deustu Fundazioko enpresen monitorean ematen zaion zentzua definizio labur honekin: «Zahartzearen ekonomia edo *silver economy* deiturikoa, 55 urtetik gorako biztanleek egin eta eskatutako jardueren eragin ekonomiko eta sozialetik eratorritako aukeren multzoa da. Gaur egun, Europako BPGaren % 25 da, baina 2025ean bere enpleguen % 37,8 izango da» (2021:5).

Hainbat erakundek hartu dute terminoa, adiera eta enfasi desberdinekin. Europar Batasunean, zilarrezko ekonomia dagoeneko ezarritako terminoa da, eta hainbat txosten daude gaiari buruz. Biztanleria zahartzea berrikuntzarako erronka gisa ulertzea da ikuspegia. Espainian, zilarrezko ekonomia sartu berria da eta produktuak merkaturatzeko formatua hartu du, eszenaratze ikusgarriekin. Zilarrezko ekonomiari buruzko lehen kongresua Meridan egin zen 2021ean. Besteak beste, produktu izar bat merkaturatzearen pareko ekitaldi bat egin zen antzoki erromatarrean. Zilarrezko ekonomiak adinekoentzako ondasun- eta zerbitzu-eskaintza ugariren sustapen-jardunbideak eta -diskurtsoak mugiarazten dituen eslogan gisa funtzionatzen du.

Gure interesa adineko pertsonen subjektibotasunaren konfigurazioan zilarrezko ekonomiak erabiltzen dituen praktiketan, diskurtsoetan eta irudietan zentratzen da. Behar berriak eta baliabide ekonomiko potentzialak dituzten adineko biztanleentzako kontsumo-proposamenen atzean, adinekoak subjektu sozial gisa taxutzearekin zerikusia duten gai garrantzitsu batzuk agertzen dira, batez ere, zerbitzuetarako sarbidea eskubide zibiko gisa edo bezero gisa duten herritartzat hartzen direlako, ordaintzeko aukera dutenean.

1. Gizarte Psikologiako Katedradun Emeritua, Madrilgo Unibertsitate Konplutentsea.
2. Gizarte Psikologiako Katedradun Emeritua, Madrilgo Unibertsitate Konplutentse.
3. Gizarte Antropologiako Katedraduna, Madrilgo Unibertsitate Konplutentsea.

Artikulu honetan bi gaitan jarriko dugu arreta. Lehenengoak, adinekoa izateak berezkoa duen adin-eremuaren mistifikazioari egiten dio aipamena, bizitza aktiboaren eta lan-bizitzaren arteko anbiguitasuna txertatuz. Bigarren gaia pertsonen baldintza psikosozialen eta haien subjektibotasunaren eta identitate sozialaren eraldaketari buruzkoa da. Gure iritziz, zilarrezko ekonomia deituriko ustezko iraultza ekonomiko, teknologiko eta bizimodu posibleen horrek, bere funtzio komertzialaz gain, ideologikoki subjektibotasunen ekoizle gisa jokatzeko duen gailu gisa funtzionatzen du.

2. Subjektibotasunaren gizarte-ekoizpena gailu gisa

Geure buruaz dugun ideia eta horrek dakartzan sentimenduak funtsezko elementuak dira gure bizitzaren eta gure ongizatearen edo ondoezaren garapenean. Gizarte-zientzietan ideia eta sentimendu hori identitatetzat hartu ohi dira —geure burua identifikatzeko erabiltzen duguna eta gainerakoek gu identifikatzeko erabiltzen dutena— eta, zentzu zabalagoan, subjektibotasun gisa, bizi ditugun egoeren subjektu, aktore eta paziente gisa dugun bizipena.

Gure identitatea eta subjektibotasuna ezaugarri pertsonalak diren arren, ez dira prozesu indibidualak. Bizipen eta esperientzia sozialak prozesu sozialak dira, bizitza eta gu subjektu bizi gisa, hau da, pertsona gisa, mantentzen gaituen interdependentzia-bilbeari estuki lotuta dauden heinean. Geure buruaz dugun irudia identifikazio-prozesu bikoitz baten emaitza da, bai besteen aldetik eta bai besteekin. Gure nortasuna, zentzu horretan, performatiboa eta interdependentea dela diogu (Deleuze, 1968; Butler, 2001, 2009, 2021; Dubet, 2010[1994]; Taylor, 2009).

Subjektibotasuna eraikuntza moral eta praktikoko prozesu sozial konplexu baten emaitza da, subjektibo bihurtzeko prozesu baten emaitza. Botere-mekanismo desberdinetatik eta errealtatearen definizioetatik eratorritako prozesu bat da, *gailu* gisa bereiz daitekeena (Foucault, 1984, 2006; Agamben, 2011)⁴.

4. Julián Sauquillok (2017), Foucaulten obrari buruzko lan bikain batean, honela definitzen du gailua: «hitz egin, esan eta egia sortu ahal izateak eragindako jarrera. Boterearen funtzionamenduaren eredu produktibo eta ez-errepresiboa eskaintzeko balio du» (536. or.).

Foucaulten arabera, gailuek funtzio estrategikoa dute gobernu-izaera eta horretan inplikaturako botere-harremanak gauzatzeko orduan. Funtzio estrategiko horren gakoa subjektibo bihurtzea da, subjektuek munduan orientatzeko modu bat, munduari zentzua emateko modu bat, hau da, ideologia bat eta emozionologia bat, bere egiten duten prozesua —arau-, identitate- eta moral-egitura gisa—.

Beraz, gailuek subjektuak interpelatzen dituzte eta gizartean leku jakin bat hartzeko eta identitate jakin bat irudikatzeko dei egiten diete. Baina, aldi berean, subjektuak gailua bere egin eta nolabait barnera dezan nahi dute, subjektuen praktikak bideratzerako orduan boterea modu irekian erabiltzea beharrezkoa izan ez dadin.

Subjektibotasunaren pertsona arteko ekoizpen-prozesu hori ez da ikusi behar nahitaez errepresio-prozesu gisa eta arauen eta debekuen bidezko ekintzaren mugatzaile gisa. Subjektibatze-prozesu horiek txertatzeak egiteko eta jokatzeko moduak sortzen ditu, bai banaka, bai gizarte-elkarreraginean. Baina baita norbere buruaz jakiteko, eta norbera ikusteko, sentitzeko eta ordezkatzeko moduak ere. Hala, zilarrezko gailuak ez du eskaera batzuek markatzeko modu jakin batzuetara zuzendutako eta *psikologikoki lotutako* pertsona sozializatu bat bakarrik, hark sustatzen dituen premisen arabera esku hartzen duen aktore bat ere sortzen du.

3. Zilarrezko gailuaren dinamika

Zilarrezko ekonomia subjektibotasunak eta subjektu aktiboak sortzen dituen gailua dela esan dezakegu. Hala, «zilarrezko gailua», alde batetik, adineko pertsonak identifikatzeko modu gisa pixkanaka-pixkanaka normalizatzen ari diren zilarrezko ekonomiaren sustatzaileek sortutako praktika, diskurtso eta irudien multzo bat da; bestetik, adinekoen ekintzen eragile gisa esku hartzen du.

Praktika, jakintza eta diskurtsoen multzo horrek dakarren paradoxa zehaztu aurretik, hura definitzen eta babesten duten esparru orokorren deskribapen laburra egingo dugu. Esparru horiek ez dira beti argiak, eta proposamen «erakargarri» horren azpian ezkutatuta egon daitezkeen gizarte-prozesuak adierazten dituzte.

3.1. Silver subjektuaren mistifikazioa, bizitza aktiboa eta lanaren eraldaketak ikusezin bihurtzea

Aztertu beharreko lehenengo kontua da gailuak aipatzen duen subjektu edo kolektiboa argi eta zehaztasunez ez definitzea. Zilarrezko ekonomiako dokumentu eta azterlanetan aipatzen den adin-tartea 50-55 urterekin hasten da, eta horietako askotan 70-75 urteen muga planteatzen da. Adin-tarte hori oso desberdina da zentzuak adinekoei ematen dienarekin alderatuta, eta horrek adinez nagusia den subjektuaren definizio eza eragiten du, artifizialki gaztetzen dena. 50/55 urteko pertsonak ez dira normalean adinekotzat hartzen. Bai, ordea, 75 urtetik gorakoak. *Silver* ekonomia, egia esan, adineko pertsona-mota bati zuzentzen zaio, eta metonimikoki parekatzen da adineko guztiekin.

Interpelatu nahi den kolektiboaren ordezkari-tza positibo hori oso interesgarria eta baliagarria da adinekoak bezero gisa eratzeko. Horrela, murriztu egiten da erretiratuaren konnotazio negatiboa, eta nabarmendu egiten da beren lan profesionalean bete-betean ari diren, ordezkari-tza positiboa duten eta estereotipo zaharraren estigmak eragiten ez dien pertsonen presentzia. Aldi berean, adineko populazio hori ez da estigmatizatuta sentitzen «*silver*» izateagatik. Zilarraren esanahia oso erabilgarria da, ilearen kolorearekin (ile urdina), «zilarrarekin» (dirua) eta objektuekin lotzen delako. Zilarra metafora gisa ageri da gailuaren helburu posible batzuetan: adin horretako pertsonak baliotsuak dira bezero gisa, zilarra dute eta zerbitzu baliotsuak eros ditzakete. Hala, *silver* gailuak ikusezin bihurtzen du kalteberatasun handieneko adin-tartea, eta lan-bizitzarako eta independentziarako gaitasun osoa duen adin-tarterantz hedatzen da.

Hala, nabarmendu egin behar da arraroa dela eta, nolabait, inkoherentea edo zalantzaragarria dela, hain askotarikoa den kolektibo batera iristen den proposamen bat egitea. Gainera, kolektibo horretatik kanpo geratzen da (edo, gutxienez, ez da esplizituki adierazten, mendekotasunaren eta heriotzen arretari buruzko gaietan izan ezik) 75 urtetik gorako biztanleria kalteberena (Pérez Díaz eta Abellán, 2018). Kategoriaren zehaztugabetasun hori eta gehiegizko hedadura hori subjektu irreal bat eraikitzearen ondorio izan daitezke; alde batetik, nahiko gaztea kategoria positiboa izan dadin eta, bestetik, oso urte askokoa, kontsumoaren hartzaile diren pertsona guztiak eta, ondorioz, negozio-objektuak barne har ditzan.

Adina adin ertaineko helduengana hedatzearen ondoriozko distortsioak ulertzeko, funtsezkoa da «bizitza

aktiboa» kategoria. Hizkuntza-jolas baten nukleo gisa funtzionatzen du, eta subjektuen adinari buruzko aipua egiteko erabiltzen diren anbiguotasunen iturria da. Oro har, eta seniorrei dagokienez, «bizitza aktiboari» buruzko aipamenek adinari edo «edadismoari» lotutako estereotipoen aurka borrokatu nahi dute. Estereotipo horiek biztanleriaren egungo egoerari erantzuten ez dioten irudiak sortu eta erreproduzitzen dituzte. Edadismoari aurre egiteko, funtsezkoa da adinekoen gaitasun kognitiboak eta fisikoak, osasun-egoera ona, mugikortasuna, dinamismoa, jakin-mina, trebetasunak, independentzia eta abar nabarmentzea, hau da, adinekoak pertsona aktiboak, informatuak, autonomoak eta beren buruaren jabeak direla erakusten duten ezaugarri guztiak nabarmentzea.

Hala ere, «bizitza aktiboa» (edo «zahartze aktiboa») esamoldea asko behartzen du biztanleria edo langile «aktibo» eta klase pasiboaren arteko oposizio arruntak —legala eta estatistikoa—, eta horien artean daude langabeak, enplegugabeak, baliaezinak, aurre-erretiratuak eta erretiratuak.

Lan egiteko adina duten gazteek nahiz erretiratuak garatu ditzaketen gaitasunak modu positiboan nabarmentzen dituen terminoaren berreskuratzeko adjektibatuak («aktiboa») -«bizitza» terminoari itsatsita- *seniorrek* parte har dezaketen eremu guztietan sartzeko atea irekitzen du. Alde horretatik, zilarrezko ekonomiaren diskurtso hegemonikoaren xedea haien balio produktibo guztia berreskuratzea da. Angelu bikoitzetik planteatzen da: alde batetik, pertsonen ekoizpena aktibatze/suspertze gaitasuna dute, beren eskaerei esker eta, bestetik, noizean behin erabil daitekeen produkzio-potentzial bat dira berez⁵.

5. «Aktibo» terminoa oso ohikoa da erretorika neoliberalean. Horren ezaugarrien artean dago, besteak beste, diziplina-gizartea kontrol-gizarte bihurtzea (Deleuze, 1991), hau da, kontrol soziala errefortzu positibo baliatuz lortzen dela, eta ez errepresioa baliatuz. Kontrol horren gakoa gertatzen zaionaren erantzukizun eskusiboa norbanakoari eskualdatzean datza, hura zehazten duten determinatzaile sozialak ikusezin bihurtuz (Amigot eta Martínez, 2022). «Aktibo» eta «aktibazio» terminoak maiz erabiltzen dira gizarte-politiketan, bereziki langabeziaren aurkako politiketan (Crespo, Revilla eta Serrano, 2009). «Bizitza aktiboari» aplikatuta, aktibazio pertsonalerako apelazio gisa funtzionatzen du, batez ere hainbat motatako jardueren kontsumitzaile gisa, bai ludikoak bai ongizate pertsonalekoak, aktibo egotea, azken batean, bizirik egotea ahalbidetzen diguten interdependentzien bilbea ikusezin bihurtuz.

Bizitza aktibotik lan-bizitzara igarotze erretorikoa egitea oso gauza sotala eta kezkarria da. Aldea garrantzitsua da; bizitza aktiboak berez saritzen du, jarduera da poztien gaituena; lan-bizitza, bestalde, sari ekonomikoak baldintzatzen du. Horren adibide bat Banco Santanderren testu honetan daukagu:

Zilarrezko ekonomia ez da soilik 50 urtetik gorakoei produktuak eta zerbitzuak saltzea. Prestakuntza edo enplegua bezalako alderdietan alternatibak eskaintzea ere bada, gero eta digitalagoa den gizarte batean aktibo egon daitezen. Tresna informatikoetako hezkuntza-programak, banku digitalaren bidezko finantzen kudeaketa edo lan-merkatuak eskatzen dituen trebetasun berriei buruzko prestakuntza, reskilling eta upskilling edo birziklatze profesionala barne, produkzio-sektoreetan lan-indar hori aprobetxatzeko moduaren adibide batzuk dira («Zilarrezko ekonomia: bigarren gaztaroak eskaintzen dituen aukerak», 2022/10/31)⁶.

Bizitza aktibotik eta prestakuntzatik aktibaziora eta enplegura igarotze semantikoa -eta praktikoa- egitea ez da beti esplizitua izaten, baina adinekoen finantzaketaren eta pentsio-eskubidearen ikusmoldea errotik eraldatzen dela adierazten du. Boris Cizelj (2023) ekonomialariak modu esplizituagoan adierazi du. Herrialde aurreratuenetan bizi-itzaropena handitzeari dagokionez, honako hau adierazi du:

Horrek esan nahi du herrialde baten lan-indar potentzial osoa % 10 eta % 15 artean handitu dela. Nork egin liezaioke ez ikusiarena aldaketa horiek ekonomia nazional bakoitzean duten eragin ekonomikoari —gizartean dauden ohiko «erretiratuen» proportzio txikiarekin batera— proportzio berean? Zalantzarik gabe, horrek ondorio positibo handiak ditu kontu nazionaletan (lortutako diru-sarrerengatik ordaindutako zerga gehiago, gastu handiagoa, etab).

Ezin da minimizatu egilearen iradokizunen garrantzia: «maila horietan guztietan hedatutako lana sortzea». Horretarako, «lehen baino askoz denbora gehiagoan aktibo egoteko motibazioa» behar da, «zergak igotzen ari diren eta pentsioetarako erretiro-adina aldatzen ari den» herrialdeen adibideak emanez, eta partzuergo batzuk bultzada berri bat sortzen ari dira helduak lanean jarraitzera bultzatzeko, biztanleriaren zahartzea

areagotu egingo delako eta kezka berriak sortuko direlako (Cizelj, op.cit.)⁷.

3.2. «Zilarrezko» subjektuei buruzko diskurtsoak eta imajinarioak

Zilarrezko gailua, neurri handi batean, nagusien irudizko diskurtso eta errepresentazioen multzo gisa eratzen da. Nagusien ordezkaritza-espazioa fisikoa, diskurtsiboa eta praktikoa da. Eztabaiden eta askotariko aldarrikapenen xede den espazioa dela esan genezake eta, alde horretatik, espazio politikoa dela. Lehia handia dago adinekoak (zaharrak, adinekoak, seniorrak) aipatzeko moduan zein horiek tratatzeko moduan. Ildo horretan, zilarrezko ekonomiaren ekitaldietan eta eskaintzen dituzten enpresa- eta ekonomia-arloko proposamenetan eraikitzen diren eta arreta jartzen duten irudikapen diskurtsiboak ez ezik, kolektiboaren irudiak ere interesatzen zaizkigu.

Diskurtsoak errealitate baten errepresentazioak baino askoz gehiago dira. Gailu moral gisa jokatzeko, subjektibotasunak eraikitzen dituzte, eta izateko modu jakin batzuk erakutsi eta bideratzen dituzte, gizabanakoak gizarte-aintzatespenaren esparruetara egokitu daitezen. Zilarrezko ekonomiako ekitaldiekin eta biltzarrekin batera sustapen-diskurtsoak eta irudiak egiten dira. Diskurtso eta irudi horiek, gainera, irudikapen sozializatzailea osatzen dute, *silver* subjektuaren «imajinarioa», adinekoen identifikazio-eredu gisa eskaintzen zaiena. Identifikazio-eredu berri hori subjektu neoliberal, autonomo, independente, positibo eta zoriontsu berriaren aurpegietako bat baino ez da, ekonomia kapitalistaren beste proposamen batzuekin batera (Santos, Serrano eta Borges, 2021; Cabanas eta Illouz, 2019; Borruel *et al.*, 2021), eta ezaugarri bereziak hartzen ditu, «adineko» biztanleriari aplikatuta.

6. <https://www.santander.com/es/stories/economia-plateada> (23/11/03ko kontsulta)

7. Adinekoen etorkizunaren ikuspegi soziala xehetasunez aztertu ez bada ere, ezin ditugu ahaztu kazetaritza-txosten batzuk, esaterako Jessica Bruderren *País nómada* eleberria bideratu zuena, Estatu Batuetan lan egonkorra eta ondo ordaindua aurkitzeko borrokan ari diren 50 urtetik gorako pertsonen irudia proiektatzen duena. Horietako askok aldi baterako enpleguak, ordainsari txikiko enpleguak eta lan zailak onartu behar izaten dituzte. Adineko langile horiek, Bruderrek "*nomadland*" deitzen dienak, aisialdiz bizi diren, kamionetan edo orgetan nola bizi diren eta urtaroko lanaren bila leku batetik bestera nola bidaiatzen duten dokumentatzen du. Pertsona horiek, askotan, aisialdiz bizi diren kanpaleku edo aparkalekuetan hartzen dute ostatu.

Publizitatean erabiltzen diren diskurtsoek, haien irudiekin batera, zentzuberean jokatzen dute. Objektuak saldu nahi izateaz gain, subjektuen ekoizle gisa ere jarduten dute. Nahita edo nahi gabe, gizabanakoei eskatzen diete, sozialki onargarriak eta baliotsuak diren subjektu bihurtzeko. Beste modu batean esanda, subjektu-ereduak, identifikatzeko ezaugarri eta balio batzuk adierazten dituzten identifikazio-markak eta jokabide desiragarri batzuk sortzen dituzte.

3.2. a. Psikologizazio neoliberalak eta positibotasunaren hipertrofia

Egungo gizarte neoliberalaren ezaugarri nagusietako bat gero eta desberdintasun sozial gehiago izatea da, bai eta bizi ditugun edo pairatzen ditugun egoeren erantzukizuna indibidualizatzerako bideratutako diskurtso hegemonikoa izatea ere. Hori da, beste une batean, psikologizazio politikoaren ezaugarritzat jo izan duguna (Crespo, 2009), hau da, arazo sozialak arazo pertsonal bihurtzea eta, zehazkiago, arazo psikologiko bihurtzea. Giro horretan ugaritu dira autolaguntzako jarduerak eta liburuak eta positibotasunaren estilo ideologikoa, eta badirudi arazo guztien soluzioa jarrerak aldatzea bat dela: baikorra eta positiboa izan behar da. Zalantzarik gabe, jarrera garrantzitsua da bizitzan; hala ere, psikologizazio neoliberal horren ezaugarri nagusia prozesu psikologikoen ulermen indibidual hutsa da.

Psikologizazio hori bereziki zorrotza da adineko pertsonen kasuan. Askotan, diskurtso moralizatzailerako positibo batekin interpelatu dira adineko pertsonak. Zilarrezko ekonomia gailuak -ekitaldiak, diskurtsoak, irudiak- nagusien irudi baikor eta dinamiko horren eraikitzaile gisa jokatzen du. Irudi baikor eta positibo horrek, ordea, izaera hipertrofiatua hartzen du.

Irudi hori hainbat kasutan aurki dezakegu. Adibidez, Iberdrolak argitaratutako artikulua batean honela definitzen dira *silver* nagusiak deiturikoak: «Erosteko ahalmen handia dute eta ez dute karga ekonomikorik. Beti egin nahi izan dutena egiteko aprobetxatzen dute denbora: bidaiatu, esperientzia berriak bizi, kapritxoren bat bete, etab. Pertsona aktiboak dira, eta beren burua zaintzea, kirola egitea, ondo jatea, modarekin bat etortzea eta ondo pasatzea gustatzen zaie. Beren markekiko leialak dira, gazteek baino gehiago kontsumitzen dute eta produktu eta zerbitzu espezifikoagoak eta pertsonalizatuagoak eskatzen dituzte. Denbora libre gehiago dute eta kultura-

eta aisialdi-jarduerekin aprobetxatzea gustatzen zaie»⁸. Halaber, Vida Silverrek 2023ko otsailean argitaratutako artikulua batean, Kontsumitzaile Seniorraren III. Barometroaren berri ematen da, eta honako hau esaten da: «55 urtetik gorako espainiarrek gasturako ahalmena dute eta arazorik gabe egokitzen ari dira digitalizaziora /.../ talde hori aktiboa da eta informatuta dago // Belaunaldi horiek elikaduraren bidez zaintzen dute beren osasuna (10etik zazpik), eta teknologia erabiltzen dute beren zaintzarako (10etik zortzik telemedikuntza, etxeko telelaguntza eta/edo haien sasoi-egoera kontrolatzen duten erloju adimendunak erabiltzen dituzte). Azterketa medikoak ere egiten dituzte (% 61) eta ariketa fisikoa egiten dute (% 56). Hori bai, ez dute beren osasunari buruzko informaziorik eskuratzen (% 16k), eta ez diete arreta handirik jartzen ongizate emozionalari, hausnarketari eta meditazioari (% 13k bakarrik)»⁹.

Ikuspegi hori are nabarmenagoa egiten da zilarrezko ekonomiaz hitz egiten dutenen artean, bai gaiari buruzko ekitaldietan, bai publizitatean. Adinekoen ordezkariak baino gehiago, eredu selektiboak eta elitistak dira, adinekoen benetako egoera inolaz ere islatzen ez dutenak. Horrela, adibidez, «Vida Silver» jardunaldien programa orokorrean (Madril, 2021eko azaroak 25-27) eremu publikoko zortzi pertsona garrantzitsu agertzen dira: bost gizon (kazetari doktoreak eta unibertsitateko irakasleak, katedradunak edo ekonomian eragina duten pertsonak) eta hiru emakume (idazle bat eta psikologia kognitiboko eta psikologia ebolutiboko bi aditu). Guztiak «seniorrak» dira, ile urdineko gizonak eta ile tindatuko edo ilehoriko emakumeak, eta pertsona prototipiko gisa aurkezten dira. Eredu sexista da nolabait, izan ere, genero-rolak tradizionalak dira: gizonak adituak dira ekonomian, politikan, kazetaritzan edo zuzenbidean, eta emakumeak psikologian edo literaturan.

Ekitaldi horiekin batera doan publizitatean, patroia errepikatu egiten da eta bertan pertsona irribarretsu eta «zoriontsuak» agertzen dira, normalean bikoteka, bakardadearekin zerikusirik ez dutenak eta, sarritan, kirola egiten dutenak, irudi honetan bezala:

8. (<https://www.iberdrola.com/innovacion/silver-economy> (22/4/24an kontsulta)).

9. <https://www.ifema.es/vida-silver/profesional/asi-son-los-silver-espanoles/>

<https://www.iberdrola.com/innovacion/silver-economy> (22/4/4an kontsulta)

Bizikleta gainean doazen adineko pertsonen aurreko irudia —eta horrelako irudien kopuru mugagabea dago *silver* dokumentuetan— zilarrezko biztanleriaren nahi edo desioen metafora edo iruditeria bat da. Ez da kolektibo osoaren errealitatearen irudi bat, horren irudikapen desiragarri bat baizik, adin horretako pertsonen identifikazio-nahia piztea xede duen irudikapen idealizatu bat. Irudi horrek nagusiaren identitate idealaren alderdi hipertrofiatuki positiboak laburbiltzen ditu.

Alde horretatik, kontuan hartu behar da irudiak eta imaginarioak funtsezko zeregina dutela gizarte-identitateen eraikuntzan (Agamben, 2006). Horst Bredekamp-ek, irudiaren balio performatiboa eta boterea aztertuz, ekintza ikonikoaren edo irudi-egintzaren kontzeptua formulatzen du, honela definituz: «irudiaren berezko indarretik eta irudiaren aurrean dagoenarengan erresonantziatik sortzen den sentsazioko, pentsamenduko eta ekintzako efektua» (Bredekamp, 2017:25).

Autore honek irudiaren balentzia optikoaren ideia ere proposatzen du, performatibitate soiletik haratago doana, eta Aby Warbourgek sortutako *engramaren* noziora garamatza, etorkizunean berraktibatua izan daitekeen memoria kulturalen aztarna bat egoteari dagokionez. Horri esker, adinekoen irudiak azter daitezke, arrasto horietatik ondoriozta daitezkeen edukietara joz, eta esplizituki agertzen ez diren baina zeharka iradokitzen edo planteatzen diren beste batzuekin (gazteak, irribarretsak, kirolariak...) lotuz.

Irudi edo eszena zehatzek imaginario edo narratiba kolektiboak, izateko moduen irudikapenak, ideiak edo klise kulturalak ordezkatu edo izan ditzakete lotuta, eta horien gainean adierazten edo kokatzen dira gure desioak, eta gizabanakoen eta taldeen nahiak moldatzen dituzte.

3.2 b Zilarrezko paradoxa. Ez da zilarra distira egiten duen guztia

Testuinguru horretan, zilarrezko ekonomiaren gailuak modu berezian jokatzeko du: adinekoen ikuspegi positiboa eskatzen du (aktiboak, dinamikoak...), baina erantzun/soluzio mugatua eta baztertzaila ematen du, alde batetik zilarrezkotzat jotzen dituen pertsonen esparrua mugatzen duelako eta, bestetik, kalteberatasuna eta mendekotasuna ezkutatzen dituen soluzio kontsumista eskaintzen duelako. Alde horretatik, eskaintza paradoxikotzat har dezakegu: zahartzaroaren ikuspegi positiboa proposatzen du baina, aldi berean, adineko gehienekin zerikusirik ez duena da, positibotasuna eta ongizatea kontsumitzeko aukerara murriztuz eta adinekoentzako bizitza duina eta benetan positiboa ahalbidetzen duten zainketen interdependentzia solidarioko sareak alde batera utziz. Grażyna Krzymińskak (2020) adierazten duen bezala, zilarrezko ekonomia aurrerapen sozial handia izango litzateke, baldin eta printzipio etikoak kontuan hartzen baditu eta gizarteratzea eta justizia ekonomikoa sustatzen baditu.

Ikuspegi etiko hori ez da oso garatua izan zilarrezko ekonomiaren barruan. Beste gai batzuk ere planteatu beharko lirateke, hala nola isolamendu soziala eta bakardadea, kontrolatzen ez dituzten teknologiekiko mendekotasuna, pribatutasunari buruzko abusua eta kontsumo-proposamenen erabiltzaile nagusien baimena (Butt eta Draheim, 2021). Kontua ez da soilik adinekoen erosteko ahalmena aprobeztatzea, baizik eta diskriminazioa saihestea, zerbitzueterako sarbidea erraztea eta gizarte-erantzukizuneko politikak sustatzea.

«*Silver*» subjektibotasun neoliberalaren diskurtso positiboak alde batera uzten ditu gizarte-erantzukizuneko gai horiek, eta modu erakargarri eta desiragarrian planteatzen da; izan ere, adinekoen aurreiritzi tradizionalen aurka dago —aldeztatik aurretik bertakotutak eta, beraz, agerikotzat hartutak—, karga zahar gisa.

Proposamen horren barruko paradoxa, hain positiboki hipertrofiatua, Axel Honnethen oso argi jorratutako gaia da, bizitza sozial eta politikoan aintzatespenak duen zereginari buruzko ekarpenik onenetako bat egin baitu. Honnethen (2006) adierazi zuen aitortze oro —irudi «positibo» hori den bezala— ez dela nahitaez emantzipatzailea. Zalantza horren arrazoia politika sinboliko baten tresna gisa aitortzearen eta erabiltzearen erabilera erretorikoaren ebidentzia da. Politika horren funtzioa gizabanakoak eta gizarte-taldeak ordena sozial nagusian integratzea da. Aintzatespenaren erabilera ideologikoaren paradoxa, Honnethen iritziz, horrek, praktikan, gizabanakoa «dagoen nagusitasun-ordenarekin bat datorren bere buruarekin harremana izatera», hau da, norbera ordena nagusiaren arabera terminoetan identifikatzea bultzatzen duen mekanismo gisa funtzionatzen duela sortzen da (Honneth, 2006:140). Aintzatespenaren erabilera ideologiko horren ezaugarria da konbentzitu nahi den subjektuaren irudi positiboa eskatzen duela, eta apelazioa egiten den unean eta lekuan sinesgarriak diren balioak eskatzen direla. Aintzatespenaren ideologiak -arrazakeria edo matxismoa moduko ideologia baztertuailek ez bezala- gure ustez berezkoak diren balioak jartzen dituzte jokoan, hala nola zoriontasuna, errealizazio pertsonala edo autonomiaren zentzua. Norberaren nahiak eusteko mekanismo izatera igarotzea edo bihurtzea ekarriko du horrek, subjektu izatearen eta eutsia izatearen zentzu bikoitzean.

Aintzatespenaren erabilera paradoxikoak, termino unibertsaletan, jokabide berezi eta mugatu baten interpelazioa ekartzen du. Hori gertatzen da, adibidez, «jende zintzoa» edo «ama ona» aipamenekin. Termino tautologikoki positiboak dira, baina erreferente lerratua eta/edo errepresiboa dute (eskuineko jendea eta ama sufritzaileak).

Zilarrezko ekonomiaren diskurtsoaren izaera paradoxikoa, besteak beste, zahartze aktiboaren gaian adierazten da. Termino horrek gainbeheraren eta mendekotasunaren estereotipoen antidoto gisa funtzionatzen du (Katz, 2000:135) eta ohiko termino bihurtu da, ez hainbeste eguneroko hizkuntzan, baina bai adinekoen osasuna eta ongizatea kudeatzeko politikez arduratzen direnen hizketa teknikoan. Termino horri ematen zaion zentzua desberdina da erabiltzen duten erakundearen arabera -adibidez, OMEren eta EBren arabera- (Lassen eta Moreira, 2014), kasu batean osasunera gehiago bideratzen delako, eta bestean integrazio ekonomikora.

Zilarrezko ekonomiaren kasuan, erabilera ekonomikoa da, neurri handi batean osasun-zerbitzuei buruzkoak izan arren. Subjektu aktiboa zerbitzuen subjektu kontsumitzailea da, eta *zahartze onaren* ideia araberak eskatzen zaio. Diskurtso horren izaera paradoxikoa subjektu unibertsalaren eta ustez desiragarriaren eredu bat -aktiborik handiena- eta jardueraren mota espezifiko bat eskatetik dator. Jardueraren mota horrekin, ordea, adineko guztiak ezin dira identifikatu edo ezin dira identifikatu nahi. Apelazio gisa, ia-ia agerikoa da, oso zaila baita norbaitek aktibo izan nahi ez izatea, azken batean, bizirik egotea eta aktibo izatea ia parekoak baitira. Definizio positibo horiek dira (zoriontsuak, alaiak...), hasiera batean, aurka egitea arrazoizkoa ez dirudiena. Arazoa —edo paradoxak ezkutatzen duen kontraesana— honako hau da: aktibotzat eta jardueratzat hartzen dena oso jardueraren mota espezifiko da, kontsumo-jardueraren bat da, adineko guztiek eskuratu ezin edo eskuratu nahi ez dutena, eta identifikatu ezin diren subjektu-eredu handiago bat da. Berriz ere, eskaintzen zaion jardueraren normalizazio gisa eraman ezin dutenen bazterketa agertzen da, bai eta aktibismo horren hipertrofia edo gehiegikeria ere.

4. Ondorioak

Zilarrezko ekonomia terminoa hainbat esanahirekin erabiltzen da.. Artikulu honetan, gure herrialdeko zentzurik ohikoena hartu dugu erreferentziazat, «*silver* merkatu» gisa, hau da, negozio-hobi gisa ulertzen duena.

Zilarrezko ekonomia hau gailu neoliberal gisa tratatu dugu. Gailu kontzeptuak erakundeek subjektibotasun-egiturak eta praktika-egiturak eratzeke duten gaitasunari eta asmoari egiten dio aipamena, pertsonak —ure kasuan, pertsona nagusiek— beren buruaren irudi eta irudikapen jakin batekin identifika daitezten, gizarte-domeinuko sistema jakin batekin funtzionala izango dena. Domeinu-sistema hori neoliberalizat jo dugu, izan ere, arlo ekonomikoan ondasun eta zerbitzu publikoak pribatizatzeko joerak bideratu du, arlo politikoa, herritarrek bezero bihurtzeki; eta arlo psikosozialean, arazo sozialak ulertzeko modua eraldatzeak, arazo horiek konpontzea kontu pertsonala soilik izan dadin.

Gailu horren hainbat alderdi hartu ditugu kontuan. Alde batetik, *silver* pertsonen kategoria islatzen duen adina zehaztasunik gabe eta anbiguotasunez hartzen dela adierazi dugu. Sen onaren erreferentzia da senior edo *silver* pertsonak hitz egiten denean adineko guztiei buruz ari garela, baina zilarrezko ekonomiaren adierazpen eta dokumentu gehienetan ohiko zentzuarekin bat ez datozen adin-taldeak (50/55 urtetik gorakoak) sartzen dira. Deigarria izan da ezaugarri horren erabilera potentzialki gaiztoa, lan-bizitzaren eta bizitza aktiboaren arteko banalerroa lausotzen duelako eta azken hori lan-harremanaren ondorioz kolonizatu delako. Halaber, *silver* pertsonaren kategoria anbiguoak adineko biztanleriaren sektore garrantzitsu baten benetako egoera eta haren ahultasun ekonomikoa ikusezin bihurtzen laguntzen du, adinean aurrera egin ahala handitu egiten dena eta kasu askotan pobrezia-egoeretara iristen dena.

«Bizitza aktiboa» sustatzea, aztertutako diskurtsoetan oso ohikoa den terminoa, modu anbiguoan erabiltzen da. Puntu horretan gailuak argitasunik ez izateak langabeen enpleguaren sustapena eta 65 urte baino gehiagorekin lan ez egiteko eskubidea nahastea bideratzen du. Horrela, pertsona-talde pribilegiatu bat —baliabide ekonomiko altuak eta proposamenei erantzuteko moduko gorputz- eta buru-egoera dutenak— soilik identifikatzeko balio duen irudia

eskatzeaz gain, gailuak identitate-ikur batzuk eta subjektu posizio batzuk definitzen ditu (edo inposatu nahi ditu), lan-subjektu aktiboari eta kontsumitzaileari dagokienez.

Halaber, gailu horren beste alderdi bat bezala, adineko pertsonen nortasunaren paradoxazko apelazioa nabarmendu dugu. Edadismoaren estigmatizazioa baztertu egiten dugun aurreiritzia da eta, horren aurrean, bere positibotasunean hipertrofiatutzat eta bere eraketan paradoxikotzat jo dugun irudi bat eraikitzen da. Bezero hipotetikoaren ideiarekin koherenteak diren baina norberaren identitate gisa hartuz gero etsigarriak diren irudi eta praktika irreal bat eskatzen du.

Zilarrezko gailuak hainbat paradoxa ditu oinarri eta, paradoxa horietan, helburu gustagarriak aurkezten dira, pisuzko gaiak ezkutatzuz, bai banakakoak, bai kolektiboak. Horietako bat gailu horrek berezkoak dituen ekoizpen-baldintzei buruzkoa da. Baldintza horiek bere baitan hartzen dituzte bai bere garapenaren oinarri den substratu sozioekonomikoa eta soziopolitikoa eta bai maila pertsonalean bildu behar direnak, subjektuek ereduari erantzun diezaioten.

Hainbat ikusezintasun-prozesuren bidez, ustezko kolektiboaren eskaera sozialari emandako erantzun gisa aurkezten da, eskaera hori sortu eta, hein handi batean, sustatzen duen botere material eta sinboliko gisa planteatu beharrean. Bezero-harea bat eratzen joatea bere helburu nagusia, merkataritza-produktuak zabaltzeko eta inbertsioaren aldeko eremua eskaintzeko aproposa. Horrekin batera, erdi ezkutuan, maltzurtasunez edo modu ez-esplizituan, adinekoentzako, bereziki behartsuenentzako zaintza-politika eta arreta publikotik urruntzea bideratu eta errazten du (errenta baxuak, emakumeak, gaixoak...). Beraz, zilarrezko gailuak sustatutako eredia —positibotasunez hipertrofiatutako (eta nolabait faltsututako) adinekoen bizitzaren proposamena— eta pertsona horien bizipenen errealitatea bat ez datozela egiaztatu da.

Laburbilduz, *silver* deituriko pertsonak kapitalismo neoliberalaren presioen hartzailetzat jotzen dira. Zilarrezko gailuak, dimentsio morala, erantzukizun indibiduala eta jarrera kontsumistak indartzeaz gain, alde batera uzten ditu erantzukizun soziala eta publikoa. Gailuak behartu eta erreprimitu egiten du; eskubide sozial jakin batzuk erreklamatzeko eragozten du, izan

ere, baliabide pribatuen bidez eta autodiziplinaren bidez lor daitezkeela aurreikusten du. Horrela, adineko pertsonen zaintza-, arreta- edo babes-eskubideak bezero-zerbitzu bihurtzen dira, eta zerbitzu horiek ordaintzeko edo ez ordaintzeko duten aukerari bakarrik lotuta. Horrela, taldeen arteko desberdintasun sozialak ere areagotu egiten dira, eta beren «baliabideen» eta «erantzukizun pertsonalaren» babespean uzten dira ahulenak. Laburbilduz, hauek daude zilarrezko subjektuaren diskurtsoaren eta publizitatearen azpian: zerbitzuak merkantzia bihurtzea eta eskubide sozialak pribatizatzea. ■

Erreferentziak

- Agamben, G. (2006), *Profanaciones*. Bartzelona: Anagrama.
- Agamben, G. (2011), «Zer da gailu bat?», *Sociológica*, 73: 249-264.
- Amigot, P., eta Martínez, L. (2022), «(Auto) subjektibatze-prozesuak bilbe neoliberalen. Baiezkoaren tekniketara eta aukera-baldintzetara hurbiltzea», *Encrucijadas* 2022(2) a2210: <https://recyt.fecyt.es/index.php/encrucijadas/article/view/94058>
- Borrueal, A., Carrero, G., Franzé, A., García, S., García, E., Nieto, G., Parajuá, D., Álvaro Pazos, A., eta Rodrigo, P. (2021), «Subjektu eta ziurtasun neoliberalak. Lan-erreformako legeen, ekintzaileei laguntzeko legeen eta LOMCeren arteko artikulazioaren azterketa». *Disparidades. Revista de Antropología* 76(2): <https://doi.org/10.3989/dra.2021.020>
- Bredenkamp, H. (2017), *Teoría del acto icónico*. Madril: Akal.
- Butler, J. (2001), *Mecanismos psíquicos del poder*. Madril: Cátedra.
- Butler, J. (2009), *Dar cuenta de sí mismo. Violencia, ética y responsabilidad*. Buenos Aires: Amorrortu. [Jat. edizioa 2005].
- Butler, J. (2021), *La fuerza de la no violencia. La ética en lo político*. Bartzelona: Paidós.
- Butt, S. A., eta Draheim, D. (2021), «Ethical Challenges of ICT for the Silver Economy IEEE»: [2021 Eighth International Conference on eDemocracy & eGovernment \(ICEDEG\)](https://doi.org/10.1109/ICEDEG49851.2021.9544441)
- Cabanas, E., eta Illouz, E. (2019), *Happygracia: cómo la ciencia y la industria de la felicidad controlan nuestras vidas*. Bartzelona: Paidós.
- Cizelj, B. (2023), «The potential of silver economy. A definition with several success stories», *Economy & Politics* 20, March, 2023: [The potential of silver economy | Meer](https://doi.org/10.1080/09500804.2023.2188888) (2023ko ekainean berreskuratua).
- Crespo, E. (2009), «Las morales del trabajo», Crespo, E., Prieto, C., eta Serrano, A.-n (arg.), *Trabajo, subjetividad y ciudadanía. Paradojas del empleo en una sociedad en transformación*. Madril: Unib. Konplutentsea 39-62.
- Crespo, E., Revilla, J. C., eta Serrano, A. (2009), «Lanaren gobernutik borondateen gobernura: aktibazioaren kasua», *Psicoperspectivas*, 8(2), 82-101.
- Deleuze, G. (1968), «What a body can do?» (Hemen berrinprimatua: Deleuze, G., eta Joughin. M., 1990, *Expressionism in Philosophy: Spinoza*. New York: Zone Books: 235- 217).
- Deleuze, G. (1991), «Kontrol sozietateei buruzko posdata», Ferrer, C.-n (konp.), *El lenguaje literario*, 2. liburukia. Montevideo: Nordan.
- Dubet, F. (2010[1994]), *Sociología de la experiencia*. Madril: CIS.
- Foucault, M. (1984), *Saber y Verdad*. Madril: La Piqueta.
- Foucault, M. (2006), *Seguridad, territorio, población. Curso en el Collège de France 1977-1978*. Buenos Aires: Kultura Ekonomikoko Funtsa.
- Honneth, A. (2006), «Aintzatespena ideologia gisa» *Isegoría*, 35: 129-150.
- Katz, S. (2000), «Busy bodies. Activity, aging and the management of everyday life», *Journal of Aging Studies*, 14 (2): 135-152.
- Klimczuk, A. (2016), «Comparative Analysis of National and Regional Models of the Silver Economy in the European Union», *International Journal of Ageing and Later Life*, 2016 10(2): 31-59.
- Krzyminiewska, G. (2020), «Ethical dilemmas of the silver economy», *Ekonomia i Prawo. (Economics and Law)*, 1. zk.: 61-71.
- Lassen, A. J., eta Moreira, T. (2014), «Unmaking old age: Political and cognitive formats of active ageing», *Journal of aging studies*, 30: 33-46.
- Lipp, B., eta Peine, A. (2022), «Ageing as a driver of progressive politics? What the European Silver Economy teaches us about the co-constitution of ageing and innovation», *Ageing and Society*: 1-13.
- Espainiako Silver Merkatuko Enpresen Monitorea (2021), Ageingnomics-Deusto Business School: <https://ageingnomics.fundacionmapfre.org/>

- [publicaciones/monitor-empresas/monitor-de-empresas-del-mercado-silver-en-espana-2021/](#)
- Nahal, S., y Ma, B. (2014), *The Silver Dollar – Longevity Revolution Primer*. Bank of America Merrill Lynch: <https://www.jubilaciondefuturo.es/recursos/doc/pensiones/20180910/fondo-documental/the-silver-dollar.pdf>
- Pérez Díaz, J., eta Abellán, A. (2018), «Zahartze demografikoa eta zahartzaroa Espainian», *Panorama social*. 28. zk. 11-47.
- Santos, A., Serrano, A., eta Borges, E. (2021), «Gailu ekintzailea: interpelazio etikoa eta laneko subjektu berrien ekoizpena», *RES. Revista Española de Sociología*, 30(3), 6.
- Sauquillo, J. (2017), *Michel Foucault: poder, saber y subjetivación*. Madril: Alianza Editorial.
- Taylor, A. (ed.) (2009), *The examined life: excursions with contemporary thinkers*. New York: New Press.

Dolors Comas-d'Argemir
Universitat Rovira i Virgili

Aitzinsolasa

Ekonomia ez da oinarritzen ezerezean, baizik eta ekintzak bideratzen dituzten balioetan. Ildo horretan, zaintza-ekonomia eta zilarrezko ekonomia elkarren kontrakoak dira. Zilarrezko ekonomiaren ustez, adinekoak negozio-aukera dira eta kultura- eta aisia-ondasunak eskaintzen dizkie, bai eta denetariko kontsumo-ondasunak ere. Aldiz, horren antitesia da zaintza-ekonomia, pertsonen eta haien premiei ematen baitie lehentasuna.

Zaintza-ekonomia merkatuan ekoizten denetik harago doa, eta balioa ematen die oinarritzakoak baina ordaindu gabekoak diren jardura guztiei. Hor sartzen da etxean zaintzea; hain zuzen ere, horrek eusten dio eguneroko biziari eta horretan oinarritzen da gizartea bera. Horren baitan doaz boluntariora eta jardura humanitarioak ere. Zaintza ezinbestekoa da bizia mantentzeko, bai eta «ekonomia erreala» funtziona dezan ere, eta hala aitortzen du Lanaren Nazioarteko Erakundeak, baliorik ematen ez zaion arren, modu paradoxikoan.

Zaintza-ekonomia baterantz eta gizarte zainzaile baterantz joateko, balioa aitortu behar zaio zaintzari. Ordaintzeko gai direnen kontsumo indibiduala ez baizik elkar zaintzea eta horren dimentsio komunitarioa lehenetsiz gero, zabaldu egingo dugu ongizateaz dugun kontzeptua eta gizartea bidezkoagoa eta berdinzaleagoa izango da.

Bizia, justizia soziala eta desberdintasunak nabarmentzea

Gure gizarteak aldaketa handiak ari dira jasaten, bizitzaren luzerarekin loturik. Izan ere, urte gutxian, bizi-itxaropena asko handitu da. XX. mendearen hasieran, Espainiako bizi-itxaropena 34 urtekoa zen, eta orain 83,1 urtekoa da (85,7 emakumeentzat eta 80,4 gizonentzat). Biziari irabazitako urte horietatik gehienak osasun oneko urteak dira, atzeratu egin baita desgaitasunak eta autonomia-galera hasten den adina. Alex Kalache-k dioen moduan (2015), biziari berri bat jaio da, helduaroaren eta zahartzaroaren artean, orain arte inoiz egon ez dena. Gainera, zahartzeko modua aldatu egin da: egungo adinekoek aurreko belaunaldietakoek baino bizi- eta osasun-baldintza hobekitu dituzte, bai eta hezkuntza-maila handiagoa ere.

Zilarrezko ekonomiaren helburua erosteko ahalmena, denbora eta malgutasuna duten adinekoak dira, negozio-aukera oso garrantzitsua baitira aisia, kultura, moda, produktu estetikoak, kirola, sukaldaritza, bidaiak eta abar kontsumitzeko orduan. Logika moral eta ekonomiko

horrek biziaren ikuspegi merkantilizatua dauka, eta pertsona osasuntsuak, produktiboak, autonomoak eta independenteak hartzen ditu aintzat. Zahartzaroa mendekotasunarekin edo osasun txarrarekin lotzen denean, baina, adinkeria eta kapazitismoa agertzen dira, eta erretiro-pentsioek, osasun-sistemak eta mendekotasunak eragiten duten gastu soziala azpimarratzen da.

Zilarrezko ekonomiak «zahartze positiboari» heltzen dio (zahartzea aktiboa, arrakastatsua, osasuntsua). Gerontologiatik sortutako kontzeptua da eta Munduko Osasun Erakundeak ere onartzen du. Kontzeptu horren arabera, zahartzaroa ez da lotzen gaixotasunarekin eta heriotzarekin, eta zahartzaro osasuntsu eta konprometitu baten potentziala eta posibilitatea azpimarratzen da. Horrela, gizarteak balio handia ematen dio sasoian egoteari. Ildo horretan, zahartze positiboa «zahar» ez izatea da, edo behintzat, zahar ez sentitzea. Geure zahartzaroa sortzera bultzatzen gaitu, dieta, kirola, jarduera produktiboak, jarrera, autokontrola eta hautaketaren bidez. Estandar horiek klase-, genero- eta arraza-joera nabarmenak dituzte. Iragarkietan adinekoak ikusten ditugu tenisean jokatzeko, bidaiatzeko, ilunabarrean ardoa edaten, hondartzan paseatzen (edo lasterka) eta adinaren kontrako produktuak erabiltzen. Hau da, erosteko ahalmena duten eta ordaindu dezaketenen eskura bakarrik dagoen bizimodu bat.

Zahartze aktiboaren «obsesioa» kritikatu, Sara Lamb, Jessica Robbins-Ruszkowski eta Anna Corwin-ek diotenez (2017), ikuspegi horrek ezaugarri hauek ditu: 1) adinkeria bultzatzen du, adinkeriarik aurre egiteko jaio dela esan arren, deserosoak iruditzen baitzaizkio gizakiaren ahultasuna, mendekotasuna, zaurgarritasuna eta heriotza, 2) ezkutatu egiten ditu gizarte-mailak, arrazak edo atzerriartasunak sortzen dituzten desberdintasunak, eta ezikusia egiten die osasunaren arloko desberdintasunei, 3) genero-estereotipoak betikotzen ditu, 4) etnozentrikoa da eta 5) ez ditu aintzat hartzen adinekoek beren azken urteetan dituzten esperientziak eta ezinak.

Joan gaitezen, bada, zilarrezko ekonomiaren beste aldera. Izan ere, ez zaie ezikusia egin behar zahartzaroan agertzen diren injustizia eta desberdintasun sozialei, loturik baitoaz pobrezia, etxebizitza desagokia, osasun-problema, bakardadea edo tratatu txarrekin. Duela urte batzuk ezagutu nuen adibide bat, gure gizarteko injustiziak eta desberdintasunak ongi erakusten

Zilarrezko ekonomiak «zahartze positiboari» heltzen dio (zahartzea aktiboa, arrakastatsua, osasuntsua). Gerontologiatik sortutako kontzeptua da eta Munduko Osasun Erakundeak ere onartzen du. Kontzeptu horren arabera, zahartzaroa ez da lotzen gaixotasunarekin eta heriotzarekin, eta zahartzaro osasuntsu eta konprometitu baten potentziala eta posibilitatea azpimarratzen da. Horrela, gizarteak balio handia ematen dio sasoian egoteari.

dituena. 2016ko azaroaren 14an hil zen Rosa Pitarque, Reusen, lo egiten zuen koltxoia hartu zuenean, argitzeko erabiltzen zuen kandelarengatik. Gertaera horrek hunkitu egin zituen herritarrak, eta berehala bilatu ziren errudunak. Haietako bat familia izan zen, Udalaren iritziz «desegituratua», eta hala aipatu zuten hedabideek ere. Ziurtzat hartzen da familiak zaindu behar dituela adinekoak, baina esanguratsua da zaintza hori emakumeen bizkar uztea, eta, argitaratutako erreportajeetan emakumeak azaltzen dira: Rosa biloba, birbiloba eta haren tutorea. Ez da semea aipatzen, amarekin zerikusirik ez balu bezala.

Are gehiago: Udalak eta Gas Naturalek zabarkeria egotzi zioten elkarri, batzuk emakumearen zaurgarritasunaz abisatu ez zutelako, eta besteek argindar-mozketaz abisatu ez zutelako. Estatuak pobrezia energetikoaren kontrako lege katalanaren artikulua batzuk zergatik inpugnatu zituen ere eztabaidatu zen. Alderdi politikoen eta mugimendu sozialen arteko talka ere egon zen. Hala, argi geratu zen Rosaren heriotza haratago doala, eta tartean egon zirela erakunde publikoak eta enpresa handiak, dimentsio globalekin.

Rosa Pitarqueren heriotzari buruzko albisteek heriotza nola gertatu zen azaltzen digute, baina zergatik ez. Zergatik hil zen jakiteko, politika publikoak, pobrezia, generoa eta zahartzaroa hartu behar dira aintzat. Pobrezia eta zahartzaroa elkartzean zaurgarritasuna sortzen da, eta hori areagotu egin zen austeritate-politikengatik eta politika sozialak ahultzeagatik. Generoa ere garrantzitsua da, zahartzaroak gehienbat emakume-aurpegia baitu, pobreziak bezala. Mendekotasun-politika eskasaren artean, emakume asko senideak zaintzen aritzen dira luzaroan, lan-merkatutik irtetera beharturik, zahartzaroan kalte egiten dien gorpil zoro batean. Beraz, pobrezia ez da berdin banatzen eta gehiago eragiten die emakumeei, hainbat bidegabekeriaren biktima baitira.

Rosa Pitarqueren kasua aipatu dut ez zelako gertaera isolatua izan, ezta kasualitatea ere, eta pilatutako

desberdintasunen gordinkeria erakusten duelako. Eta zaintzaren dimentsio zabala adierazten duelako. Rosak ez zuen jaso gizarteak bere kideei eman beharreko zaintza. Arduragabekeria ezin zaio egotzi familiari bakarrik, baizik eta batzuei besteei baino balio handiagoa ematen dien sistemari, desberdintasunen ondorioz pobrezia jasaten dutenak behar adina babestu gabe. Horrek zaintzaren eta bere balioen dimentsio sozialak eta politikoak jorratzera garamatza.

Zaintzaren balioa, zahartzea prozesu gisa

Giza gorputza, bere izaera psikikoagatik eta organikoagatik, kaltebera da, zaurgarria, eta hainbat elementu behar ditu bizirik jarraitzeko (elikatzea, babestea, garbitzea, hezte, sendatzea, kontsolatzea...). Seme-alaben eta senideen zaintza emakumeek egiten dute batez ere, maitasunez edo betebeharrak moralez egindako lantzat hartzen da eta ez da ordaintzen. Zaintza-lana ordaintzen denean, gutxi edo oso gutxi izaten da. Feminitatea zuzenean lotzen da zaintza-lanekin (Durán, 2018).

Zaintza ezinbestekoa da biziari eusteko, bai eta «ekonomia erreala» delakoak funtzionatzeko ere, eta Lanaren Nazioarteko Erakundeak berak aitortzen du. Beraz, ekonomia erreala, agian, elkar zaintzen dugun modua izan behar luke. Azken batean, zaintza da gure existentziaren oinarri erreala (Comas-d'Argemir eta Bofill-Poch, 2022).

Gogoeta egin behar da zahartzaroari eta zahartzaroko zaintzei ematen diegun balioaz ere. Bizia luzatzea garaipen historikoa da, eta bizi-baldintza eta osasun-sistema hobeei esker lortu da. Onerako aldaketa horiek gorabehera, baina, zahartzaroa hondamenditzat hartzen da. Hala, «hirugarren adina» edo «laugarren adina» esamoldeak erabiltzen ditugu, «adinekoak», edo baita «aitona-

Zaintzak antolamendu sozialean duen garrantzia aitortzeko, alde batera utzi behar dira kapitalismoak naturalizatu dituen kategoria ekonomikoak, produkzioa eta erreprodukzioa bereizi eta balio desberdina ematen baitie, eta alde batera utzi behar dira, halaber, gizabanako autonomotzat eta autosufizientetzat hartzen gaituzten kategoriak. Pentsamendu liberalean ez bezala, zaintzaren teoria etikoak eta moralak gizakiaren berezko zaurgarritasuna azpimarratzen du, eta elkarrekiko mendekotasuna, oinarritzko harreman-kategoria gisa. Gainera, ahotsa ematen die pertsona zaurgarriei, eta erne jartzen gaitu gure gizarte neoliberalen joera merkantilisten eta burokratizatuaren aurrean.

amonak» ere, «zahartzaroa» ez esatearren. Nolanahi ere, aitortu beharra dago adin-kategoriek benetako ondorioak dituztela eta gorputz zaharrek axola dutela, interpretazio sozialarekin paraleloan doan errealitate

material bat baitira. Adinekoak ez dira adin ertaineko pertsonak baina zaharragoak; desberdinak dira, eta aitortu eta onartu egin behar dira desberdintasun horiek, baita baliotsutzat jo ere. Bereizi egin behar ditugu adinari aurre egitea eta adina ukatzea, eta, horretarako, zahartzaroa debaluatzearen azpian dauden estereotipoak erreparratu behar diegu.

Jakina, adinekoen profila asko aldatzen da desberdintasun sozialen ondorioz, eta hortik osasun-desberdintasunak sortzen dira. Herritar txiroak osasun okerragoz zahartzen dira eta beren bizi-itxaropena errenta handiko herritarrena baino apalagoa da. Bestalde, gizonak eta emakumeak ez dira berdina zahartzen, bizitzan zehar egondako genero-erolek desberdintasunak sortzen baitituzte, eta horiek errepikatu eta areagotu egiten dira zahartzaroan. Aipatzekoa da, halaber, etorkinak desberdin zahartzen direla eta desberdin jasotzen dituztela zaintzak (Comas-d'Argemir eta Roigé, 2018).

Baina bada zahartzaroarekin lotutako beste gai garrantzitsu bat ere: autonomia galdu duten, mendeko diren eta oinarritzko jarduerak egiteko besteen beharra duten pertsonen zaintza. Bizi-amaierako zaintzak aztertuz ikus daiteke luzeago bizitzeak zaintzaren esperientzia eta esanahia moldatzen duela, eragileak eta baliabideak mobilizatzen dituela

eta ekonomia moralaren eta ekonomia politikoaren arteko elkargunea dela.

Gizarteak garrantzi berezia ematen dio familiari, berezko erakunde asistentzial gisa. Horrek ez du uzten zaintza arazo publikotzat hartzen, eta, gainera, ezkutatu egiten du antolamendu sozialaren eta politikoaren muinean dagoela. Familiak haratago doa zaintza, haurrei, adinekoei eta gaixoei laguntzeaz haratago. Zaintzak harreman sozialak artikulatzen ditu; gizartea sortzen du (Thelen, 2015). Zaintzarik gabe ez dago giza existentziarik, ez ekonomiarik, ez gizarterik. Zaintza, zentzu zabal eta holistikoa horretan, erreproduzio sozialaren parte da. Antolamendu soziala eratzen du. Gizartea egoteko, lotura sozialak ezinbestekoak direla irakatsi ziguten Marcel Mauss (1923-24) eta Karl Polanyi-k (1957). Gizarteak ez direla merkatuan edo salmentan oinarritzen frogatu zuten, baizik eta eman, jaso eta itzuli beharrean.

Joan Tronto-k (2013) zabal definitu zuen zaintza, etxearen intimitatetik eta mendekoak zaintzetik haratago. Harentzat, zaintza «giza espeziearen bereizgarria da, eta horren baitan daude gure ‘mundua’ mantentzeko, jarraitzeko edo konpontzeko egiten dugun guztia, bertan ahalik eta ondoen bizi ahal izateko. Mundu horretan sartzen dira gure gorputzak, gure banakotasunak (*selves*) eta gure ingurunea, eta denak sare batean josten saiatzen gara, biziari eutsiz».

Hitz horietatik bi ideia interesgarri atera daitezke: 1) biziari eusteaz gain, zaintzak ongizatea ematen du, 2) zaintzak elkartu egiten gaitu, lotura sozialetan oinarritzen da, gizartea eraikitzen du. Zaintzak gizartea eraikitzen duela esateak esan nahi du zaintzaren dohaina eta oinarri moralak familiako loturak gainditzeko dituela, gizarte osora zabalduz. Horregatik, kontuan hartu behar da komunitateak zaintzari egiten dion ekarpena; izan ere, zaintzen duten komunitateek sare sozial sendoa josten dute. Zaintzak gizartea antolatzeke orduan duen garrantzia da egungo ikerlanen egiaztapen nagusietako bat (Pérez-Orozco, 2014).

Zaintzak antolamendu sozialean duen garrantzia aitortzeko, alde batera utzi behar dira kapitalismoak naturalizatu dituen kategorio ekonomikoak, produkzioa eta erreproduzioa bereizi eta balio desberdina ematen baitie, eta alde batera utzi behar dira, halaber, gizabanako autonomotzat eta autosufizientetzat hartzen gaituzten kategorioak. Pentsamendu liberalean ez bezala, zaintzaren teoria etikoak eta moralak

gizakiaren berezko zaugarritasuna azpimarratzen du, eta elkarrekiko mendekotasuna, oinarritzko harreman-kategoria gisa. Gainera, ahotsa ematen die pertsona zaugarriari, eta erne jartzen gaitu gure gizarte neoliberalen joera merkantilisten eta burokratizatuen aurrean.

Carol Gilligan-ek (1982) esaten duenean emakumeek morala desberdin pentsatzen dutela, lanaren banaketa sexualaz ari da, baina baita zaintzaren balioaz ere. Zaintzaren etikak, besteez arduratzeak, erdigunean ipintzen du lotura soziala, eta gure harremanen bihotzean jartzen du zaugarritasuna eta mendekotasuna. Gizakia zaugarri dela aitortzea indargunea bihurtzen da, geu bizitzeko besteak behar ditugula ulertzen baitu, eta besteekiko erantzukizuna geure gain hartzeko oinarria da. Joan Tronto-k (2013) eta Evelyn N. Glenn-ek (2000) galdetzen dute zaintzak nolakoa izan behar lukeen gizarte inklusibo batean, feminismotik abiatuz eta zaintzak balio alternatiboak bultzatzen dituela. Zaintzen defizita demokraziaren defizita da, eta, beraz, zaintzari balio publikoa eman behar zaio, genero-, klase- eta arraza-aurreiritziak kolokan jarritz (Comas d'Argemir eta Bofill-Poch, 2021).

Gizarte zaintzaile baterantz joan behar dugu, antolamendu soziala zaintzan oinarrituz. Horrek esan nahi du gizakiaren zaugarritasuna aitortzea, belaunaldien eta gizarte-mailen arteko elkartasuna sustatzea eta zaintza lehenestea: norberaren beharretan ez baizik besteen beharretan pentsatzea. «Zaintza parekidean» aurrera egitea (Fraser, 1997), ekimen komunitarioak sustatzea eta Estatua indartzea, zerbitzu publikoak eta babes soziala eman ditzan. Lotura sozialei balioa ematea, bestela ez baitago gizarterik. Hori abiapuntu ona da merkataritzaren hegemonia gainditzeko, eta antiutilitarismoa eta biziaren jasangarritasuna lehenesteko. Ildo horretan, zaintzak sakon alda dezake gizartea, harreman ekonomikoak eta politikoak irauliz. Horra zaintza-ekonomiaren eta zilarrezko ekonomiaren arteko desberdintasun nagusia. ■

Bibliografia

Comas d'Argemir, Dolors, eta Bofill, Silvia (ed.) (2021), *El cuidado de mayores y dependientes:*

- avanzando hacia la igualdad de género y la justicia social*. Bartzelona: Icaria.
- Comas-d'Argemir, Dolors, eta Bofill-Poch, Sílvia (ed.) (2022), *Cuidar de mayores y dependientes en tiempos de la Covid-19. Lo que nos ha enseñado la pandemia*. Valentzia: Tirant Humanidades.
- Comas d'Argemir, Dolors, eta Roigé, Xavier (2018), «Introduction. Between family and State. The new faces of ageing in Europe», *Ethnologie française*, 171: 389-400. or.
- Durán, María Ángeles (2018), *La riqueza invisible del cuidado*. Valentzia: Valentziako Unibertsitatea.
- Fraser, Nancy (1997), «Después del salario familiar. Un experimento conceptual postindustrial». *Iustitia Interrupta. Reflexiones críticas desde la posición 'postsocialista'*. Bogota: Siglo del Hombre Editores, Andeetako Unibertsitatea.
- Gilligan, Carol (1982), *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Glenn, Evelyn N. (2020), «Creating a caring society», *Contemporary Sociology*, 29(1): 84-94. or.
- Kalache, Alex (2015), *Envejecimiento activo. Un marco político ante la revolución de la longevidad*. Rio de Janeiro: International Longevity Centre Brazil (ILC-Brazil).
- Lamb, Sarah, Robbins-Ruszkowski, Jessica, eta Corwin, Anna I. (2017), «Introduction. Successful Aging as a Twenty-first-Century Obsession». Hemen: Lamb, S. (ed.), *Successful Aging as a Contemporary Obsession. Global Perspectives*. London: Rutgers University Press, 1-23. or.
- Mauss, Marcel ([1923-24] 1991), «Ensayo sobre los dones. Motivos y formas de intercambio en las sociedades primitivas». *Sociología y Antropología*. Madril: Tecnos, 155-263. or.
- Pérez-Orozco, Amaia (2014), *Subversión feminista de la economía. Aportes para un debate sobre el conflicto capital-vida*. Madril: Traficantes de Sueños.
- Polanyi, Karl ([1957] 1974), «La economía como actividad institucionalizada». Hemen: Polanyi, Karl, Arensberg, Conrad M., eta Pearson, Harry W. (ed.), *Comercio y mercado en los imperios antiguos*. Bartzelona: Labor, 289-315. or.
- Thelen, Tatjana (2015), «Care as social organization: Creating, maintaining and dissolving significant relations», *Antropological Theory*, 15(4): 497-515. or.
- Tronto, Joan C. (2013). *Caring democracy: Markets, equality and justice*. New York: NYU Press.

Fernando Lamata

Botikak Modu Justuan Eskuratzeko Elkartea

Baliteke zilarrezko ekonomia negozio ona izatea, eta aukera esaten diote zenbait enpresa pribatuk eta inbertsio-funtsek (*putre-funtsek*), baina argi dago osasunaren eta zaintzen sektoreko zilarrezko ekonomia negozio txarra dela adinekoentzat.

Zilarrezko ekonomia

Zilarrezko ekonomia edo *silver economy*^{1, 2} deritzen erosteko ahalmena duten adinekoei ondasunak eta zerbitzuak eskaintzeko negozio pribatuari. Jakina, enpresa pribatuak irabaziak bilatzen ditu, eta, beraz, etekin interesgarriak egon daitezkeen arloetara jotzen du.

Arlo horietako bat (gaiaz idatzi duten egile askoren ustez lehena) osasuna da: sektore sanitarioa eta soziosanitarioa, diagnostikoa eta tratamendua, iraupen luzeko zaintzak, adinekoen egoitzak, urrunetik artatzeko eta monitorizatzeko teknologiak, etab.

Tradizioz, sektore sanitarioko negozio pribatuak bi bidetatik hazi nahi du. Alde batetik, *finantzaketa pribatuko osasuna indartuz*, osasun publikoa txartu delako edo estaldura falta delako. Beste aldetik, *kudeaketa pribatua eta produktuak edo zerbitzuak salduz finantzaketa publikoko osasunari* (botikak eta produktu sanitarioak, zerbitzuen azpikontratazioa, itunak, kontzesioak, etab.).

Negozio-aukera gisa, osasunaren esparruko *zilarrezko ekonomiak* bi ezaugarri hauek ditu: *finantzaketa publikoa gutxitzea eta pribatua areagotzea*;

1. Silver Economy Group: https://silvereconomygroup.com/?gclid=CjwKCAjwrNmWBhA4EiwAHbjEQA3vjZGd4GbV1ESUleE5xvFTJ9bmzXYs1KSRsjpDHveTdRrN4bkaSBoCUDsQAvD_BwE

2. Silver Bizitza: <https://www.ifema.es/vida-silver/profesional/silver-economy-presente-y-futuro-de-la-ekonomia/>

finantzaketa publikoaren zati bat kudeaketa pribatura azpikontratatzea eta gastu farmazeutikoa handitzea.

Osasuna eta arreta sanitario publikoa giza eskubideak dira

Ondasunak eta zerbitzuak ekoizten dituzten beste sektore batzuetan baliteke *zilarrezko ekonomiak* soluzioak eskaintzea adinekoentzat. Osasunaren kasuan, baina, kalteak sor ditzake, eta ez gutxi.

Osasuna eta arreta sanitarioa ez dira edozein produktu edo zerbitzu. Osasuna giza eskubidea da eta pertsona guztientzat berdina izan behar du, Espainiak berretsi zuen Eskubide Ekonomikoen, Sozialen eta Kulturalen Nazioarteko Itunaren arabera. Espainiako Konstituzioak, bestalde, osasun-babesaren eskubidea aitortzen du (43. artikulua), eta berdintasun- eta aurrerapen-printzipioetan oinarritutako zerga-sistema batez finantzatzeko dela adierazten du (31. artikulua).

Beraz, pertsona guztiok, baita adinekook ere, kalitatezko arreta sanitarioa jasotzeko eskubidea dugu, herrialdearen ahalmenen arabera (errenta-maila). Espainiak daukan errenta-mailarekin, kalitate goreneko osasun-sistema eskaini beharko litzateke. Konstituzioaren arabera, finantzaketak solidaritatean oinarritu behar du. Zerbitzuen banaketak eta eskaintzak ekitatea bete behar du; hau da, dauzkaten beharren arabera artatu behar dira pertsonak. Adinekook arreta sanitario handiagoa behar dugu. 50 urte arte, jende gehienak ez du gaixotu eta medikutara joan behar izan. 60 urtetik aurrera hasten dira osasun-arazoak (hipertentsioa, kardiopatiak, diabetesa, nahasmendu mentalak, iktusak, problema digestiboak, minbiziak, artrosia, etab.), eta horiek lehen mailako arretako medikuak artatu behar ditu eta, hala badagokie, espezialistak ere bai. Adinekook gure agendan edo egutegian idatzita dauzkagu osasun-zentroetako hitzorduak eta berrikuspenak, eta kontrol horiek

errespetatuz antolatzen dugu gure egunerokoa. Oro har, adinekook botika gehiago hartzen ditugu gaitzentzat edo arazoentzat, eta gero eta zaintza gehiago behar ditugu.

Kalitatezko osasun publikoak eta arreta soziosanitario publikoak bermatzen digute ahalik eta osasuntsuen jarraitzea. Eta sektore publikoak bakarrik eskain dezake kalitatezko zerbitzu sanitarioak ekitatez eskuratu ahal izatea.

Sektore pribatua, definizioz, diskriminatzailea da. Ez dio jarraitzen ekitateari, baizik eta errentagarritasunari, ahalik eta gehien irabazteari, prezioak igoz eta gastuak jaitsiz (batzuetan, kalitatearen eta segurtasunaren kaltetan). Solidaritateari ere ez dio jarraitzen. Poliza bakoitzak prezioaren arabera estaltzen ditu zerbitzu gehiago edo gutxiago. *Zilarrezko ekonomiak* kalitate ona eskainiko dio erosteko ahalmen handia duten adineko gutxi batzuei. Biztanle gehienentzat, baina, kalitatea eta eskubideak galtzea ekarriko luke.

Biztanleriaren bilakaera

Azken hamar urteotan, Espainiako 65 urtetik gorako biztanleak ugaritu egin dira, baina biztanleria orokorra motelago hazi da. Horrela, Estatistikako Institutu Nazionalaren arabera, 2010etik 2022ra, Espainiako biztanleria 46.486.621 izatetik 47.936.043 izatera igaro zen, % 3,11 gehiago (+1.449.422). Baina 65 urtetik gorakoak 7.854.584 izatetik 9.340.109 izatera igaro ziren, % 18,91 gehiago (+1.485.525).

2010etik 2022ra, biztanleria osoarekiko, 65 urtetik gorakoak % 16,89 izatetik % 19,48 izatera igaro dira. EINren proiektzioen arabera, 65 urtetik gorakoak % 26 izango dira 2037an.

«*Baby boomeko* belaunaldiak erretirora heltzen ari dira. Babes sozialeko sistemen gaineko presioa handituz joango da, oso nabarmena izango da 2035 inguruan, eta ondoren bizkor jaitsiko da»³.

Kontuan hartu behar da, halaber, zerbitzu sanitarioak biziaren azken etapetan kontsumitzen direla, batez ere. Adinekoek betetzen dituzte ospitaletako egonaldien %

3. CSIC, *Un perfil de las personas mayores en España 2023*. Informes envejecimiento en red. 30. zenbakia, 2023ko urria.

50 baino gehiago. Hortaz, adinekoen arreta sanitarioa batez beste baino hiru edo lau aldiz garestiagoa da. Horregatik, arreta sanitarioaren kalitate berari eusteko, adinekoen hein berean hazi behar luke gastu sanitarioak.

Zein izan da gastu sanitario publikoaren eta pribatuaren bilakaera Espainian?

2021eko gastu sanitario publikoa, Osasun Ministerioko Kontu Sistemaren arabera, 94.694 milioikoa izan zen⁴.

2000tik aurrerako lehen urteetan, Espainiako osasuna nabarmen hobetu zen, baina, halere, gastua handitu beharko zen Europar Batasuneko herrialde aurreratuenen batez bestekora iristeko. 2009ko finantza-krisiak eta gobernuek eta Europar Batasunak ondorengo urteetan eginiko kudeaketak (gastu publikoa murriztea defizit publikoa kontrolatzeko, eta, aldi berean, sekulako dirutzak bideratzea finantza-erakundeak salbatzeko) eragin txarra izan zuen osasun-aurrekontuetan: zerbitzuen kalitatea kaskartu egin zen, eta gure Osasun Sistema Nazionalak ez du hori gainditu oraindik.

2021ean Espainian egindako gastu sanitario publikoa, Eurostat Databaseren arabera⁵, BPGaren % 7,3 izan zen, Alemanian % 8,6koa eta Frantzia % 9,2koa. 1,3-1,9 puntuko aldea, 20.000 milioi euro ingurukoa: zulo hori tapatzeko agintzen digu gure errenta-mailak eta Espainiako Konstituzioak, Eskubide Ekonomikoen, Sozialen eta Kulturalen Nazioarteko Itunak eta Osasunari buruzko Lege Orokorrak.

Aldi berean, gastu sanitario pribatua 37.289 milioi eurokoa izan zen 2021ean, BPGaren % 3,09. 2010etik 2021era, gastu sanitario pribatua % 47,78 hazi zen; aldiz, gastu sanitario publikoa erdia hazi zen, % 26,2.

Gastu sanitario pribatua handitzearen eta gastu sanitario publikoa murriztearen ondorioz, gastu

4. Osasun eta Kontsumo Ministerioa, *Financiación y gasto sanitario. Sistema de Cuentas de Salud (SCS)*:

<https://www.sanidad.gob.es/estadEstudios/estadisticas/sisInfSanSNS/finGastoSanit.htm>

5. Eurostat Data Base, *Population and social conditions. Health. Health care expenditure*:

<https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

sanitario osoaren barruko gastu sanitario pribatua 2010eko % 26,4tik 2021eko % 28,3ra igaro zen. Aitzitik, gastu sanitario publikoa % 74,6tik % 71,7ra jaitsi zen. Euroeremuan, berriz, gastu sanitario osoaren barruko osasun publikoa % 80koa da.

Gastu sanitario publiko eskasak zerbitzuak kaskartzea dakar: itxaron-zerrenda onartezinak

Gastu sanitario publikoa murrizteak ondorio argiak ditu: langileak eta baliabideak murriztea (azpiegiturak, ekipamendua), gainkarga asistentziala eta motibaziorik eza. Hori horrela, zerbitzuen eskaintzak ezin ditu premiak ase: zerbitzuak masifikatu eta itxaron-zerrendak luzatu egiten dira.

Osasun Ministerioaren arabera, 2010etik 2023ra, nabarmen hazi dira espezialisten kanpo-kontsultako eta kirurgia programatuko itxaron-zerrendak⁶. COVID-19aren pandemiak kronifikatu egin du egoera hori eta konponbidea aurkitu behar zaio.

Kirurgian batez beste itxaron beharra 2010eko ekainean 61 egun izatetik 2022ko ekainean 112 egun izatera igaro zen, % 83,6 gehiago. Sei hilabetetik gora zain daramatenak, berriz, % 4tik % 17,4ra igo ziren, % 335 gehiago.

Kanpo-kontsultetan batez beste itxaron beharra 53 egunetik 87 egunera igaro zen, % 64 gehiago. 60 egunetik gora zain daramatenak, berriz, % 36tik % 51,6ra igaro ziren, % 43,33 gehiago.

Zenbaki horiek ez dituzte kontuan hartzen itxaron-zerrendei buruzko informazioa kudeatzeko modu desberdinak, batzuetan oso kaskarrak; beraz, baliteke benetako itxaron beharrak luzeagoak izatea.

COVID-19aren pandemiak ere asko estutu zuen lehen mailako arreta, lehendik ere ahuldua aurreko urteetako osasun-murrizketengatik. Hala, hainbat egun itxaron behar zen familiako medikuak artatu arte, eta hori ez da bere onera itzuli. Hain zuzen ere, 2023ko uztailako Barometro Sanitarioaren arabera, familiako

Gastu sanitario publikoa murrizteak ondorio argiak ditu: langileak eta baliabideak murriztea (azpiegiturak, ekipamendua), gainkarga asistentziala eta motibaziorik eza. Hori horrela, zerbitzuen eskaintzak ezin ditu premiak ase: zerbitzuak masifikatu eta itxaron-zerrendak luzatu egiten dira.

medikuaren kontsulta eskatu zutenen % 91,5ek egun bat baino gehiago itxaron behar izan zuten, batez beste 8,57 egun. Ezin da onartu.

Era horretan, osasun-arazoa diagnostikatu ezin eta gaixo askok larrialdietara jo behar dute. Halaber, itxi egin dira larrialdi-zerbitzu anbulatorioak, eta, hortaz, ospitaleetako larrialdi-zerbitzu asko gainezka egoten dira. Gaixoek orduetan egon behar izaten dute zain, eta desegoki artatzen dituzte. Ospitaleratu beharra duten gaixo batzuek orduetan egon daitezke behin-behineko oheetan, larrialdietako pasilloetan. Larrialdien gaineko presio horren ondorioz, programatutako ebakuntzak atzeratu, itxaron-zerrendak areago luzatu eta gurpil zoro bat sortzen da, arretaren kalitatea hondatuz eta langileei gainkarga asistentziala eraginez.

Errenta ertain edo altuko pertsonen egoera hori «modu pribatuan» konpontzen saiatzen dira, osasun pribatura joz, aseguru-poliza pribatu bat kontratatuz edo kontsulta pribatu batera joanez. Era horretan ere «pribatizatzen» da gastu sanitarioa, ordaindu dezaketenei ordainaraziz.

Koordainketak eta botikak desfinantzatzea

Gastu sanitario publikoa pribatizatzeke beste modu bat botika edo produktu sanitario baten finantzaketa osoa

6. Osasun Ministerioa, *Sistema de información de listas de espera del Sistema Nacional de Salud*: <https://www.sanidad.gob.es/estadEstudios/estadisticas/inforRecopilaciones/listaEspera.htm>

edo zati bat kentzea da. Gaixoak (ahal duenak) bere poltsikotik ordaindu behar du botika baten edo produktu sanitario baten hainbesteko bat (lentillak, audifonoa, gurpil-aulkia...). Baina batzuek ezin dute ordaindu. Finantza-krisiaren ondorioz, 16/2012 Dekretuak murrizketak ezarri zituen pentsiodunen botiketan, eta handitu egin ziren langile aktiboen koordainketak. Hori osasuna eskuratzeko oztopoa izan da. Hala, Osasun Ministerioaren 2023ko uztaileko Barometro Sanitarioak⁷ honako hau galdetu zuen, koordainketek eragindako estaldura-falta (pribatizazioa) dela eta: «Azken 12 hilabeteotan, dirua iristen ez zaizulako hartu gabe utzi behar izan al duzu osasun publikoko medikuak agindutako botikaren bat?».

Baietz erantzun zuen biztanleen % 4k. Beraz, 1.917.000 pertsonak ezin izan zituzten hartu behar zituzten botikak, haiek erosteko dirua iristen ez zitzaielako. Ez dira bat edo bi. Pertsona askori urratzen zaie kalitatezko arreta sanitario osoa jasotzeko eskubidea.

Zerbitzu sanitarioei buruzko iritzi publikoa

Osasun Ministerioaren Barometro Sanitario berak zerbitzuen kalitateaz galdetu zuen. 2023ko uztailean, osasun publikoak ongi edo oso ongi funtzionatzen zuela erantzun zuen % 58,1ek. Oraindik ere, Espainiako osasun publikoak kalitatezko arreta ematen du. Baina gizartearen balorazioak behera egin du masifikazioagatik, gainkarga asistentzialagatik, itxaron-zerrendengatik, etab. Izan ere, 2010ean % 73,88k zioten osasun publikoak ongi edo oso ongi funtzionatzen zuela. 15

Osasunaren finantzaketa publikoa murriztea ez da arazo bakarra. Gastu sanitarioa pribatizatu egin da, gastu horren zati bati gaixoei bizkarreratuta. Baina, horretaz gain, zerbitzuak azpikontratatu egin dira, hau da, kudeaketa pribatuaren esku utzi da finantzaketa publikoa duten zerbitzuen zati bat: hala gertatzen da botika eta produktu sanitarioak erosteko orduan, bai eta zenbait zerbitzu asistentzial emateko orduan ere, itun, kontzesio eta bestelako kontratuen bide.

puntu gutxiago dira. Egoera okertu izanaren sentsazio esanguratsua.

Halaber, CISen⁸ Barometroak galdetu zuen zein den pertsona bakoitzaren problema nagusia. 2023ko azaroko azken inkestaren arabera, osasuna da espainiarren bigarren problema larriena (% 30,5i baino gehiagori eragiten die kezka, eta 2010ean % 3,5 baino ez ziren).

Zerbitzuen kalitateak okerrera egin duenez, errenta ertaineko edo altuko pertsonak osasun pribatura jotzen dute. Galdu egin da osasun publikoarekiko estimazioa, «ez dit konpontzen nire problema», eta agintari publikoek zerbitzuak hobetzeko exigentziak indarra

galtzen du. Alegia, «ahal duena salba dadila». Egoera horretan, ongi iritzi ohi zaio *zergen jaitsiera orokorrari*, zerbitzua ona ez bada ez baitugu ordaindu nahi (baina jaitsiera horrek mesede egiten die errenta altuenei, eta diru-sarrerara fiskalak galtzeak kalte handiagoa egiten die behartsuenei, politika publikoak murriztu egiten baitira).

Datozen hilabeteetan eta urteetan zuzentzen ez bada, gastu sanitario pribatua handitzeko joera dago, gastu sanitario publikoaren gabeziak asetzeko. Horrek zerbitzuen kalitate kaskarragoa eragingo du, zerbitzuak denok berdin eskuratu ezina eta estimazio sozial eta babes falta.

Finantzaketa publikoaren gastuaren kudeaketa pribatizatzea

Osasunaren finantzaketa publikoa murriztea ez da arazo bakarra. Gastu sanitarioa pribatizatu egin da, gastu horren zati bati gaixoei bizkarreratuta. Baina, horretaz gain, zerbitzuak azpikontratatu egin dira, hau da, kudeaketa pribatuaren esku utzi da finantzaketa publikoa duten zerbitzuen zati bat: hala gertatzen da botika eta produktu sanitarioak

7. Osasun Ministerioa, *Barómetro Sanitario 2023 (segunda oleada)*, Ikerketa Soziologikoen Zentroa. 2023ko uztaila: https://www.sanidad.gob.es/estadEstudios/estadisticas/BarometroSanitario/Barom_Sanit_2023/Barom_Sanit_2023_2a_oleada/Marginales_2a_oleada_Es3414_def.pdf

8. Ikerketa Soziologikoen Zentroa, *Barómetro CIS*, 2023ko azaroa: <https://www.cis.es/documents/d/cis/es3427mar-1->

erosteko orduan, bai eta zenbait zerbitzu asistentzial emateko orduan ere, itun, kontzesio eta bestelako kontratuen bidez. Kopuru handi bat Muface, Isfas eta Mugejuren gastu sanitarioa da, eta lan-istripuen arreta sanitarioa, hein handi batean, aseguru-etxe sanitario pribatuen bidez egiten da (4.655 milioi euro 2021ean). «Zilarrezko ekonomiak» diru hori ere poltsikoratu eta handitu nahi du.

2021ean 9.227 euro gastatu ziren hainbat zerbitzu emateko itunetan (enpresa pribatuekiko kontratuak)⁹. Farmazien gastua gehitzen badiogu, 2021ean 12.808 milioi eurokoa, hori ere zerbitzu sanitarioen eta farmazeutiko-elkargoen arteko itunen bidez egiten baita, guztira gastu sanitario publikoaren 26.690 milioi euro kudeatzen dira modu pribatuan, hau da, 2021eko gastu sanitario publikoaren % 28,18.

Monopolioen problema eta abusuzko irabaziak botiketan

Gastu sanitario publikoa batere eraginkorra ez den partida bat gastu farmazeutikoa da, irabazi pribatu bihurtzen baititu sistema publikoaren baliabide oso garrantzitsuak. Osasun Sistema Nazionalak 22.018 milioi euro ordaindu zituen 2022an: ospitaleetako gastu farmazeutikoan 8.895 milioi euro eta farmazietako gastu farmazeutikoan 13.123 milioi euro¹⁰. Gastu hori handituz joan da, pertsonaleko eta inbertsioetako gastuaren bizkar. Gure kalkuluen arabera, partida horretako gehiegizko

gastua, sendagai berrien abusuzko prezioen ondorioz, urtean 10.000 milioi eurotik gorakoa da¹¹.

Sendagai berriak garestiak dira gobernuek konpainiei monopolioa ematen dietelako beren produktuak «esklusiban» merkaturatzeko, 20 urtez. Epe horretan, fabrikazio-kostutik oso gora dauden salneurriak ezar ditzakete. Monopolioen aitzakia da kopuru gehigarri hori sendagai berriak ikertzeko dela. Nolanahi ere, 1995ean monopolioak orokortu zirenetik, Merkataritzarekin lotutako Jabetza Intelektualaren Eskubideei buruzko Alderdiei buruzko akordioaren arabera, ikerketarako beharko zena baino askoz altuagoak izan dira enpresen prezioak. Enpresa farmazeutikoek salmenten gainean lortutako irabaziak, fabrikazioa eta I+G ordaindu ondoren, gainerako enpresa industrial ez-farmazeutikoek lortutakoa baino lauzpasei aldiz handiagoak dira. Enpresek eta gobernuek ezarritako prezioak fabrikazio-kostura doituko balira, gehi I+G kostua, gehi gainerako industrien mailako irabazia, Espainiako Osasun Sistema Nazionalak 10.000 milioi euro aurreztu litzake. Eta EBko osasun-sistema publikoak 80.000 milioi eurotik gora aurreztuko luke.

Patenteen eta monopolioen eredu horrek milaka milioi alferrik gastatzea dakar. Baina, gainera, eredu horrek ez du balio ustez onartu zenerako: ez du ikerketa berritzailea handitzen. Enpresek ikerketa

inkrementalean inbertitzen dute, lehendik dauden produktuen hobekuntza txikitzen, horrela monopolioak eta eskusibotasunak berriztatzen. Ez dute inbertitzen herritarren kezka diren osasun-problema ikertzen. Inbertsio publiko zuzenez finantzatzen da benetan berritzailea den ikerketa. Baina, ondoren, enpresek unibertsitateari edo erakunde publikoei ikerketa hori erosi eta patentatu egiten dute, monopolio-eredua errepikatuz. Hala ikusi zen COVID-19ko pandemian.

11. Gálvez, R. eta Lamata F., «Monopolios y precios de los medicamentos: un problema ético y de salud pública», Fundación Alternativas: <https://fundacionalternativas.org/publicaciones/monopolios-y-precios-de-los-medicamentos-un-problema-etico-y-de-salud-publica/>

9. Osasun Ministerioa, *Estadística de Gasto Sanitario Público 2021*:

<https://www.sanidad.gob.es/estadEstudios/estadisticas/inforRecopilaciones/gastoSanitario2005/home.htm>

10. Osasun Ministerioa, *Indicadores sobre gasto farmacéutico y sanitario*:

<https://www.hacienda.gob.es/es-ES/CDI/Paginas/EstabilidadPresupuestaria/InformacionAAPPs/Indicadores-sobre-Gasto-Farmac%C3%A9utico-y-Sanitario.aspx>

Izan ere, erosteko ahalmena duten pertsonei zerbitzuak eskaintzea interesatzen zaio osasun pribatuari. Osasun publikoa txartzen bada, adinekoentzako zerbitzuak okerragoak izango dira. Adineko gutxik ordaindu dezakete osasun publikoak gaur egun eskaintzen duen guztia estaltzen duen aseguru pribatu bat.

Gobernuek ikerketa finantzatu zuten dirulaguntza zuzenen bidez eta erosketak aurrez eginez. Baina enpresen esku utzi zituzten jabetza intelektualeko eskubideak, eta kostatu baino 10 edo 20 aldiz garestiago saltzen utzi zieten. Abusuzko prezio horiek eta pandemiaren hasierako ekoizpen mugatuak pandemia luzatzea eragin zuten, eta birusaren aldaera berriak sortzea. Horren ondorioa izan da kostutik oso gora dagoen gastua, ordaindu dezakegun herrialdeentzat, eta produktuak eskuratu ezina, diru-sarrera ertaineko eta apaleko herrialdeentzat. Prezio justuak egon balira, mundu osoa txertatuko zen diru-sarrera altuko herrialdeetako biztanleak txertatu ziren erritmo berean, eta bederatzi milioi heriotza saihestuko ziren. Aldiz, enpresa farmazeutikoek, bi urtean, 200.000 milioi eurotik gora irabazi zuten COVID-19aren kontrako txertoekin eta bestelako produktu sanitarioekin: abusuzko irabazi latza.

Hainbeste irabaziri esker, industria farmazeutikoak babestu egin ditzake profesional sanitarioak, elkarte medikoak, aldizkari zientifikoak, etab., haien lan egiteko modua baldintzatuz, garestiagoak diren preskripzioak bultzatuz, edo beharrezkoak ez direnak, eta kalteak sortuz: ia 200.000 pertsona hiltzen dira urtero Europar Batasunean arrazoi horrengatik.

Gastu sanitario pribatua: txanponaren beste alde

Osasun publikoak pertsonaleko eta inbertsioetako gastuak murrizten zituen bitartean, itxaron-zerrendak luzatuz eta arreta kaskartuz, osasun pribatuak bere zerbitzuak eskaintzen zituen, bai bezero pribatuentzat bai zerbitzu sanitarioentzat, eskaerari erantzun ezin eta «kanpora ateratzen» baitzituen ebakuntza kirurgikoak edo prozesu diagnostikoak.

Horrela, 2010etik 2021era, asistentzia espezializatu anbulatorioaren gastu sanitario pribatua % 83,74 hazi zen, 7.190 milioi euroraino. Gaixo akutuen ospitaleratze-gastua % 119,81 hazi zen, 4.106 milioi euroraino. Sendagaien gastu pribatua % 87,96 hazi zen, 6.605 milioi euroraino. Eta gailu terapeutikoen gastu pribatua (lentillak, audifonoak, protesiak, etab.) 8.784 milioi eurokoa izan zen, % 47,6 hazita.

Osasun-aseguru pribatuak ere hazi dira, 2021ean 12 milioitik gora aseguratu egon arte, 2011ko 8,5 milioiren aldean¹². Bolumen ekonomikoa 9.091 milioi eurokoa izan zen 2021ean, 2010eko 4.811ren aldean, % 88,96 hazita (aldiz, osasun publikoa, euro arruntetan, % 26,2 hazi zen). Aseguruak gazteengan kontzentratu ohi dira. Espainiarren % 25,46k dauka osasun-aseguru pribatua, baina 61 urtetik gorakoen % 19,8k bakarrik. Osasun-aseguruen zenbait enpresak ez diete polizarik eskaintzen 70 edo 75 urtetik gorakoei.

Osasunaren merkatua eta zilarrezko ekonomia. Nora garamatza?

2009ko finantza-krisia baino lehen eta hurrengo urteetan, krisiaren eragile edo onuradun izandako finantza-erakundeek EBko gobernuei gastu publikoaren murrizketak ezarri baino lehen, Espainiako osasun publikoak, bere gorabeherekin, prestazio, zerbitzu eta emaitza txukunak zituen, eta kostuari aurre egiteko gai ginen, gure errenta-mailarengatik.

2009ko krisitik aurrera, eta batez ere 2012tik aurrera (16/2012 Errege Lege Dekretua), gastu sanitario publikoa murrizteak okertu egin zuen Osasun Sistema Nazionala. Murrizketez gain, gastu sanitario publikoa

12. *Memoria Social del Seguro 2022*:
<https://www.unespa.es/main-files/uploads/2023/05/memoria2022.pdf>

kudeatzeko politika batzuk ere oso txarrak izan ziren (koordainketak ugaritzea, sendagaiak neurritz gain garestitzea, kontzesioak, azpikontratazioak, etab.), osasun publikoa ahulduz, eta kalitatea eta estimazio soziala galduz.

Aldi berean, osasun pribatua eta enpresa farmazeutikoak egoeraz baliatu eta hazi egin ziren. Izan ere, erosteko ahalmena duten pertsonen zerbitzuak eskaintzea interesatzen zaio osasun pribatuari. Osasun publikoa txartzen bada, adinekoentzako zerbitzuak okerragoak izango dira. Adineko gutxiak ordaindu dezakete osasun publikoak gaur egun eskaintzen duen guztia estaltzen duen aseguru pribatu bat.

Osasun pribatuak osatu egin ditzake konfort-zerbitzu batzuk (banakako gela, espezialista hautatzea), baldin eta osasun publikoak ongi funtzionatzen badu eta osasun-arazoak egoki konpontzen baditu. Gastu sanitario osoaren % 10-20 pribatua izatea egokia izan daiteke, baina handitzen bada, osasun publikoa infrafinantzatu egingo da. Gastu sanitario publikoaren % 10-20 kudeatzea zentzuzkoa izan daiteke (itun, garraio-zerbitzu edo bestelakoen bidez), baina, hortik gora, kudeaketa sanitario publikoa hondatu egingo da. Espainiak, ikusi dugun moduan, gainditu egin ditu arrisku-mugak.

Ez da ahaztu behar aseguru-poliza pribatuek ez dietela denei estaldura bera eskaintzen, ez eta arreta handiagoa premiaren arabera, ordaindu dena gorabehera. Urrezko, platinozko, diamantezko eta bestelako polizak daude, prestazio desberdinak eskaintzen dituztenak, polizaren prezioaren arabera.

Osasun pribatuaren helburua: AEBen eredua

Osasun-aseguruen enpresa batzuen eta ospitale-multzo pribatu batzuen helburua zerbitzu publiko guztiak hornitzea da, kudeaketa pribatuaren bidez (90.000 M€-ko merkatu potentziala), eta gastu sanitario pribatua handitzea, AEBen mailaraino (beste 50.000 M€). Eta, bestalde, enpresa farmazeutikoak gastu farmazeutiko osoa handitzen saiatuko dira (30.000 M€ gaindituz).

Horregatik, politika neoliberalak osasun-sistema publikoa desegokia, zurrana eta kaskarra dela sinetsarazi nahi dute, eta osasun-zentro publikoetan

gastua ez handitzea defendatzen dute, langileak ez ugaritzea, ekipamendua ez berriztatzea, Osasun Ministerioa ez indartzea, eta, aldiz, itunak eta «Muface eredua» zabaltzea.

Era horretan, prozesu deskapitalizatzailearen bidez, osasun publikoak kalitatea eta estimazio soziala galtzen badu, gastu sanitario pribatua handituz joango da.

AEBetako eredu sanitarioaren eta soziosanitarioaren emaitza gastu sanitarioa BPGa halako bi izatea da, eta osasunaren arloko emaitzak kaskarragoak izatea. Izan ere, AEBetako bizi-itzaropena 76 urtekoa zen 2021ean, eta Espainian 83 urtekoa: zazpi urte asko dira¹³.

BPGarekiko gastu sanitario publikoa dela eta, AEBetan % 10,68koa zen 2020ean, eta Euroeremuan % 8,59koa¹⁴. Baina kudeaketa desegokiaren ondorioz, osasun publikoak AEBetako biztanleriaren % 50 bakarrik estaltzen du (adinekoak Medicare bidez eta errenta apalak Medicaid bidez) eta gainerako herritarrek aseguru pribatuak egin behar dituzte. Aldiz, Europar Batasunean, gutxiago gastatuta, osasun publikoak estaltzen du herritarren % 90-100. Estatu Batuetako eredua oso desegokia da, oso zatikatua, asko bideratzen du kudeaketa pribatura eta azpikontratazioen eta bitartekarien hainbat maila ditu.

Sistema horrek, bestalde, garestiagoa izan arren, okerrago asetzen ditu premiak, batik bat errenta apaleko pertsonenak. AEBetan adinekoak estaltzen dituen Medicare osasun-aseguru publikoa gorabehera, 65 urtetik gorako % 8,5ek maileguak eskatu behar izan zituzten faktura sanitarioak ordaintzeko, estali gabeko premiengatik¹⁵. Gainera, adinekoen artean, zor sanitarioa da porrot egitearen arrazoi nagusia. Eredua horretarantz joan nahi dugu?

13. World Bank Data:

<https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN>

14. Ibidem.

15. Consumer Financial Protection Bureau, *Medical debt among older adults before the pandemic*:

<https://www.consumerfinance.gov/consumer-tools/educator-tools/resources-for-older-adults/data-spotlight-medical-debt-among-older-adults-before-pandemic/>

2022ko maiatzaren 15ean *Tribunen* argitaratutako «The Tory Plan for Stealth NHS Privatization» artikuluan Christopher Thomas-ek salatzen duenez¹⁶, gobernu kontserbadoreak Osasun Zerbitzu Nazionala (NHS) infrafinantzatu izanak hazi egin du gastu sanitario pribatua, ezkutuko pribatizazioa eraginez. Joera horrek ahuldu egiten du NHSarekiko babes publikoa. AEBak harro zeuden NHSaz, baina sistema bidegabea ari da bihurtzen, zenbait erabaki politikorengatik.

Ingalaterran, 1980ko hamarkadan hasi zen aldaketa neoliberala. Ondoren, 2010eko krisiari aurre egiteko austeritate-neurriek eta COVID-19aren pandemiak gogor erasan diote NHSari. Izan ere, COVIDaren aitzakiaz, normaldu egin dira aurreko urteetan sortutako itxaron-zerrenda izugarriak. Neoliberalak diotenez, sistema sanitario publikoa desegokia delako gertatu da. Berez, beste batzuk dira arrazoiak: langile-falta, lan-baldintza txarrak, inbertsio-falta, etab. Aukera politiko bat da.

Ordaindu dezakeenak itxaron-zerrenda saltatu eta osasun-aseguru bat kontratatzen du, edo ordaindu egiten ditu kontsultak edo probak. Baina errenta ertaineko eta apaleko askok ezin dute ordaindu, eta gero eta gehiagok gastu medikoak ordaintzeko laguntza eskatu behar izaten diete senideei eta lagunei.

Erdi-mailako klaseek osasun pribatuan bilatzen badituzte zerbitzu sanitarioak, NHSak okertuz jarraituko du, babes soziala galduko du, osasun publikoa kalitate gutxikoa izango da eta adinekoentzat eta pobreentzat bakarrik izango da.

M. V. Zunzunegui eta kolaboratzaileek 2022ko ekainaren 23an *Epidemiología* aldizkarian argitaratutako «The impact of Long-Term Care Home Ownership and Administration Type on All-Cause Mortality from March to April 2020 in Madrid» artikuluan diotenez¹⁷, COVID-19ak hildako gehiago eragin zituen titulartasun publikoa eta kudeaketa pribatua zuten egoitzetan: hilkortasuna % 7,4koa izan zen kudeaketa publikoa zuten egoitzetan, eta % 21,9koa «zeharkako» kudeaketa zuten egoitzetan.

16. <https://tribunemag.co.uk/2022/05/nhs-private-healthcare-industry-growing-britain>

17. <https://www.mdpi.com/2673-3986/3/3/25/htm>

Zerbitzuak kanporatzearen ondorioz, langile gutxiago daude egoiliar bakoitzeko, soldatak apalagoak dira, ez da hainbesteko kualifikazioa eskatzen, irabaziak akziodunentzat desbideratzen dira instalazioetan inbertitu beharrean, etab.

Ildo berean, zerbitzu sanitarioak sektore pribatura kanporatzeaz eta horrek hilkortasun saihegarriarekin duen harremanaz idatzi zuten Benjamin Goodair eta Aaron Reeves-ek 2022ko uztailean *The Lanceten*, eta bertan diotenez, 2013tik 2020ra, zerbitzu sanitarioak kanporatzeak 557 heriotza saihegarri eragin zituen¹⁸.

Ospitale publikoen kudeaketa pribatizatzearekin batera handitu zen hilkortasun saihegarria, segur aski zerbitzuen kalitatea txartu zelako. Pribatizazioaren aldeko argudioak (lehiakortasunaren abantailak, malgutasuna, kudeaketaren autonomia, etab.) okerrak direla frogatu da: gastuak murriztu dira, langile gutxiago daude, kualifikazio gutxiago dutenak, soldata apalagoekin, etab.

Helen O'Connor-ek ere zerbitzuak kanporatzearen ondorioak salatu zituen 2022ko ekainaren 20ko *Tribunen*: «Londresko St George ospitalean, Mitie azpikontratazio-enpresako langileak greban daude, lan-baldintza duinak eskatuz, bai eta beren kontratuak NHSra itzultzea ere... NHSa pribatizatzeak gaixoengan duen eragina erakusten du lehia horrek. Langile-murrizketen ondorioz, zenbait gune ezin dira ongi garbitu, infekzioen arriskua dago...»¹⁹.

Kudeaketa publikoa egokiagoa dela erakusten du kudeaketa publikoaren eta pribatuaren «Osasunaren eta Aseguru Medikoen Administrazioa» konparatzeak. Osasun Ministerioaren Kontu Sistemaren arabera, 2021ean, osasun publikoan, kudeaketa-gastua gastu sanitario publikoaren % 1,68 izan zen. Osasun pribatuan, berriz, kudeaketa-gastua gastu sanitario pribatuaren % 5,69 izan zen.

18. Goodair, B. eta Reeves A., «Outsourcing health-care services to the private sector and treatable mortality rates in England, 2013-20: an observational study of NHS privatization», *The Lancet Public Health*, 2022ko uztailak 1: [https://www.thelancet.com/journals/lanpub/article/PIIS2468-2667\(22\)00133-5/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanpub/article/PIIS2468-2667(22)00133-5/fulltext)

19. O'Connor, H., «Get Outsourcing Out of Our Hospitals», *Tribune*, 2022ko ekainak 20: <https://tribunemag.co.uk/2022/06/mitie-gmb-strike-st-georges-hospital-workers-outsourcing>

Zerbitzu sanitario publiko onak berreskuratzea eta sendotzea adinekoentzat eta gizarte osoarentzat

Erosteke ahalmen handiko adinekoei aisiako edo luxuzko zerbitzu osagarriak eskaintzea balitz (etxebizitza dotoreagoa, auto azkarragoa, telebista handiagoa), ez genuke ezer *zilarrezko ekonomiaren* kontra. Ahal eta nahi duenak luxu hori ordainduko luke.

Baina *zilarrezko ekonomiak* zerbitzu sanitarioetan jartzen baditu begiak, adinekoek garesti ordainduko dute, eta horren kontra gaude. Arreta sanitarioa eskubidea da. Eta pertsona guztiok, baita adinekook ere, zerbitzu sanitario publiko ona jasotzeko eskubidea dugu, pertsonak premien arabera artatuz eta ez maila ekonomikoaren arabera. Osasuna *merkatu* bilakatzen bada, adinekook asko galduko dugu.

Aseguru edo zerbitzu sanitario pribatu batek estaldura zabala baldin badu adinekoentzat, haiek kontsumitzen baitituzte zerbitzu sanitario gehien, oso garestia izan behar du errentagarria izateko. Eskuraezina izango litzateke pentsiodun gehienentzat.

Prezio horiek ordaindu ditzaketen adinekoek, baina, ez lukete aseguru pribatua kontratatuko osasun publikoak zerbitzu ona emango balie, kalitate profesional onekoa, arrazoizko itxaron-zerrendak dauzkana, etab. Zerbitzu publikoaren kalitatea okertuz gero bakarrik kontratatuko dituzte zerbitzu pribatuak.

Horregatik, botere ekonomiko batzuek osasun-sistema publikoa ahultzea bilatzen dute, aberatsenentzako *zilarrezko ekonomia zabaltzeko*. Herritar batzuentzat agian ona izango da (ez da ziur), baina gehienentzat hondamendia izango da. Adinekoek osasungintza kaskarra edukiko dute, bertako langileek ez dute motibaziorik izango, ez baliabiderik ez ekipamendu berriztaturik. Zilarrezko ekonomia, osasungintza eta zerbitzu soziosanitarioetan, oso negozio txarra da adinekoentzat.

Hori dela eta, adinekook osasun publiko ona defendatu behar dugu, finantzaketa publiko nahikoa eta kudeaketa publiko duena, hori baita eraginkorra. Adinekook osasuna bakean uzteko esan behar diegu *zilarrezko ekonomiaren* sustatzaileei. Saiatu daitezela beste sektore batzuetan aberasten. Baina ez hemen.

Baina *zilarrezko ekonomiak* zerbitzu sanitarioetan jartzen baditu begiak, adinekoek garesti ordainduko dute, eta horren kontra gaude. Arreta sanitarioa eskubidea da. Eta pertsona guztiok, baita adinekook ere, zerbitzu sanitario publiko ona jasotzeko eskubidea dugu, pertsonak premien arabera artatuz eta ez maila ekonomikoaren arabera. Osasuna *merkatu* bilakatzen bada, adinekook asko galduko dugu.

Osasun ona finantzatu ahal izateko, funtsezkoa da zerga-sistema indartzea, Espainiako Konstituzioak dioen moduan (31. artikulua: «Guztiak lagunduko dute gastu publikoen euspean, bakoitzak ahal duen gaitasun ekonomikoaz zerga-sistema baten bidez; berau berdintasun- eta aurrerapen-printzipioetan oinarriturik»). Sistema progresiboa, gehien dutenek gehiago ordaintzen dutela. Hori, gaur egun, Espainian ez da betetzen eta betearazi egin behar dugu.

2022an, Eurostat Data Baseren arabera, Espainiako sarrera fiskalak BPGaren % 38 izan ziren²⁰. 19 herrialdeen Euroeremuan, % 41,9koa izan zen. 4 punturen aldea, 50.000 milioi eurotik gorakoa.

20. Eurostat Data Bas, *Main national accounts tax aggregates*: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tax_revenue_statistics

Halaber, iruzur fiskala 70.000 milioi eurokoa da gure herrialdean²¹.

Bestalde, Frantzia sarrera fiskalak % 48koak izan ziren, Belgika % 45,6koak eta Austria % 43,6koak. Hots, Frantziako presio fiskala eduki bagenu, 130.000 milioi euro gehiago bilduko genituen. Espainiako errenta-mailak posible egiten du sistema fiskalak fortuna handiak eta korporazio handiak zergapetzea eta iruzur fiskala saihestea, urtean 70.000-80.000 milioi euro gehiago bilduz.

Aldi berean, kudeaketa optimizatu eta gastu farmazeutikoa murriztu behar da, prezioak apalduz

eta preskripzioak hobetuz. 10.000 milioi euro aurreztu litezke horrela. Garrantzitsua da Osasun Sistema Nazionalaren koordinazioa eta kohesioa hobetzea ere, desberdintasunak saihesteko eta Autonomia Erkidegoetako zerbitzu sanitarioen arteko sinergiak areagotuz. Horretarako, indartu egin behar da Osasun Ministerioaren zeregina²².

Gure errenta-mailaren arabera baliabideekin, BGParen % 8,5-% 9 gastu sanitario publikoari eskainiz, eta egoki kudeatuz, Espainiako osasunak berreskuratu eta hobetu egin dezake mende honen hasieran erdietsi zuen kalitatea. Eta premien arabera zerbitzuak eskaini ahalko dizkie adinekoei eta gizarte osoari. ■

21. Murphy, R., «The European Tax Gap»: https://www.socialistsanddemocrats.eu/sites/default/files/2019-01/the_european_tax_gap_en_190123.pdf

22. Sabando, P., Lamata, F. eta Torres, F., *Pasado, presente y desafíos de futuro del Sistema Nacional de Salud*, Díaz de Santos, 2020, Madril.

Raquel Martínez-Buján¹
Universidade da Coruña

Etxean eman beharreko zaintzaren hornikuntza, zahartzaroa mantentzera bideratutako zaintzarena bereziki, zalantzan jartzen ari da antolamendu sozial hegemonikoaren eredua; izan ere, laneko beharretan eta behar ekonomikoetan oinarrituta dagoen antolamendua denez, arazoak ditu bizitza sostengatzeko eskatzen duen denbora eta ordaindu gabeko lanaren hornikuntzaren arazoa ebazteko (Herrero, 2023). Estatistika Institutu Nazionalak egindako azken EDAD 2020 Inkestako datuek berresten dute familiako kideek modu eskusiboan zaintzen dutela mendekotasun-egoeran dauden pertsonen % 69,8, eta horietatik % 70,0 emakumeak direla zaintzaile nagusi, normalean emaztea edo alaba. Bizi-itxaropena luzatzea lortze sozial handia izan bada ere, ez da behar bezala txertatu gure eguneroko bizimoduan, luzatze horrek berekin dakartzan bizitza sostengatzeko oinarritzko beharrek ez dutelako irtenbide publikorik jaso.

Gaixotasun kronikoak dituzten edo bizitzaren azken etapetan dauden pertsona helduei eguneroko arreta ematera bideratutako zerbitzu sozialak arretako zerbitzuen hondarrak dira, eta, batez ere, muturreko arreta-beharrei erantzuten die denbora-tarte oso mugatuan (Comas eta Martínez-Buján, 2022). Adibidez, finantziario publikoaren ahalegin handiz azken hamarkadetan hedatu diren etxez etxeko laguntza-zerbitzuak ez dira gai egunean bi ordu baino luzaroago irauten duten zaintzak eskaintzeko. Hala ere, aurretik aipatu den iturriko datuen arabera, pertsona zaintzaileen % 51,8k zortzi urte baino gehiagoz dihardute lan horiek egiten, eta haietatik % 46,0k dio senideak egunean behar duen zaintza-denbora hamar ordu baino gehiagokoa dela. Giza zaurgarritasunaren etapetan biziraupenari eusteko sozialki inbertitu beharreko denbora-kantitatara hurbiltzen gaituzte zifra horiek.

Etxeko zerbitzu bihurtu da, beraz, pertsona nagusienak beren etxeetan izaten lagundu duen oinarritzko formula, eta, nolabait, horrek bermatu du lanaren banaketa sexuala oinarri duen genero-paktuaren iraunkortasuna.

Ez da harritzekoa, beraz, Espainian zahartzen joan ahala, klase altuko familiek lehendabizi, eta ertainekoek gero, emakumeek ordaindu gabe egindako lanari irtenbide pribatuak bilatu izana pertsona nagusiak etxean izaten jarraitzeko. Hori horrela, 1990eko hamarkadaz geroztik, Espainian ohiko bihurtu da etxe askotan zaintza-langile bat kontratatzea, belaunaldiak are eta urtetsuagoak bihurtu, emakumeak lan-merkatuan txertatu eta sostengatzaile bakarrek familiaren eredua apurtu bitartean eta gizonak bizitza sostengatzeko lanez arduratu gabe jarraitu bitartean. Etxeko zerbitzu bihurtu da, beraz, pertsona nagusienak beren etxeetan izaten lagundu duen oinarritzko formula, eta, nolabait, horrek bermatu du lanaren banaketa sexuala oinarri duen genero-paktuaren iraunkortasuna.

Etxeetan zaintza-langileak izateko eskaera hain handia izan da, ezen beste herrialde batzuetako langileak ekarri behar izan baitira lan hori hartzeko. Populazio Aktiboaren Inkestako datuen arabera, 2000. urtean 353.000 etxeko langile izatetik, 2010. urtean 662.000 izatera igaro ziren, eta lan horiek egiten zituzten emakume migratzaileen ehunekoa % 19,3tik % 68,9ra igo zen. Emakumeek jarraitzen dute zaintza eta laguntzaren familia-figurak izaten, baina, orain, lan horien zati bat etxeko langileei ematen zaie. Jada, etxeko eta zaintzako langile izendatu ohi dira langile horiek, hain

zuzen, azken hamarkadetan pertsona nagusien arreta-zerbitzuetan egiten duten lanagatik. Gaur egun, EDAD 2020 Inkestaren arabera, mendekotasun-egoeran dauden pertsonen % 28,3k ordainpeko zaintza-langile bat dute kontratatuta (Rodríguez eta Marbán, 2022). Horrenbestez, egunero laguntza behar duten hiru pertsonatatik batek norbait du kontratatuta. Are gehiago, kasu batzuetan langileak berak bihurtu dira zaintzaile nagusi eguneko 24 orduetan eta asteko zazpi egunetan, etxe barneko langile erregimenean. Hala,

1. Soziologiako irakasle titularra.

beste senide batzuen presentzia ordezkatzeko dute, edo gertuko loturarik ez duten pertsonen arreta bete.

Gero eta handiagoa da figura horren protagonismoa, eta, normalean, etxeko zerbitzuari lotutako kanon informalekin bidez txertatu ohi dira etxeetan. Kongregazio katolikoak eta hirugarren sektoreko erakundeak bihurtu ziren langileak bildu eta hautatzeko prozesuez arduratzen ziren entitateak, historikoki sektore horietako bitartekari-prozesuetan izan duten funtzioa dela eta (Sarasúa, 1994). Alabaina, azken hamarkadan, aldaketak izan ditu zaintza-langileez hornitzeko irabazizkoa ez den prozesu honek. «Epe luzeko zaintza-eredua trantsizioan: ongizatearen sistema publikoan programa komunitarioak gauzatzea Covid-19 ondoren» —«El modelo de cuidados de larga duración en transición: la articulación de programas comunitarios en el sistema público de bienestar tras la Covid-19» (www.caremodelcom.es) (2021-2025 dagokiona, MICINnek finantzatua eta zeinean nik parte hartzen dudana)— izeneko esparru horretako azterketan erakusten denez, etxeetako zaintzaren merkantilizazio-prozesuaren etapa berri batean gaude (Martínez-Buján et al., 2024a). Etapa horretan, langileen eskaera handitu egin da, eta, aldi berean, aldatu egin dira haien kontsumo-ereduak.

Prozesu horretan, funtzio gero eta garrantzitsuagoa hartzen ari dira plataforma digitalak, zaintzaren komertzializazioan eskaintzen dituzten aukerak direla eta. Garapen teknologikoari esker, erraztu egin da lanaren malgutasuna, eta horrek ekarri du bezeroen «eskaeraren arabeko» nahiak kostu baxuan asebetetzera bereziki bideratutako lan-formula berriak sortzea. Prekariatetik etengabe pribatizatu diren zaintzak, orain, guztiz normalizatu dira eskuragarri egon behar den zerbitzu gisa, eta familiek, erabiltzaile gisa baino, bezero gisa eros dezaketen beste merkantzia bat bihurtu dira. Berrikuntza digitala eskaera horren zerbitzura jarri da, ez jarduera horri balio berria emateko, baizik eta eskuragarriago bihurtzeko (Näre eta Isaksen, 2022). Aldi berean eta duela gutxi gertatutako beste aldaketa sozial, politiko eta ekonomikoek lagundu egin

dute plataforma digitalak hedatzen sektore horretan. Hauek izan daitezke aldaketa nagusienak, besteak beste: diru-transferentzietan oinarritutako iraupen luzeko programa publikoak hedatzea —etxeetan zaintzak emateko garaian enpresak egotea sustatu duena—, zerbitzu publikoen zurruntasun burokratikoak eta baliabide bat eskuratzeko dauden itxarotzerrendak, etxeko zerbitzuaren legerian egon diren aldaketak —lan-agentziak etxeetako zaintza-langileen enplegatzaile izateko aukera jasotzen dutena— eta Covid-19ren pandemiak sortutako osasun-egoera —zaharren egoitzekiko konfiantza falta sustatu zuena— (Martínez-Buján eta Moré, 2024b).

Horrenbestez, fenomeno berri eta globala da plataforma digitalen hedatzea, eta mendealdeko nahiz hegoaldeko herrialdeei eragiten die. Latinoamerikan, esaterako, etxeko lanaren sektorean hirurogeita hamar bitartekari digital baino gehiago aurkitu dira (Poblete et al., 2024). Indian, berriz, hilero % 60ko hazkuntza neurtu da jarduera horri zuzenduriko plataforma digitaletan (Kadokia, 2016). Espainian, gutxi gorabehera, azken bost urteetan nabaritu da etxeko zaintzen komertzializazioaren igoera. Gai horren inguruan egin diren txosten eta azterketa batzuek dagoeneko esparru horretan espezializatutako hamar plataforma baino gehiago identifikatu dituzte, eta horien sorrera 2015-2018 aldian finkatu da (Rodríguez-Modroño et al., 2022; Blanchard, 2021): Aiudo, Senniors, Cuideo,

Depencare, Cuidum, Wayalia, Vitalservit, Quida, Familiados eta Joyners dira horietako batzuk. Horri dagokionez, eta ekonomikoki izan duten hazkundera eta eragina zehazten duten estatistika ofizialik oraindik ez badago ere, aurretik aipatutako ikerketak enpresa horien gerenteei egindako elkarrizketa pertsonalak jaso ditu, baita enpresa horien orri digitaletako dokumentuak ere, eta haien hazkuntza nola azkartu den erakusten digute. Espainian esparru horretan hedakuntza handiena izan duen enpresetako bat da Cuideo, eta haren dokumentuetako informazioak berresten du 2022. urte amaieran 55.000 familia artatu zituela, 8.500 bezero berri zituela eta 2021arekiko % 69ko hazkundera izan zuela fakturazio gordinen. 2022.

urtean 55.000 langile baino gehiago kontratatu zituen (Casas, 2022). Gainera, Googlek 2021ean enpresa hori hautatu zuen «Google for Startups Accelerator» azelerazio-programan, eta nazioarteko punta-puntako 15 *startup*etakoa bat izan da. Aipatu azterketan berretsi egin da sektoreak izan duen hazkundera (Martínez-Buján eta Moré, 2024c): «Azken 4 urteetan 40 bider handitu dugu konpainia, eta azken urtean 3 edo 4 bider handitu dugu. 2.000 familia aktibo inguru ditugu, eta hazkuntza esponentziala izan da azken 3 urteetan batez ere. Hilero % 15 baino gehiago ari gara hazten» (*Zaintzak ematen dituen plataforma digitala, 2018an sortua*). Enpresa horietako gehienak *startup* gisa sortu dira. Azken hori ezaugarri garrantzitsua da, *startup*en helburua ez baita epe luzeko egonkortasun ekonomikoa, merkatuan posizio dominatzailea lortzea baizik, lehia gaintzeko asmoarekin (Ticona eta Mateescu, 2018).

Enpresa teknologiko horiek pertsona aitzindari eta sortzaileek, talentu eta asmamen handikoek, sortutako negozio-eredu berrien eredu gisa agertu ohi dira komunikabideetan, ordura arte errendimendu eskasa izan duten sektoreetan irabazi ekonomikoa sustatzeko merkaturako txokoak identifikatu dituztenak. Etxeko zaintzaren hornikuntza ezaugarri horiek betetzen dituen sektorea da. Gainera, laneko erregulazio gutxi duen jarduera bat da, eta, laneko baldintza eskasak direla-eta, irabaziak izateko aukera du. Orain arte, irabazirik gabeko ereduak zen nagusi bitartekaritza, eta hedatzen ari zen merkaturak, zaintzen zuzeneko hornikuntzari dagokionez, etxeko zerbitzuak eskuratzeko bide ohikoak informalak baitziren. Ekimen pribatua etxeko zerbitzuetatik kanpo geratu ohi zen, zaharren egoitzek, batez ere aurrekontu publikoekin finantzatutakoek, irabazi askoz handiagoa sortzen zutelako (Comas, 2015). Alabaina, garapen digitalarekin, esku-hartzea bideratu duten jardueren irabazi-kuota handitzea lortu da, algoritmoek langileak lanpostuetan egokitu, haiek hautatu eta kudeatzeko mekanismoak ezartzeko duten erraztasunari esker, eta azken horietan oinarritzen dira plataformen jarduerak.

Ekimen pribatua etxeko zerbitzuetatik kanpo geratu ohi zen, zaharren egoitzek, batez ere aurrekontu publikoekin finantzatutakoek, irabazi askoz handiagoa sortzen zutelako (Comas, 2015). Alabaina, garapen digitalarekin, esku-hartzea bideratu duten jardueren irabazi-kuota handitzea lortu da, algoritmoek langileak lanpostuetan egokitu, haiek hautatu eta kudeatzeko mekanismoak ezartzeko duten erraztasunari esker, eta azken horietan oinarritzen dira plataformen jarduerak

Espainian, bi zerbitzu-modalitatetara bideratuta dago plataforma digitalen funtzionamendua. Alde batetik, «etxeetan zaintzak ematearekin» erlazionatutako lanak egiten dituzte; hau da, plantillan (Erregimen Orokorrean) zuzenean kontratatutako langileek epe motzeko arreta-beharrak modu malgutan eta «eskaeraren arabera» eskaintzen dituzte. Bestetik, zaintza-langileen bitartekari eta hornitzaile gisa ere jarduten dute plataformek, eta familiek berek kontratatzen dituzte langileak, «Etxeko langileen erregimen bereziaren» bidez. Bigarren kasu horretan, plataformek bezeroen beharrak identifikatzen dituzte, langileak hautatzen dituzte eta administrazio-izapideak

egiten dituzte. Eguneko lanordu gehiago behar dituzten iraupen luzeko zerbitzuetarako erabili ohi da azken aukera hori. Bi kasuetan, 250 eta 370 euro bitarteko hasierako kuota kobratzen zaie familiei (plataformen bezeroei). Deskribatutako bigarren modalitatean (langilea familiek kontratatzen dutenean), 80 euro inguruko hileroko kuota ere ordaindu behar da. Familientzako kostua 17 eta 20 euro/ordu bitartekoa izaten da lehen aukeran (agentzia bidez kontratatutako langileak) eta 10 euro/ordu bigarren aukeran (familiek kontratatutako langileak). Bi kasuetan soldata bera izaten da, eta lanbidearteko gutxieneko soldata izan ohi da hori. 2023an 1.080 euro gordinetara zen hileko, urtean 14 ordainsaritan banatuta, asteen 40 orduko jardunaren truke. Horren arabera, lan egindako orduko tarifa 8,45 eurokoa izan zen. Familiek egindako kudeaketengatik ordaindutakoari eta langileen soldata baxuei esker lortzen dute irabazi ekonomikoa konpainia horiek.

Tamaina ertaineko hirietan ere, bitartekari gabe era tradizionalen kudeatutako etxeko zerbitzuak eskaintzen duena baino soldata txikiagoa da. Gure ikerketan jasotako informazio kualitatiboak adierazten duenez, etxeetako zaintzaile batek irabazirik gabeko bitartekaritza bidez kontratatzen denean, orduko duen prezioa 10 euro ingurukoa da, familiak langilearen Gizarte Segurantzak ordainduta ere.

Gure ikerketaren arabera, plataforma digitalek proposatzen duten negozio-eredua marketin-estrategietan eta liderrak zerbitzu sozial publikoetatik gertu dauden eremuetako gune erabakigarrietan kokatzean du oinarri. Haien talde gazteak konfiantza-marka gisa osatzen dira, eta komunikabideek sektorearen ezagutza zabala eta diskurtso profesionalizatzailea nabarmentzen dituzte (Otero, 2021), eta hiru dimentsiotan oinarrituta eraikitzen da. Lehen dimentsioa zaintzaren kalitatearen izaerari buruzko diskurtso oso teknikoari lotuta dago, behin eta berriro erabiliz gizarte-zerbitzuekin eta gizarte segurantzako programa publikoekin bat egiten duen terminologia. Hizkuntza politiko-teknokratikoa erabilita, enpresek helburu arrazional eta koherenteak hartzen dituzte beretzat, eta beren burua bide tradizionala baino eraginkorragoa den eredu bat sustatzeko oinarritzko eragileztat aurkezten dute. Bigarren dimentsioa teknologiaren bidez saltzen da, iPad eta antzeko gailuen erabilerarekin. Haien bidez egiten da segimendua eta kontrola, medikuari deitzen zaio eta/edo zaintzaren bilakaera behatzen da. Hirugarrenak haien ekintzak lan duina sortzearekin lotzen ditu. Liderrek sektoreko lanaren kalitatea hobetzeko ezinbestekotzat jotzen dute beren jarduera ekonomikoa, eta murgildutako ekonomia desagerrarazteko eta legearekin bat egiten duten soldatak bermatzeko gaitasuna duten entitate bakar gisa azaltzen dira gizartean.

Plataformek langileak legearen arabera kontratatzen badituzte ere, badaude sektorearen formalizazio horrek ere haren irregulartasunak bere horretan mantentzen dituela erakusten duten ebidentziak. Adibidez, atzeman denez, enpresa batzuek Gizarte Segurantzaren langile independente edo autonomo gisa kotizatzen duen esku-lana erabili izan dute, eta Espainiako legediak etxeetako zaintza-lanak erregimen horren barruan egitea debekatzen badu ere, plataforma batzuek formatu hori erabili dute bitartekaritza-prozesuan, enplegatzailea nor den definitzeko zailtasun juridikoa dagoelako

prozesuan, enplegatzailea nor den definitzeko zailtasun juridikoa dagoelako: langilea, familia edo enpresa. Are gehiago, Espainiako Auzitegi Gorenak kontratazio-jarduera horren kontrako erabakia hartu du bi aldiz, eta bi enpresek miloi askoko multak ordaindu behar izan dituzte (Lenzi, 2023). Gainera, ikusi da agentziek gaitasun mugatua dutela legezko lan-harreman jarraitua benetan gertatzen dela bermatzeko. Eskaintza eta eskaera lotu ondoren, kontratuaren etorkizunaren ardura enpresak beretzat hartzeari uzteko aukera dago, eta ez da bere ardura araudia *a posteriori* betetzen dela kontrolatzea. Espainian legez definituta dagoen «bitartekaritza-funtzioak» berak ez die uzten agentziei kontratazioaz haratagoko dinamikak sortzen, eta, beraz, bitartekaritza-prozesua amaitu egin behar da familia eta langilea elkartu ondoren.

Horrenbestez, eta plataforma digitalen bitartekaritzak legezko enplegua ziurtatzen badu ere, funtzionamenduari dagokionez, ohiko esplotazio-dinamikak gertatzen dira oraindik ere, batez ere etxe barruko langile gisa kontratatutako langileetan: gehiegizko lan-kargak, ordutegi oso luzeak eta atsedeen nahikorik ez. Enpresek euren negozio-eredua zaintzaren profesionalizazioaren bermatzaile izatearen ezaugarrian oinarritzen badute ere, errealtatean, bitartekari gisa eskaintzen dituzten lan gehienak etxe barruko langile jarduteko dira, trebakuntzarako bermerik eskaini gabe, eta enplegatzailearen eta langilearen artean negoziatzen diren lan-baldintzen inolako segimendurik egin gabe. Bestalde, enpresako langile gisa kontratatutako langileek, etxeko zerbitzua erregulatzen duen kanpoko lan-esparrua badute ere, ordukako lanaldiz eta lanaldi partzialez osatutako lanak egin behar izaten dituzte. Epe motzeko laguntza-zerbitzuak egiteak esan nahi du lan-ordutegi «ezohikoak» izatea (pazienteak jaikitzea eta oheratzea, bazkaltzen eta afaltzen ematea, gaua igarotzea ospitalean dauden bitartean eta abar). Gainera, ez dira

ordaintzen etxe batetik besterako joan-etorriak. Are gehiago, lanbidearteko gutxieneko soldataren arauari egokitutako soldatak direnez, baina lanaldi partzialekin edo ordukako lanaldiekin, azkenean jasotzen den soldata oso baxua da. Azken finean, plataforma digitalek lan prekarioa normalizatzen jarraitzen dute. Kontratu bidezko formalizazioa errazten badute ere, haiek merkatuan sartzeak laneko segurtasun eza sustatzen duten formulak ekarri ditu, eta horiek, aldi berean, langileengan zaurgarritasun-kondizio berriak sustatu ditu. Zaintzaren «uberizazioa» (Trojansky, 2020) edo zaintzaren «plataformizazioa» (Kluzik, 2022) gertatu da, hain zuzen. ■

Erreferentziak (testuan aipatu diren ordenaren arabera)

- Herrero, Y. (2023). *Toma de tierra*. Madril: Caniche Editorial.
- Comas, D. eta Martínez-Buján, R. (2022). «Hacia un modelo alternativo de cuidados». Comas, D. eta Bofill, S. (arg.). *Cuidar a mayores y dependientes en tiempo de la Covid-19. Lo que nos ha enseñado la pandemia*. Bartzelona: Tirant Lo Blanch, 423-450 orr.
- Rodríguez, G. eta Marbán, V. (koord.) (2022). *Informe de evaluación del Sistema de Promoción de la Autonomía Personal y Atención a las Personas en Situación de Dependencia*. Madril: Eskubide Sozialen eta 2030 Agendaren Ministerioa.
- Sarasúa, C. (1994). *Criados, nodrizas y amos. El servicio doméstico en la formación del mercado de trabajo madrileño, 1758-1868*. Madril: Siglo XXI.
- Martínez-Buján, R., Moré, P. eta Eijo, A. (2024a). «Agencias de intermediación, plataformas digitales y cooperativas de trabajadoras de cuidados: resistencia colectiva hacia la gestión privada del trabajo de cuidados en Barcelona». *Investigaciones Regionales* (bikote bidezko berrikuspenaren mende).
- Näre, L. eta Isaksen, L. W. (2022). *Care Loops and Mobilities in Nordic, Central, and Eastern European Welfare States*. Palgrave Macmillan Studies in Family and Intimate Life.
- Martínez-Buján, R. eta Moré, P. (2024b). «Home care for profit: intermediary agencies and digital platforms brokering migrant women's labour

Azken finean, plataforma digitalek lan prekarioa normalizatzen jarraitzen dute. Kontratu bidezko formalizazioa errazten badute ere, haiek merkatuan sartzeak laneko segurtasun eza sustatzen duten formulak ekarri ditu, eta horiek, aldi berean, langileengan zaurgarritasun-kondizio berriak sustatu ditu. Zaintzaren «uberizazioa» (Trojansky, 2020) edo zaintzaren «plataformizazioa» (Kluzik, 2022) gertatu da, hain zuzen.

- in Spain». *Current Sociology* (bikote bidezko berrikuspenaren mende).
- Poblete, L., Tizziani, A. eta Pereyra, F. (2024). «Plataformas digitales y formalización laboral. El trabajo doméstico en Argentina durante la pandemia». *Perfiles Latinoamericanos*, 32(63).
- Kadakia, P. (2016ko otsailaren 21a). «Bai on call: How home service apps are changing domestic help market». *Hindustan Times*.
- Rodríguez-Modroño, P., Agenjo-Calderón, A. eta López-Igual, P. (2022). «Platform work in the domestic and home care sector: new mechanisms of invisibility and exploitation of women migrant workers». *Gender & Development*, 30(3), 619-635.
- Blanchard, O. (2021). *Los cuidados a domicilio y las plataformas digitales en España*. Digital Future Society.
- Casas, S. (2022ko abenduaren 10a). «Cuideo cierra el año con 60 millones de facturación». *El Nacional*.
- Martínez-Buján, R. eta Moré, P. (2024c). «Transnational migration and brokering agencies in the home care sector in Spain». In Aulenbacher, B., et al. (arg.),

- Home Care for Sale. The Transnational Brokering of Senior Care in Europe*. Londres: Routledge.
- Ticona, J. eta Mateescu, A. (2018). «Trusted strangers: Carework platforms' cultural entrepreneurship in the on-demand economy». *New Media & Society*, 20(11): 4384-4404.
- Comas, D. (2015). «Los cuidados de larga duración y el cuarto pilar del sistema de bienestar». *Revista Antropología Social*, 24: 375-404.
- Otero, N. (2021eko apirilaren 20a). «Cuidadores a domicilio 24 horas». *El País*.
- Lenzi, O. (2023). «Plataformas digitales y empleo doméstico en España». *Lex Social*, 13(2), 1-26.
- Trojansky, A. (2020). *Towards the «Uberisation» of Care? Platform work in the sector of long-term home care and its implications for workers' rights*. European Economic and Social Committee.
- Kluzik, V. (2022). «Governing invisibility in the platform economy: excavating the logics of platform care». *Internet Policy Review*, 11(1), 1-21.

Verónica Rodríguez
ASUFIN

Kolektibo ugaria eta urte askokoa

Ez da sekretua askok zilarrezko ekonomia deiturikoan jarri dutela begirada. Kontzeptu hori *sylver economy* termino anglosaxoitik dator, eta *babyboom*aren belaunaldia deituriko 50 urtetik gorakoei eskaintzen zaizkien produktu eta zerbitzuen espektro zabala katalogatzea du helburu. Gure ikuspegitik, kontsumitzaile eta erabiltzaile finantzarioen elkarte garen aldetik, ezin dugu oharkabea pasatzen utzi kontsumoaren, kontratazio informatuaren, kontratazioan eta zerbitzuak ematean legezatasuna betetzearen eta, bete ezean, kontsumitzailearen eskubideak betetzearen ikuspegitik **hausnarketa ugari eta askotarikoak eragiten dituen joera**.

Kontuan har dezagun datu bat: Estatistikako Institutu Nazionalak (INE) emandako datuen arabera, **epe laburrean erretiroa hartuko duten edo dagoeneko hartu duten bederatzi milioi pertsonetatik, % 89,2k, ia guztiek, jabetzan dute etxebizitza**. Erakargarritasun handiak eskaintzen dituen merkatua, inguruabar hori bakarrik kontuan hartuta, beste edozein aktibo mota alde batera utzi zuen belaunaldia eta bere bizi-zikloaren aurrezpena, neurri handi batean, jabetzako etxean gauzatu zen.

Pentsio-sistemaren konfigurazioa eta **demografia-piramideak jarraitzen duen logika, bizi-itxaropen handiarekin batera**, arazoa dira gure ekonomiarentzat. EINek jakitera eman dituen datu berrien arabera, 2002 eta 2022 bitartean, Espainiako gizonen jaiotza-uneke bizi-itxaropena 76,4tik 80,4ra igaro da, eta emakumeena 83,1etik 85,7ra.¹

Hainbat diziplinako adituek, hasi ekonomikotik eta soziologikoraino, eta beste arlo zehatzago batzuei dagozkien gaietatik igaroz, hala nola osasungintzatik, mendekotasunaren arretatik, farmakologiatik edo gizarte-ongizatatetik, hamarkadak daramatzate fenomeno hori aztertzen. Datozen hamarkadetan izango duen inpaktua **diru-sarrerak eskatzen dituen populazio handi batek** zehaztuko du. Urte horien ezaugarriak jarduera ekonomikorik eza eta prestazioen

gastu intentsiboa izango dira, eta horri gaixotasunaren, mendekotasunaren eta, oro har, asistentzia-premien azaleratze handiagoa gehitu behar zaio.

Beraz, artikuluko honen bidez, **kontsumitzaileen bizitzaren etapa honetan beharrezkoa den likidezia sortzera bideratutako produktu nagusietarako** hurbilketa bat eskaintzea da gure helburua, bai eta produktu bakoitzean kontuan hartu behar diren gaiak ere, kontsumitzailearentzako kokagunearen ikuspegitik, eta horietan zer eragozpen aurki ditzakegun.

Etxebizitza likidotzearen merkatua

Espainian **lehia txikia dago etxebizitza likidotzeko finantza-produktuen merkatuan** eta, horregatik, finantza-bitartekariek finkatzen dituzten prezioak altuak dira. Alderantzizko hipoteken interes-tasak % 6 ingurukoak dira, esaterako, **Erresuma Batuan gertatzen denaren aurrean**, han % 2 eta % 2,5 artekoak baitira. Oraindik hiri handietan, esaterako, Madrilén eta Bartzelonan eta, neurri txikiagoan, Bilbon eta Valentzian biltzen den merkatua da.

ASUFINen **hiru urte daramatzagu jarraian etxebizitza likidotzearen prezioen jarraipen puntuala egiten**, hain zuzen ere, alderantzizko hipotekarena, horien produktu adierazgarri gisa. Dagoen merkatua aztertzen dugu, urtero merkaturatzen diren edo bertan behera uzten diren operadoreekin, bai eta zer preziotan merkaturatzen duten ere.

Gure hipoteken azken barometroak IV. edizioa bete du. Une honetan alderantzizko hipotekaren interes-tasak zein mailatan mugitzen diren adierazten du eta, taulan ikus daitekeenez, % 7 ingurukoak dira dagoeneko, kasu gehienetan. **Ebn Banco eta Caser-en kasuan, % 6,69ko UTB aplikatzen da, eta Vitalitasen kasuan, % 7,44koa**, 70 urteko titularrarekin, 270.000 euroko etxebizitza batekin eta 22 urteko epearekin².

1. Kontuan hartutako EINen datuak, [esteka](#) honetan.

2. ASUFIN IV. Barometro hipotekarioa, 2024ko otsaila, eskuragarri [hemen](#).

	Zer jasotzen du		Zer ordaintzen du			
	Hileko errenta	Etxebizitzaren balioaren gaineko %	Eragindako zorra	Etxebizitzaren balioaren gaineko zorraren %	Kostua	UTB
Ebn Banco	Kapitala (*)	28,0 %	286.007 €	105,93 %	210.834 €	6,69 %
Caser	314 €	30,7 %	162.360 €	60,13 %	112.434 €	6,69 %
Óptima adinekoak	303 €	30,5 %	160.495 €	59,44 %	112.943 €	6,72 %
Vitalitas	297 €	29,0 %	168.537 €	62,42 %	121.314 €	7,44 %

(*) (*) 75.600 €-ko kapitala ematen da

Likidezia eta kontsiderazioak lortzeko finantza-formulak

Etxebizitza jabetzan izateko eta hortik erretiroaren osagarri diren errentak lortzeko, **hainbat finantza-formula daude**, eta modu tradizionalen ez bezala, hau da, etxea saltzea, **pertsona bakoitzaren egoeretara egokitu daitezke**, jarraian ikusiko dugun bezala.

Jabetza besterentzea (salmenta) berekin dakartenak daude, hala nola jabetza soila, alderantzizko etxebizitza edo higiezinaren errenta, eta bigarren multzo batean, jabetza mantentzea (eta, beraz, oinordekoei transferitzea) eta, aldi berean, errentak jasotzea ahalbidetzen duten aukerak daude. Litekeena da **ezkutuko merkatu horrek eztanda egitea**; izan ere, bizitza luzeko gizarteetan gertatzen den bezala, zenbat eta gehiago bizi, finantza-arazoak konplexuagoak izaten dira.

Erabaki oker edo egoki bat hartu izanaren eragina epe luzean agertzen da, eta **bizi-aurrezkiaren plangintza da hutsegite gehien egiten ditugun arloetako bat**. Gure pentsio-sistemaren jasagarritasunak jasaten duen tentsio-maila handia gehitu behar zaio horri.

Ezinbestekoa da produktu horietako baten aukeraketan aholkulari independente batek parte hartzea, oso garrantzitsua baita finantza-produktuaren euskarri izango den aktiboa, hau da, etxebizitza, behar bezala baloratzea. Gainera, **oso ondo azaldu behar da**, produktu konplikatuak direlako eta guztiak ez direlako bakoitzaren premietara egokitzen. ASUFINen, kontsumitzaileen finantza-hezkuntzaren aldeko apustua egiten dugu, erabiltzaile askok produktu horiei buruz egunero egiten dituzten kontsultei erantzuteaz gain.

Horrelako eragiketa bat egin nahi duen pertsona orok bere buruari galdetu behar dio ea bere ohiko etxean bizi nahi duen bere bizitza osoan, nola jaso nahi dituen sortu nahi dituen aparteko diru-sarrerak, aldizkako diru-sarrera gisa edo bat-batean egindako diru-sarrera gisa, edo etxea jabetzan eduki nahi duen.

Produktu horietako batzuk **ezezagunak dira gure herrialdean**, hala nola **higiezinaren errenta**. Frantzian oso hedatua dago viagers immobilier izenarekin eta bi alderen arteko kontratu batean datza. Kontratu horren bidez, alde batek jabetzan hartzen du etxebizitza beste aldeari biziarteko errenta bat ematearen truke.

Eta beste batzuk askoz ezagunagoak dira, hala nola **alderantzizko hipoteka** edo **jabetza soila**. Lehenengoak etxebizitzaren jabetza osoa eskualdatzea dakar eta, aldi berean, biziarteko alokairu-kontratu bat sinatzea. Eta bigarrenarekin jabetza transferitzen da, baina ez etxebizitzaren erabilera eta gozamina. Interesdunak bere etxebizitza saltzen du, baina hil arte bere esku izango du etxebizitzaren erabilera osoa, baita alokatu ere nahi badu.

Baina badira jabetza izaten jarraitzeko eta gero oinordekoei eskualdatzeko aukera ematen duten beste produktu batzuk ere, hala nola **alderantzizko etxebizitza** edo **alokairua trukatzeko**. Lehenengo kasua etxebizitzaren balioari lotutako mailegua da, eta berme gisa balio du. Interesdunak finantzaketa jasotzen du eta ez du itzuli behar hiltzen den arte. Hau da, oinordekoek itzuli beharko dute.

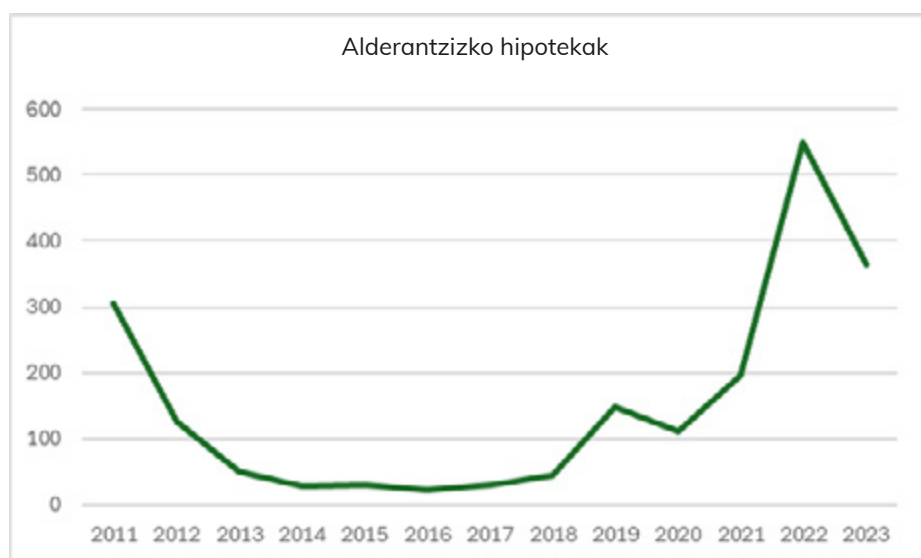
Alokairu-trukearen kasuan, **interesdunari zerbitzu jakin batengatik ordaintzeko balio duen akordio baten bidez bideratzen da**, etxebizitza beragatik kentzen den alokairuaren truke egindako egonaldi

gisa. Egonaldi horrek, adibidez, 1.000 euro ordaintzea eskatzen badu eta alokairuak 800 euroko etekina ematen badu, bitartekariak ordainduko du gainerakoa. Hildakoan, oinordekoek zorra itzul dezakete eta jabetza berreskuratu, alokairuaren ustiapena lagatzen jarraitu edo etxea saldu eta zorra kitatu.

Jabe askok etxearen jabetzarekin jarraitzeko duten nahari dagokionez, oinordetzan ematen diren etxebizitzaren % 90 inguru seme-alabek likidatzen dituzte salmentarekin eta ondorengo banaketarekin.

Alderantzizko hipoteka, produkturik orokortuena

Etxebizitza bat likidotzeko formula guztien artean, alderantzizko hipoteka da merkatuan eskaintzarik handiena aurkitzen duena. Egia esan, hurrengo grafikoan ikus daitekeen bezala, Notariotzaren Kontseilu Nagusitik ateratako datuekin, 2022an gorakada handia izan zuen hipoteka horien kontratazioak, 2011n lortutako maila gaindituz eta **sinatutako bostehun kontratu baino gehiagora iritsiz**.

Urtea	Alderantzizko hipotekak
2011	306
2012	126
2013	50
2014	29
2015	30
2016	23
2017	31
2018	45
2019	149
2020	111
2021	197
2022	549
2023	364

Alderantzizko hipoteken bilakaera, Notariotzaren Kontseilu Nagusiaren estatistikaren arabera

Alderantzizko hipoteken bilakaera, Notariotzaren Kontseilu Nagusiaren estatistikaren arabera

Alderantzizko hipoteka babesteko araubide espezifiko EHA/2899/2011 Aginduko I. eta II. kapituluetan arautzen da, eta kontratuaren aurreko informazio-fitxa (FIPRE) eta informazio pertsonalizatuaren fitxa (FIPER) barne hartzen ditu, Higiezinaren kreditu-kontratuak arautzen dituen martxoaren 15eko 5/2019 Legeko aplikazio-eremutik kanpo geratzen dela kontuan hartuta³.

Gaur egun, gure hipoteka-barometrotik ateratako datuen arabera, gutxi dira merkatuan produktu hori duten erakundeak: Optimo Mayores, Gestió Vitalici Vivenda, Cáser eta Grupo Retiro aseguru-etxeek, Caja Ingenieros moduko txikizkako bankuek, eta Banco Santanderrek eta Mapfrek % 50eko partaidetza duen sozietate bat eratzea erabaki dute alderantzizko hipotekak merkaturatzeko.

Izan ere, arrisku gutxiko produktuak izan arren, **beldur dira oinordekoek ez ote duten zorra kitatuko** edo ez ote dioten herentziari uko egingo, eta erakunde hori bera izango ote den etxebizitza jabetzan hartu beharko duena.

3. «Alderantzizko hipoteka: irudiaren azterketa eta gida praktikoa» izeneko gure azterlanean xehetasun handiagoz azalduta, ASUFIN, 2022, eskuragarri [hemen](#).

Kostu bidezko produktua

Alderantzizko hipotekaren akats nagusietako bat, gure barometroetan behin eta berriz adierazi duguna, sortzen diren errentak oso baxuak direla da. Orrialde hauetan bertan aipatu dugun eta grafikoa erreproduzitu zaion V. Barometroko datuen arabera, **bezeroak 300 euro inguruko errenta baino ez du jasotzen**, eta kopuru hori oso txikia da etxebizitzaren balioa kontuan hartzen badugu.

Zorra itzultzeko unean emandako dirua berreskuratzea (oinordekoek ordainduz edo higiezinaz salduz) bermatzea xede duen produktu baten aurrean gaudela gehitu behar zaio horri. Batez besteko bizi-itzaropena kontuan hartzen badugu (83,3 urte Espainian), 13,3 urte horietan **onuradunak etxebizitzaren balioaren % 30 jasoko luke gehienez**, eta hori kasurik onenean.

Gehiago biziko balitz, ehunekoa handiagoa izango litzateke, baina oso txikia izango litzateke ondasuna berreskuratzea bermatuta izateko. Biziraupen oso luzeko kasuetan, etxebizitzaren % 30-35 arteko ehunekoa ematea lor dezake, eta etxebizitzaren balioaren % 60 inguruko zorrak sor ditzake.

Oinordekoak, huskeria ez den kontua

Alderantzizko hipoteka eratzeko orduan, ez da legezko betekizuna berme gisa eskainitako etxebizitzaren titularrek oinordekoen baimena izatea. Hala ere, banku batzuek eskatu egiten dute eskritura sinatzeko, ez delako huskeria. Alderantzizko hipoteka duten etxebizitza gehienek oinordekoen eskuetan amaitzen dute; izan ere, merkatuko erakunde eta operadoreek planteatzen duten simulazioa nahiko **kontserbatzailea izan ohi da, onuradunek ez dezaten inoiz errenta agortu**, beti gera dadin erabili gabeko aldiaren gerakina.

Beraz, heriotzaren unean 6 eta 12 hilabete arteko epea irekitzen da. Epe horretan, oinordekoek aukera hauetako bat hautatu behar dute:⁴

1. Higiezinaren jabetzarekin jarraitzea, mailegua ezereztuz. Horretarako, zorra likidatu beharko dute,

4. "Alderantzizko hipoteka: irudiaren azterketa eta gida praktikoa», ASUFIN, 2022, eskuragarri [hemen](#).

2. Jabetza gorde nahi badute, baina ordainketari ezin badiote aurre egin, banketxeari hipoteka bat eskatu alderantzizko hipotekaren bidez sortutako maileguagatik.
3. Higiezinaz saltzea, jabetza galduz, eta zorra itzultzea, soberako kopuruarekin geratuz. Lortutako zenbatekoa nahikoa ez bada, erakundeak gainerako zenbatekoa erreklamatu ahal izango die jaraunspeneko ondasunetara iritsi arte.
4. Jaraunspenari uko egitea. Mugaeguneratutako zorra eta dagozkion interesak kitatu ez dituztenez, higiezinaren jabetza galduko dute, eta erakunde emaileak hipoteka-bermea betearaziko du, jarauntsiko ondasunetara iritsi arte kobratu ahal izango duelarik.

Alderantzizko hipoteka: alderantzizkoa bai, hipoteka ez

Azkenik, produktu horien eragozpen handienetako bat **nahasmenerako arriskua da**. Horregatik, behin eta berriz diogu kontsumitzaileari kontratazioan helarazitako informazioa guztiz ezinbestekoa dela.

Jasotzen den errenta ez da etxebizitza osoa, hipoteka konbentzionala ez bezala; izan ere, hipoteka horrek merkatura ahalik eta gehien egokitzen den balorazioa (tasazioa) behar du. **Beti txikiagoa da, eta ezin da inoiz eguneratu.**

Bestalde, **produktu horren interes-tasa oso handia da**, ohiko hipoteketan dugunarekin alderatuta. Duela hiru urtetik hona produktu horien prezioen jarraipena egiten ari gara, eta % 7,04ko UTBa dugu 2021ean Vitalitasek merkaturatzen zuen produktuaren kasuan; ⁵ orduan, Euriborrak maila negatiboa zuen eta % 1eko hipoteka erreferentziatuak aurki zitezkeen, % 1,5eko UTBa gainditzen ez zutenak.

Hala eta guztiz ere, finantza-erakundeak eta merkatuko operadoreak **oso zuhurrak dira produktu horiek merkaturatzeko eta emateko orduan**. Ez daude izan ditzaketan arazoetatik kanpo eta, iraganean, epaitegietan jasan dituzte⁶ planteamendu okerren

5. ASUFIN II. Barometro hipotekarioa, 2021eko ekaina, eskuragarri [hemen](#).

6. <https://www.asufin.com/hipoteca-inversa-fraude-jubilados-firmado-bbva-parte-1/>

ondorioak, bai eta izen ona galtzea ere. Horregatik, ohiko hipotekaren kasuan ez bezala, oso modu mugatuan jartzen dira merkatuan eta merkatu-balio handia duten edo berme-eremu jakin batzuetan dauden higiezinak baino ez dituzte onartzen.

Hala eta guztiz ere, etorkizun ez oso urrunean produktuak eskatuko dituen goranzko joerari eutsi diogu. Gure bazkideei egindako inkesta batean, % 83 inguruk onartu zuen bere pentsioa osatu beharko duela unea iristen denean, eta % 73k ez luke nahiko bere egungo etxebizitza uztea. Gainera, % 69ri

jabetza mantentzea gustatuko litzaioke, seme-alabek oinordetzan har dezaten.

Jabetza eta diru-sarreraren premia. Dualtasun horrek finantza-merkatua erakartzen du eta, bereziki, hipoteka-merkatua. Zilarrezko ekonomiaren premiak asetzen dituzten produktuen diseinuan, kontsumitzaileen eskubideak betetzearen inguruko gai delikatuak dago jokoan. Eta erronka horretan, denok egin beharko dugu topo: kontsumitzaileen elkarteek, merkatuko agenteek eta agintari zaintzaileek. ■

José Ramón Landaluce*Nagusia (Bizkaiko Adinekoen Elkarte)***José Ignacio Casas***Soziologoa***1. Aitzinsolasa**

Adinekoen garrantzia eta presentzia soziala marjinalizat edo gizartearentzat garestitza hartu izan da. Produktuen eta zerbitzuen merkatutik begiratuta, adinekoak ez dira kontuan hartzen edo adinkeriazko klixeeekin tratatzen dira.

Azkenaldian, baina, produktuen eta zerbitzuen gero eta eskaintza handiagoa dago adinekoentzat, arlo publikoan nahiz pribatuan: Zilarrezko Ekonomia deritzo.

Ikuspegi horren arabera, adinekoak jada ez dira pentsio, osasun-arreta eta zahartzaro gero eta garestiagoen hartzaile hutsak. Zilarrezko ekonomiak «gainditu» egiten du hori, adinekoak ere produktuen eta zerbitzuen kontsumitzaile izan daitezkeen heinean, eta, beraz, produktu eta zerbitzu horiek eskaintzen dituzten enpresei irabaziak sortzen dizkieten heinean.

Zenbait kasutan, eskaintza hori lehendik dauden produktuen eta zerbitzuen luzapen bat besterik ez da, eta adinekoen populazioari edo haren azpisegmentu bati bideratutako «estalki» bat da. Beste zenbaitetan, «ad hoc» eskaintzen da.

Gehienetan, baina, adinekoen kolektibo zehatzei bideratutako eskaintza da, dauzkaten ezaugarriak, profil sozio-ekonomikoa, etxeko egoera edo gastatzeko

Adinekoak, finantza-erakundeen balizko bezero moduan, oso segmentu sentikorra eta zaila dira erabaki finantzarioak hartzeko orduan. Bi arrazoi daude: adin handikoek gutxiago ezagutzen dituzte finantza-merkatuak eta tresnak, konfiantza gutxi dute, baliteke eskaintakoa ez interesatzea eta, gainera, adinarekin gaitasun kognitiboak galdu ahala, zentzuzkoak ez diren erabakiak har litzakete. Tamalez, ezagutu ditugu horrelakoak, hala nola «lehentasunezko akzioak», adinekoen gaitasun analitiko okerragoaz baliatu eta erakundearentzat errentagarriak diren produktuak hartzera bultzatuz.

ahalmena direla eta. Eskaintza ez da, beraz, adineko guztientzat, baizik eta gehiago kontsumitu dezaketenentzat, adineko gehienak ahaztuz.

Baliteke eragile ekonomiko askok adinekoentzako produktuak ekoitzi eta banatu nahi ez izatea, haiei zerbitzuak ematea negozioarako ona ez delakoan. Fabrikatzaile batzuek merkatu hori «bigarren mailakotzat» hartzeko arriskua dago. Horrek esan nahi du arlo askotan kontsumitzaile dirudunengan jarriko dela arreta, haientzat baitira luxuzko artikuluak (eta zerbitzuak).

Adinekoak, finantza-erakundeen balizko bezero moduan, oso segmentu sentikorra eta zaila dira erabaki finantzarioak hartzeko orduan. Bi arrazoi daude: adin handikoek gutxiago ezagutzen dituzte finantza-merkatuak eta tresnak, konfiantza gutxi dute, baliteke eskaintakoa ez interesatzea eta, gainera, adinarekin gaitasun kognitiboak galdu ahala, zentzuzkoak ez diren erabakiak har litzakete. Tamalez, ezagutu ditugu horrelakoak, hala nola «lehentasunezko akzioak», adinekoen gaitasun analitiko okerragoaz baliatu eta erakundearentzat errentagarriak diren produktuak hartzera bultzatuz.

Instituzioen mailan, Zilarrezko ekonomia sustatzeko ekimenak egon dira, adibidez SILVER SMEs¹ (Europar

1. <https://projects2014-2020.interregeurope.eu/silversmes/>

Batasunak finantzatu), Zilarrezko ekonomiaren Lehen Kongresua² (Mérida, 2021ko irailak 22-23), Silver Economy Nazioarteko V. Kongresua³ (Zamora, 2023ko azaroak 23-25) edo Nagusi Intelligence Center⁴ (Bizkaiko Foru Aldundia), azkenaldiko batzuk aipatzearren. Denak ala denak enpresa pribatua sustatzeko ekimen publikoak dira, eta adinekoen edo haiek ordezkatzeko dituzten elkarten ikuspuntua hutsaren hurrengoa izan da.

Adinekoen iritzirik ezak adinkeria bultza dezake, bai eta negozioari bakarrik erreparatzea, ustez ekimen horien hartzaile direnen premiak kontuan hartu gabe edo haiek diskriminatuz.

2. Sektore nagusiak

Zilarrezko ekonomiaren arloko ekimenak bat datoz, hein batean, adinekoek aipatutako interesekin. Edo kointzidentzia partziala dago, edo desegoki asetzen dituzte premiak, edo ez dituzte batere aintzat hartzen. Honako hauek dira, exhaustiboak izateko asmorik gabe, interes-arlo nagusiak.

2.1. Osasuna eta zahartze aktiboa

Adinekoek osasun-zerbitzu hurbilak, atseginak eta eraginkorrak nahi dituzte, eta ez konponbide partzialen promesak, pertsonak subjektu pasibo bihurtzen dituztenak, gero eta mendekoago.

«Zahartze aktibo» delakoaren esparruan, nahitaez merkantilizatuak egon behar ez duten jarduerak nahi dira, osasunarentzako eta ongizaterako onurak egiatzaturik eta monitorizaturik dituztenak.

Osasun-zerbitzu pribatuen arloan, adinagatik, osasun-egoeragatik edo ingurune pertsonalagatik diskriminatu izan den kasuak egon dira.

Adinekoek asko erasaten die marjinazioak edo, onenean, gizartean edo ingurune komunitarioetan parte hartu ezinak. Zilarrezko Ekonomiak ez dio erantzunik eman hain larria den nahi gabeko bakardadeari. Gehienez ere, benetako harreman sozialen ordezkako eskaintzen dira, baina ez dira oinarritzen pertsonen arteko komunikazioan eta adinekoen intereseko gaiei buruzko erabakietan parte hartzean.

2.2. Parte-hartzea eta harreman sozialak

Adinekoek asko erasaten die marjinazioak edo, onenean, gizartean edo ingurune komunitarioetan parte hartu ezinak. Zilarrezko Ekonomiak ez dio erantzunik eman hain larria den nahi gabeko bakardadeari. Gehienez ere, benetako harreman sozialen ordezkako eskaintzen dira, baina ez dira oinarritzen pertsonen arteko komunikazioan eta adinekoen intereseko gaiei buruzko erabakietan parte hartzean.

«Imitazioak» eskaintzen dira, mundu «arrosa» bat erakusten duten web-orriak, adinekoen funtsezko problemak ezkutatuz. Web-orri horiek, gainera, adinekoen bizkar diseinaturiko produktuen eta zerbitzuen publizitatea egiten dute.

2.3. Informazio- eta komunikazio-teknologia berrietara iristea

Sarritan, informazio-teknologia berriak oztupo bat dira, adinekoak eta adineko ez direnak marjinatzen dituen oztupo bat, eta ez gizartean txertatzeko kanal bat. Produktu fisikoen (smartphoneak, tabletak, etab.) eta softwarearen diseinuak ez ditu kontuan hartzen erabiltzaileen premiak. Urteen poderioz bakarrik ikasten den teknologia horren ezagutzarik ezaz abusatzea ere gertatzen da.

Aparatuen eskuliburuak eta jarraibideak, bai eta web-orrien diseinua ere, batik bat erakunde publikoenak, adinekoek bizkarra emanda sortu dira, haiek erabili ahal izateko jakintzak eta baliabideak dauden aintzat hartu gabe.

2.4. Kultura eta aisia

«Silver turismo» delakoak gora egin du azken urteotan, besteak beste Imersoreen eta beste organismo publiko eta pribatu batzuen bidaia-eskaintzen bidez. Baina zerbitzu kaskarren edo adinekoenganako tratatu txarren kasuak ere egon dira eta hedabideetan agertu dira.

Aisia eta kultura diseinatzeko orduan ez da beti kontuan hartzen adinekoen sentsibilitatea, eta ez dute parte hartzen helmugak, bideak, ostatuak, jarduerak edo

2. <https://www.economiaplateada.org/>

3. <https://emprendezamora.eu/congreso-silver-economy/es>

4. <https://www.bizkaia.eus/eu/web/nic>

Herritarrek oro har eta adinekoek batik bat finantzez dakitena gure inguruko beste herrialde batzuetan baino askoz gutxiago da, eta, noski, ez da nahikoa. Baina ezjakintasun horretaz baliatzen diren gero eta finantza-produktu gehiago agertu dira, adinekoen egoeraz eta haien behar ekonomikoez abusatu nahian. Informazioa osatu gabea izaten da, nahasgarria eta berez ez denaren itxura ematen zaio. Inoiz ez dira lehenesten adinekoen benetako premiak, finantza-erakundearen mesedetan. Klausula diskriminatzaileak edo baztertzailak ere aurkitu dira aseguru, hipoteka eta abarretan.

premia bereziak dituzten pertsonentzako zerbitzuak erabakitzen.

2.5. Ekonomia eta finantzak

Herritarrek oro har eta adinekoek batik bat finantzez dakitena gure inguruko beste herrialde batzuetan baino askoz gutxiago da, eta, noski, ez da nahikoa. Baina ezjakintasun horretaz baliatzen diren gero eta finantza-produktu gehiago agertu dira, adinekoen egoeraz eta haien behar ekonomikoez abusatu nahian.

Informazioa osatu gabea izaten da, nahasgarria eta berez ez denaren itxura ematen zaio. Inoiz ez dira

lehenesten adinekoen benetako premiak, finantza-erakundearen mesedetan. Klausula diskriminatzaileak edo baztertzailak ere aurkitu dira aseguru, hipoteka eta abarretan.

3. Jokabide-kode baten zergatia

Ustez adinekoei bideratutako eskaintzaren barruan, hainbat oker agertu dira:

- Produktuen eta zerbitzuen diseinua.
- Eskaintzaren benetako hartzaileak.
- Baldintza diskriminatzaileak.
- Adineko askoren kultura finantzario urriaz abusatzea.
- Adinekoei buruzko irudi murrizta eta adinkeriazkoa.
- Produktu eta zerbitzu anbiguoak, adinekoen autonomia ez baizik mendekotasuna indartzen dutenak.
- Adinekoekin lotutako erakundeak eta web-orriak erabiltzea marketinerako eta segmentu horretara heltzeko.
- Zenbait baldintza eta planteamendu egonez gero, baina, produktu eta zerbitzu asko onuragarriak izan daitezke. Horretarako, puntu hauek proposatzen dira:
- Eskaintako produktuak eta zerbitzuak kalitatezkoak diren eta adinekoen azpisegmentuen premiekin bat datozen aztertzea eta ebaluatzea, asetako nahiz ase gabeko premiak identifikatzea, bai eta eskaintzaren egokitasuna ere.
- Adinekoei eta Zilarrezko ekonomiari buruzko diskurtsoen analisi kritikoa.
- Adinekoen eta haien elkartearen ikuspuntua aintzat hartzea, honako hauetan parte har dezaten:
 - lehentasunak ezartzen,
 - produktuak eta zerbitzuak diseinatzen eta
 - produktu eta zerbitzu horiek ezartzeko probetan, bai eta horiek garatzeko eta hobetzeko informazioetan ere.
- **Jokabide Kode bat egitea** enpresa eskaintzaileentzat, Hirugarren Sektoreko enpresentzat nahiz Botere Publikoentzat, kalitatea kontrolatzeko eta eskaintako zerbitzua edo produktua bat etor dadin «saldutako» publizitatearekin.

4. Jokabide Kodearen ardatzak

Jokabide Kodea edo Jardunbide Egokien Kodea arau eta planteamendu multzo bat da, ingurune ekonomiko eta sozial bateko erakundeek bete asmo duena.

Ez da debeku sorta bat. Erakunde horien ikuspuntuak edo ekintzak zehaztera bideratutako oinarri zabalak dira.

Kode baten amaierako azterketa guztiek aipatu behar dute zenbateraino eragiten dion jokabideari.

4.1. Erakunde guztientzako oinarri berdinak

- Produktuen eta zerbitzuen helburuek, ekintza-planek, diseinuak eta inplementazioak argi adierazi behar dute zer publiko den beren xedea, eta zer elementu hartu dituzten kontuan biztanleriaren azpisektore batzuk hartzeko eta besteak baztertzeko.
- Produktu edo zerbitzu bakoitzaren proiektuan adinekoek hasieratik parte hartu dutela egiaztatzeko bideak jarri behar dira, osasunarentzat dituen onurak erakutsiz, kalera irteten laguntzen duela eta abar.
- Proposatutako ideia baldintzen arabera garatzen ari dela egiaztatzea, eta, azkenik, produktua balioztatzeko probetan parte hartzea. Hura kontsumitzeak edo erabiltzeak adinekoentzat izango lukeen onura ere balioztatu liteke.
- Ideiaren testuinguru eta ondorio guztiak aurkeztea. Proiektuan parte hartzen duten adinekoek argi ulertu behar dute helburua, funtzionalitateaz eta amaierako kostuaz iritzia eman ahal izateko. Produktu batzuk zerbitzu publikorako izango dira, beste batzuk ustiapen pribaturako eta besteak hainbat maila ekonomikorentzat izango dira.

4.2. Administrazio Publikoei dagokionez

- Administrazio Publikoen ahaleginak, jardunak eta finantzaketak arretaz bilatu behar du adinekoen ongizatea eta parte-hartze soziala, eskaintzaren irabazietatik haratago.
- Administrazio Publikoek bermatu egin behar dute adinekoek eta haien elkarteek parte hartzen dutela bai epe ertain eta luzeko helburuak ezartzen

Administrazio Publikoen ahaleginak, jardunak eta finantzaketak arretaz bilatu behar du adinekoen ongizatea eta parte-hartze soziala, eskaintzaren irabazietatik haratago. Administrazio Publikoek bermatu egin behar dute adinekoek eta haien elkarteek parte hartzen dutela bai epe ertain eta luzeko helburuak ezartzen bai ekintzak diseinatzen, beren iritzia eta proposamenak entzuten direla ziurtatuz.

bai ekintzak diseinatzen, beren iritzia eta proposamenak entzuten direla ziurtatuz.

4.3. Enpresa pribatuei dagokionez

Enpresa interesatuek Zilarrezko ekonomiaren arloan eskaintako produktuek eta zerbitzuek norabide hori bera eduki behar lukete; hain zuzen ere:

- Datuen pribatutasuna eta babesa: aitopen argia eta xumea erabiltzaileen eta bezeroen datuei emango zaien erabileraz, betiere arauak betez.
- Kontsumitzaileen eta erabiltzaileen babesa: Finantza Tresnen Merkatuei buruzko Europako Zuzentaraua eta gainerako arauak egoki aplikatzea, batez ere jakintza eta/edo informazioa eskuratzeko aukera gutxiago duten adinekoei begira.
- Erabiltzailea edo kontsumitzailea babesteko politika publikoak eta baliabideak zehaztea.

4.4. Adinekoei zuzendutako irabazi asmorik gabeko erakundeei, hedabideei edo antzekoei dagokionez

Enpresa eskaintzaileen eta Hirugarren Sektoreko erakundeen gardentasuna: eskainitako produktuekiko eta zerbitzuekiko jabetza- eta/edo merkataritza-harremanak adierazi behar dituzte (jabetza- eta merkataritza-katearen trazabilitatea).

Adinekoen elkarteen eta erakundeen gardentasuna: merkataritzako ekintza bakoitzean jaso ditzaketen zuzeneko edo zeharkako irabazi guztiak aitortu behar dituzte.

Jokabide Kode hau sustatu behar litzateke sektoreko beste erakundeetan, kontsumitzaileen eta erabiltzaileen elkarteetan eta Europar Batasunaren mailan. ■

GOMENDATUTAKO LIBURUA

DANNEFER, DALE, *AGE AND THE REACH OF SOCIOLOGICAL IMAGINATION. POWER, IDEOLOGY AND THE LIFE COURSE*, ROUTLEDGE, AGING AND SOCIETY SERIES, NEW YORK, 2022

José Ignacio Casas
Soziologoa

Zilar ekonomia ikuspuntu kritiko batetik aztertzen duen erreferentziazko libururik ezean, honako haxe hautatu da gerontologia sozial kritikoari buruzko literatura berriaren adibidetzat. Goazen atalka.

Gerontologia deritzo zahartzea bi esparrutan ikertzeari. Gizabanakoaren mailan, jaiotzatik heriotzara arteko ibilbide moduan, bere dimentsio biologikoa, psikologikoa, soziala, espirituala, kulturala, ekonomikoa, etab... Populazioaren mailan, adin-talde desberdinak ikertzen ditu profil soziodemografiko, epidemiologiko, sanitario eta politika publikoen arabera. Gerontologia, beraz, biologikoan eta mediko-sanitarioan ardaztutako geriatría baino urrunago doa.

Iragan mendeko erdialdetik aurrera, gerontologia sozialak aurrerapauso bat eman zuen, diziplinarteko azterketa batera ireki zen eta biztanleria osora zabaldu zuen ikerketa-eremua, eta ez adinekoengana bakarrik. 90eko urteetan mugarri izan zen *American Sociological Association* delakoaren barruko *Zahartzearen Soziologiari buruzko Atalak* izen berria hartzea: *Zahartzearen Soziologiari eta Bizitza-Ibilbideari buruzko Atala*¹.

Ordutik hona, kontzeptu-ereduen hainbat proposamen egon dira, haietatik abiatuta gerontologia sozialaren

teoria integratu bat eraikitzeko. Adibidez, Bass (2009) edo Ferraro (2018).

Hemen aipatutako liburuak ale bakar batean sintetizatzen du gerontologia sozialaren egoera, paradigma berritik abiatuta ikerketa-eremua laburtuz eta Ch. W. Mills-ek proposatu zuen irudimen soziologikotik abiatuta (2021[1959]).

Dannefer-ek bizitza-ibilbidea kokatzen du zahartzearen eta zahartzaroaren erdigunean, eta ikuspegi teoriko berri batean integratzen ditu esparru soziala, biologikoa eta hermeneutikoa. Bizitza-ibilbidean zehar pilatzen dira abantailak eta desabantailak, eta horietan oinarritzen dira gero eta desberdintasun handiagoak, baita biztanleria-multzo bakoitzaren barruan ere.

1. Eremu horretako ekoizpen bibliografikoa etengabe hazi dela erakusten dute hainbat serie editorialek, hala nola «Aging and Society Series» (Routledge), «Healthy Ageing and Longevity» (Springer) edo «Ageing in a Global Context» (Policy Press), bai eta aldizkari akademikoek ere, hala nola *Advances in Life Course Research, Ageing & Society, European Journal of Ageing, Exlibris Social Gerontology Journal, Gérontologie et société, International Journal of Aging and Human Development, Journal of Aging and Social Policy, Journal of Cross-Cultural Gerontology, Journals of Gerontology - SOCIAL SCIENCES, Longitudinal and Life Course Studies, Psychology and Aging, Research on Ageing and Social Policy (RASP), The Gerontologist, The Journal of Aging and Social Change*, besteak beste.

Egilearen beraren aitzinsolasari jarraituz, liburuak hiru eremu edo muga nagusitan jorratzen ditu ikerketa-lanak: 1) muga sozioestukturala, 2) muga biosoziala eta 3) muga gogoetatsu kritikoa. Muga sozioestukturalak indar makro-, meso- eta mikro-estrukturalek zahartzea antolatzen duten zerikusia lantzen du (4. ataletik 6.era). Muga biosozialak gorputz fisikoarekin lotzen ditu dinamika sozioestuktural horiek: nola garatzen da bizia? Bizitza-ibilbideko esperientziek elkarri eragin eta inpakturik ba al dute zahartzen diren pertsonen gorputz fisikoetan? (7. atala eta baita 2.a eta 3.a ere). Muga gogoetatsu kritikoak (8. ataletik 10.era) adina ikertzen du zientziaren esanahia sortzeko prozesuen emaitza gisa, eta eremu horretako indar politiko, ekonomiko eta kulturekin duen harremanaren arabera. Indar sozial zabalago horiek ikerketa mugatzen dute, irudimen soziologikoa are gehiago murriztuz.

Laburtuz, abiapuntu bikaina da gure herrialdea sakon ikertzen hastetik urrun dagoen esparru batean.

Erreferentziak

- Bass, S.A. (2009), *Toward an Integrative Theory of Social Gerontology*, hemen: Bengtson, V.L. et al. (editoreak), *Handbook of Theories of Aging* (Nueva York, Springer, 2. ed.), 347-374. or.
- Ferraro, K.F. (2018), *The Gerontological Imagination: An Integrative Paradigm of Aging* (New York, Oxford University Press).
- Mills, Ch.W. (2021)[1959], *La imaginación sociológica* (Mexiko, Fondo de Cultura Económica).

Antonucci, Toni C., eta Jackson, James S. (editoreak) (2009), Life-Course Perspectives on Late-Life Health Inequalities (Annual Review of Gerontology and Geriatrics, 29. alea).

Baars, Jan (2024), Long Lives Are for the Rich. Aging, the Life Course, and Social Justice (New York, Routledge, Aging and Society Series).

Baars, Jan, Dannefer, Dale, Phillipson, Chris, eta Walker, Alan (editoreak) (2006), Aging, Globalization and Inequality. The New Critical Gerontology (Amitville NY, Baywood Publishing Company).

Crystal, Stephen, eta Shea, Dennis (editoreak) (2002), Economic Outcomes in Later Life: Public Policy, Health, and Cumulative Advantage (Annual Review of Gerontology and Geriatrics, 22. alea).

Dannefer, Dale (2021), Age and the Reach of Sociological Imagination. Power, Ideology and the Life Course (New York, Routledge, Aging and Society Series).

Dannefer, Dale, eta Phillipson, Chris (editoreak) (2010), The SAGE Handbook of Social Gerontology (Los Angeles, Sage).

Domingo, Andreu (editorea) (2018), Demografía y posverdad. Estereotipos, distorsiones y falsedades sobre la evolución de la población (Bartzelona, Icaria).

Domingo, Andreu (editorea) (2023), La coartada demográfica y el discurso de la involución en España (Bartzelona, Icaria).

Dubert, Isidro, eta Pérez-Caramés, Antía (koordinatzaileak) (2021), Invasión migratoria y envejecimiento demográfico. Dos mitos contemporáneos (Madril, Catarata).

Durán, M. Ángeles (2018), La riqueza invisible del cuidado (Valentzia, Universitat de València).

Formosa, Marvin, eta Higgs, Paul (editoreak) (2015), Social Class in Later Life. Power, identity and lifestyle (Bristol, Policy Press).

Meyer, Madonna Harrington, eta Daniele, Elizabeth A. (editoreak) (2016), Gerontology. Changes, Challenges, and Solutions. 1. alea: Social and Life Course Issues (Santa Barbara, Praeger).

Meyer, Madonna Harrington, eta Daniele, Elizabeth A. (editoreak) (2016), Gerontology. Changes, Challenges, and Solutions. 2. alea: Health and Wellbeing (Santa Barbara, Praeger).

Moody, Harry R., eta Sasser, Jennifer R. (2021), Aging. Concepts and Controversies (Los Angeles, Sage, 10. edizioa).

Neugarten, Dail A. (editorea) (1996), The Meanings of Age. Selected Papers of Bernice L. Neugarten (Chicago, The University of Chicago Press).

Quadagno, Jill S. (2022), Aging and the Life Course. An Introduction to Social Gerontology (New York, McGraw-Hill, 8. edizioa).

SHARE, the Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe. A research infrastructure for studying the effects of health, social, economic and environmental policies over the life-course of European citizens and beyond. <https://share-eric.eu/>

Wellin, Chris (editorea) (2018), Critical Gerontology Comes of Age. Advances in Research and Theory for a New Century (New York, Routledge).

Worthington, H., Simmonds, P., eta Farla, K., et al. (2018), The silver economy – Final report, European Commission, Directorate-General for Communications Networks, Content and Technology, (Publications Office). Hemen eskuragarri: <https://www.mayoractual.com/media/mayoractuals/files/2018/09/11/Silver-Economy.pdf>

Zizeron, Marco Tulio (2016) [originala: K. a. 45-44], Acerca de la vejez (Cato Maior de senectute) (Madril, Rialp).

1. dosierra: «Garai berriak garapenaren nazioarteko lankidetzarako», 2011ko apirila.
2. dosierra: «Mundua kontsumotik aldatzea?», 2011ko uztaila.
3. dosierra: «Itzalak mikrofinantzetan», 2011ko urria.
4. dosierra: «EGE krisiaren aurrean», 2012ko urtarrila.
5. dosierra: «Garapenerako lankidetzak krisi-garaian. Eragile berriak, helburu berriak», 2012ko apirila.
6. dosierra: «Krisia, herritarren haserrea eta gizarte-mugimenduak», 2012ko uztaila.
7. dosierra: «Beste politika ekonomiko bat posible al da?», 2012ko urria.
8. dosierra: «Banku etikoa posible al da?», 2013ko urtarrila.
9. dosierra: «Desberdintasuna eta gizarte-kohesioaren haustura», 2013ko apirila.
10. dosierra: «Elikagaien segurtasuna: Eskubidea eta beharra», 2013ko uztaila.
11. dosierra: «2015 ondoko garapen-agenda: Lehengo bidetik edo trantsizioaren hasiera?», 2013ko urria.
12. dosierra: «Ekonomia lankidetzan», 2014ko urtarrila.
13. dosierra: «Beste ekonomia bat abian dag», 2014ko udaberria.
14. dosierra: «GEK: Erretorika gainditzeko», 2014ko uda.
15. dosierra: «Ekonomiaren irakaskuntza», 2014ko udazkena.
16. dosierra: «Prokomuna eta ondasun erkideak», 2015eko negua.
17. dosierra: «Garapenaren finantzazioa eta 2015 ondoko Agenda», 2015eko udaberria.
18. dosierra: «Beste ekonomia bat abian dago (II. jardunaldiak)», 2015eko uda.
19. dosierra: «Gizarte-bazterketak», 2015ko udazkena.
20. dosierra: «Zerga-sistema: efizientzia eta ekitatea», 2016eko negua.
21. dosierra: «José Luis Sampedro gogoan», 2016 2015eko udaberria.
22. dosierra: «Beste ekonomia bat abian dago (III. jardunaldiak)», 2016eko uda.
23. dosierra: «Ongi bizitzea, gizartearen paradigma alternatibo gisa», otoño 2016ko udazkena.
24. dosierra: «Energia. Erronkak eta arazoak», 2017ko abendua.
25. dosierra: «Genero-ikuspegia ekonomia sozial eta solidarioan», 2017ko udaberria.
26. dosierra: «Gure gizarte- eta ekonomia-ereduari buruz berriro pentsatzen», 2017ko uda.
27. dosierra: «Inpaktuko inbertsioa», 2017ko udazkena.
28. dosierra: «Globalizazioaren gobernuak», 2018ko negua.

- 29. dosierra: «**Ekonomia feminista: ikusezina ikusgai egiten**», 2018ko udaberria.
- 30. dosierra: «**Begirada kritikoak eta zeharkakoak**», 2018ko uda.
- 31. dosierra: «**Ekonomia Sozial eta Solidarioa sustatzeko praktikak eta tresnak: partekatutako gogoeta bat**», 2018ko udazkena.
- 32. dosierra: «**Enpresako Demokrazia Aldarrikatzen**», 2019ko negua.
- 33. dosierra: «**Elikaduraren etorkizuna munduan**», 2019ko udaberria.
- 34. dosierra: «**2030 Agenda: gatopardismoa edo transformazioak**», 2019ko uda.
- 35. dosierra: «**Gizarte erantzukizun korporatiboa Elikagaien industrian**», 2019ko udazkena.
- 36. dosierra: «**Demografia: aldaketak ugalketa-ereduan**», 2020ko negua.
- 37. dosierra: «**Ekonomia zirkularra: aukera burutsua**», 2020ko udaberria.
- 38. dosierra: «**Funtsezko ekonomia: Herritarren ongizateari laguntzen**», 2020ko uda.
- 39. dosierra: «**Ekonomiaren Oligopolizazioa**», 2020ko udazkena.
- 40. dosierra: «**Espainako ekonomiaren ekoizpen-eredua berrantolatze bidean**», 2021ko negua.
- 41. dosierra: «**Garapena**» Neurtu (Eta Ulertzeko) Beste Modu Batzuk», 2021ko udaberria.
- 42. dosierra: «**Gizarte digitala, itxaropenak berreraikitzen**», 2021ko uda.
- 43. dosierra: «**Europa, pandemia eta krisi ekonomikoa**», 2021eko udazkena.
- 44. dosierra: «**Covid-19: ondorio sozial eta politikoak eta erantzuteko politikak**», 2022ko negua.
- 45. dosierra: «**Finantza Jasangarriak: Inbertsioaren Paradigma Berria?**», 2022ko udaberria.
- 46. dosierra: «**Unibertsitate aurreko hezkuntzari erronka jarri nahian: irakaskuntzako bestelako praktika batzuk bestelako ekonomia baterako**», 2022ko uda
- 47. dosierra: «**Agenda eta Ezinbesteko Paradigma-Aldaketa Unibertsitatean**», 2022ko udazkena
- 48. dosierra: «**Enpresa-Eredu Berriak Eta Demokrazia Ekonomikoa**», 2023ko negua
- 49. dosierra: «**Finantza-sistemaren digitalizazioaren erronkak**», 2023ko udaberria.
- 50. dosierra: «**Ekonomia espainiarra bidegurutze kritikoan**», 2023ko uda
- 51. dosierra: «**Ekonomiaren eraldaketa digitala: lanean dituen eraginak**», 2023ko udazkena
- 52. dosierra: «**Bidezko Trantsizio Ekosoziala**», 2024ko negua.

Economistas
sin Fronteras

MgE dosierrak
53. zk, 2024ko udaberri

Laguntzailea

DONOSTIA
SAN SEBASTIÁN
Lankidetz
Cooperación

Mugarik gabeko Ekonomialariak

c/ Gaztambide, 50 (sarrera SETEMen
lokaletik barrena)
28015 • Madril
Tel.: 91 549 72 79
ecosfron@ecosfron.org

Mugarik gabeko Ekonomialariak Euskadi

EKONOPOLo, Harrobi Plaza, 4,
48005 Bilbo, Bizkaia
Tel.: 722 371 633
ecosfron.euskadi@ecosfron.org